राजस्व सुधार कार्ययोजना

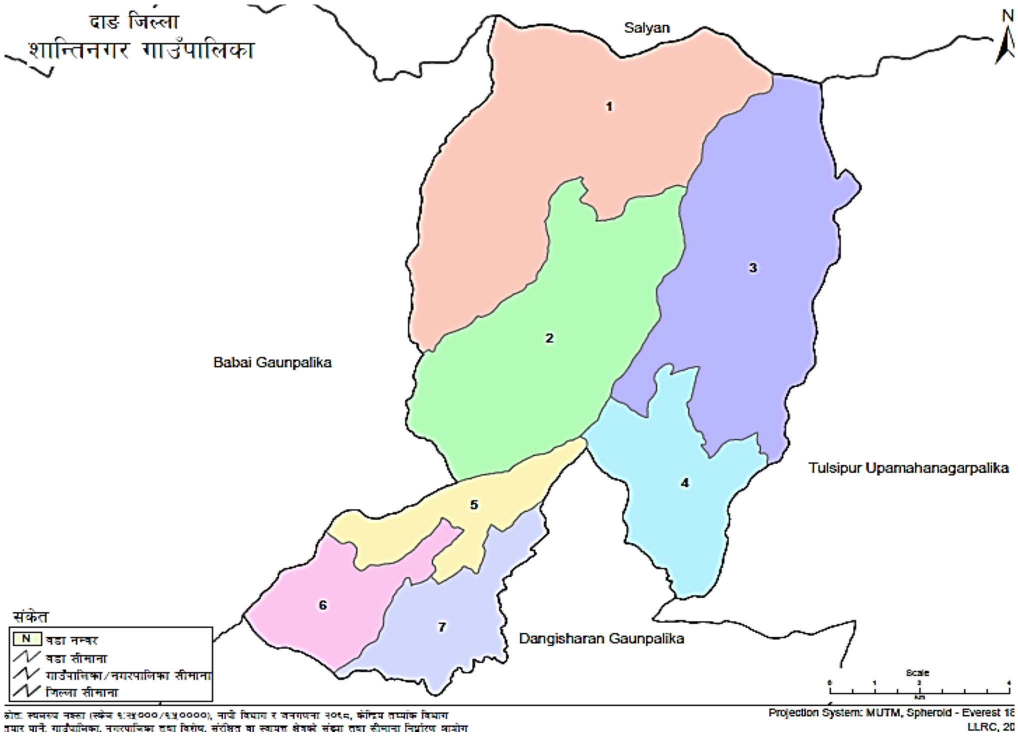

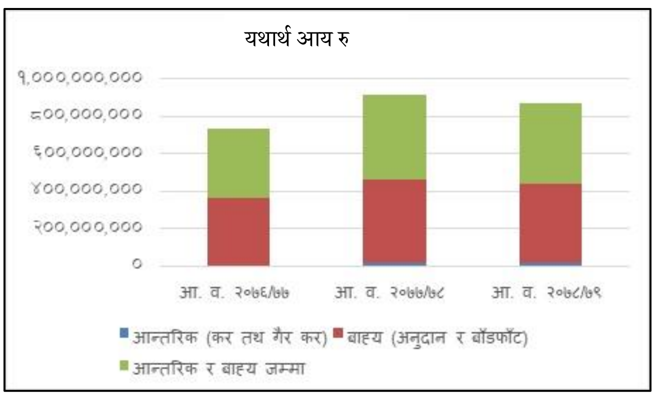

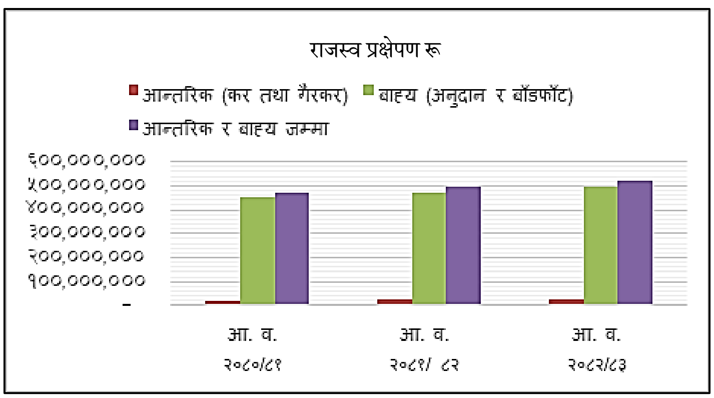

शान्तिनगर गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, चिराघाट

दाङ, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

प्रतिवेदन तयारी

प्रतिवेदनको शीर्षक	राजस्व सुधार कार्ययोजना, २०८०
प्रदेश	लुम्बिनी
गाउँपालिका	शान्तिनगर
सहजीकरण	न्यूप्लानेट ईन्जिनियरिङ
मिति	बैशाख, २०८० (May, 2023)

शब्द सङ्क्षेप

आ. व.	:	आर्थिक वर्ष
ईन्जि.	:	ईन्जिनियर
गापा	:	गाउँपालिका
ज.स्वा.नि.	:	जनस्वास्थ्य निरीक्षक
नपा	:	नगरपालिका
प्रा.स.	:	प्राविधिक सहायक
हे.अ.	:	हेल्थ असिस्टेन्ट

मन्तव्य

नेपालमा संघीयताको कार्यान्वयनसँगै स्थानीय जनताको आवश्यकता पुरा गर्न गाउँपालिकासँग प्रशस्त जिम्मेवारीहरू रहेका छन् । जनचाहना अनुसारको सेवा प्रवाह गर्न गाउँपालिकालाई संघीय सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान तथा बाँडफाँट वापत प्राप्त हुने रकम पर्याप्त रहेको छैन । नेपालको संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार गाउँपालिकालाई प्राप्त वित्तीय अधिकारको पूर्णरुपमा प्रयोग गर्न सकेमा मात्र गाउँपालिका भित्र बसोबास गर्ने नागरिकहरूले कल्पना गरे जस्तो गाउँपालिका बनाउन सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्व परिचालनमा देखिएका वर्तमान सवाल तथा समस्याहरूको पहिचान गरी सम्भावित राजस्वको प्रक्षेपण समेत गरी तयार गरिएको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वन गर्न गाउँपालिका प्रतिवद्ध रहेको व्यहोरा अनुरोध गर्दछु ।

अन्त्यमा, राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गर्न सहयोग गर्नु हुने सबै सहभागीहरूलाई धन्यवाद दिँदै यसको कार्यान्वयनमा समेत सबै पक्षको सहयोग प्राप्त हुने अपेक्षा गर्दछु ।

धन्यवाद ।

अध्यक्ष

बैशाख ,२०८०

मन्तव्य

यस योजनाले राजस्व परिचालनका क्षेत्रमा गाउँपालिकाले भोगेका समस्याहरूको पहिचान गरी भविष्यमा गर्नु पर्ने सुधारका क्षेत्रहरूको पहिचान गरी सुझाव उपलब्ध गराएको छ। विगतका अनुभव र कार्ययोजनाले तय गरेको नीति र रणनीतिहरूको पूर्णरुपमा अनुशरण गर्दै कार्ययोजनाको कार्यान्वयनलाई स्थानीय राजस्व परामर्श समितिले पहिलो प्राथमिकतामा राख्ने प्रतिवद्धता समेत व्यक्त गर्दछु।

अन्त्यमा, राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यमा सहभागी भई महत्वपूर्ण सुझावहरू उपलब्ध गराउने सबैमा धन्यवाद व्यक्त गर्दै राजस्व सुधार कार्ययोजनाको सफल कार्यान्वयन र अनुगमनमा सबैको साथ सहयोग प्राप्त हुन सकोस भनी अनुरोध समेत गर्दछु।

धन्यवाद।

उपाध्यक्ष

बैशाख ,२०८०

मन्तव्य

नेपालको संविधानले संघीयताको कार्यान्वयनमा स्थानीय तहको भूमिकालाई महत्वपूर्ण आधारका रुपमा लिएको छ । गाउँपालिकाको आवश्यकता पुरा गर्न संघीय सरकार र प्रदेश सरकारले समानीकरण अनुदानका साथसाथै सशर्त, विशेष र समपूरक अनुदानहरू प्रदान गर्दै आएका छन । आन्तरिक राजस्व परिचालनको वर्तमान अवस्था, सवाल र समस्याहरूको पहिचान गरी यिनीहरूको समाधानका उपायहरू समेत समावेश गरी तयार भएको यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाले गाउँपालिकालाई राजस्व परिचालनका क्षेत्रमा गर्नु पर्ने सुधारका क्षेत्रहरूको मार्गचित्र तय गरिदिएको छ । तसर्थ, आगामी वर्षहरूमा गाउँपालिकाले कार्ययोजनालाई कार्यान्वयन गर्न सबै पक्षको सहयोगको आवश्यकता पर्दछ । यसका लागि मुख्यतः स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको नेतृत्व र पहलमा यो योजना सफलताका साथ कार्यान्वयन हुन सक्ने विश्वास प्रकट गर्दछु । साथै, प्रशासनिक रुपमा गाउँपालिका कार्यालयबाट स्थानीय राजस्व परामर्श समितिलाई पूर्णरुपमा सहयोग प्राप्त हुने प्रतिवद्धता समेत व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा, यस राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्न सहजीकरण गर्ने र यसमा सम्लग्न विज्ञहरूलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दै कार्ययोजना तर्जुमाका समयमा सहभागी भई आवश्यक सहयोग र सुझाव उपलब्ध गराउने सबै सरोकारवाला निकाय र प्रतिनिधिहरूप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । साथै, कार्ययोजनाको कार्यान्वयनमा सबै पक्षको निरन्तर सहयोग प्राप्त हुने अपेक्षा गर्दछु ।

धन्यवाद ।

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

बैशाख ,२०८०

विषय सूचि

१ परिच्छेद एकः परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ अध्ययनको उद्देश्य १

१.३ अध्ययनको औचित्य १

१.४ अध्ययनको विधि तथा क्षेत्र २

१.५ अध्ययनको सीमा ५

२ परिच्छेद दुईः गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय ७

२.१ गाउँपालिकाको परिचय ७

२.२ गाउँपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था ८

२.३ गाउँपालिकाको मुख्य पूर्वाधारको अवस्था ९

२.४ गाउँपालिका भित्र भएका आर्थिक गतिविधिहरू १०

२.५ राजस्व प्रशासन चक्र र प्रक्रिया ११

३ परिच्छेद तीनः स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता १३

३.१ पृष्ठभूमि १३

३.२ राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था १३

३.३ स्थानीय तहको राजस्व अधिकारको शीर्षकगत व्यवस्था १६

३.४ स्थानीय तहले ऋण लिने सम्बन्धी व्यवस्था २३

३.५ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था २३

४ परिच्छेद चारः राजस्व सङ्कलनको संस्थागत क्षमता र सङ्कलन अवस्था २९

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति २९

४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता ३०

४.३ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू ३०

४.४ राजस्व परिचालन सम्बन्धी प्रयासहरू ३१

४.५ आन्तरिक राजस्वका प्रमुख क्षेत्रहरूको कार्यान्वयन र सम्भावनाको अवस्था ३२

४.६ अन्य सम्भावित स्रोतहरू (स्थानीय आर्थिक विकास लगायत) ४२

४.७ प्रभावकारी राजस्व परिचालनका लागि गरिनुपर्ने कार्यहरू ४३

५ परिच्छेद पाँचः राजस्व सुधार कार्ययोजना ४५

५.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना ४५

६ परिच्छेद छः आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण ४९

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण ४९

६.२ गाउँपालिकाको आगामी ३ आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण ५०

७ परिच्छेद सातः अपेक्षित नतिजा, रणनीति र कार्यनीति ५६

७.१ अपेक्षित नतिजा ५६

७.२ रणनीति तथा कार्यनीतिहरू ५६

८ परिच्छेद आठः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ६०

८.१ पृष्ठभूमि ६०

८.२ अनुगमन ६०

८.३ मूल्याङ्कन ६०

८.४ अनुगमन योजना ६०
८.५ अनुगमन विधि तथा प्रक्रियाहरू ६१
८.६ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन योजना ६२
८.७ अनुगमन संयन्त्र ६२
८.८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समितिको जिम्मेवारी ६३
९ सन्दर्भ सामग्रीः ६६

तालिकाहरू

तालिका १: गाउँपालिकाको जनसंख्याको अवस्था ७
तालिका २: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयको दरबन्दी तेरिज ८
तालिका ३: घरको जग अनुसारको घरको विवरण ९
तालिका ४: गाउँपालिकामा रहेका व्यवसायहरू र सम्लग्न हुनेहरूको विवरण (क) १०
तालिका ५: गाउँपालिकामा रहेका व्यवसायहरू र सम्लग्न हुनेहरूको विवरण (ख) ११
तालिका ६: तहगत सरकारको राजस्व अधिकार १४
तालिका ७: प्राकृतिक श्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट (प्रतिशतमा) १४
तालिका ८: राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था (प्रतिशतमा) १५
तालिका ९: स्थानीय र प्रदेशतहबीचको राजस्व बाँडफाँट १६
तालिका १०: राजस्व परिचालनको वर्तमान अवस्था २३
तालिका ११: विगत ३ आ.व. को राजस्व संक्षेपमा (रु) २५
तालिका १२: विगत ३ आ.व. को राजस्वको अवस्था (यथार्थ रु) २५
तालिका १३: स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको संरचना ३१
तालिका १४: राजस्व सम्बन्धी कर्मचारीहरूको विवरण ३१
तालिका १५: सम्पत्ति करको गणना ३२
तालिका १६: सम्पत्ति करको सम्भावना गणना ३३
तालिका १७: भूमिकर (मालपोत) राजस्व प्रक्षेपण ३४
तालिका १८: भूमिकर (मालपोत) सम्भावना गणना ३४
तालिका १९: घरजग्गा बहाल करको सम्भावनाको गणना ३५
तालिका २०: घरजग्गा बहाल करको प्रक्षेपण ३५
तालिका २१: वार्षिक व्यवसाय करको प्रक्षेपण (रकम रु.) ३७
तालिका २२: वार्षिक व्यवसाय कर (नवीकरण तर्फ) को प्रक्षेपण (रकम रु.) ३७
तालिका २३: विज्ञापन करको प्रक्षेपण ३८
तालिका २४: कबाडी करको प्रक्षेपण ३९
तालिका २५: बहाल बिटौरीको प्रक्षेपण ४०
तालिका २६: नदिजन्य पदार्थ (ढुंगा, गिटी बालुवाको) प्रक्षेपण ४२
तालिका २७: राजस्व सुधार कार्ययोजना ४५
तालिका २८: प्रक्षेपणको सारांश ४९
तालिका २९: आन्तरिक राजस्व प्रक्षेपण ५०

तालिका ३०: अनुदान र बाँडफाँटको प्रक्षेपण ५३
तालिका ३१: रणनीति तथा कार्यनीतिहरू ५६
तालिका ३२: अनुगमन योजना ६२

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: तथ्याङ्क/सूचना संकलनका लागि प्रयोग गरिएको फारम तथा सूची ७०
अनुसूची २: कार्यशाला सम्बन्धी विवरण ८२
अनुसूची ३: कार्यक्रमका तस्विरहरू ९४

चित्र

चित्र १ गाउँपालिकामा रहेका बजार केन्द्रहरू १०
चित्र २: राजस्व प्रशासन चक्र र प्रक्रिया १२
चित्र ३: राजस्व प्रक्षेपण ४९

मञ्जुषा

मञ्जुषा १: जडिबुटी, कबाडी र जीवजन्तु करको सम्बन्धमा भएको निर्णय १९
मञ्जुषा २: लघु, घरेलु तथा साना उद्योग सम्बन्धी व्यवस्था २०

परिच्छेद एक: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहगरी तीन वटै तहमा राज्यशक्तिको बाँडफाँट गरेको छ । यसलाई कार्यान्वयन गर्न मुख्यतः अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ । यिनै कानूनी व्यवस्था अनुसार स्थानीय सरकारहरूले बिभिन्न स्रोतहरूबाट आन्तरिक राजस्व परिचालनका लागि कर तथा गैरकर लगाउन सक्दछन् र लगाउँदै आएका छन् । यसैगरी उनीहरूले नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिसमा समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदानहरू पनि प्राप्त गर्दछन् । स्थानीय तहले खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताको आधारमा विभिन्न किसिमका अनुदानहरू प्राप्त गर्ने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ ।

यसै सन्दर्भमा शान्तिनगर गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्व परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि राजस्व सुधारका कृयाकलापहरू पहिचान गरी पहिचान गरिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनबाट आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी आर्थिक वर्षहरूमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गरी यो राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ ।

१.२ अध्ययनको उद्देश्य

यस अध्ययनको खास उद्देश्य शान्तिनगर गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका लागि राजस्व परिचालनको वर्तमान अवस्थाको पुनरावलोकन गरी सुधारका क्षेत्रहरूको पहिचान गर्नु र पहिचान भएका सुधारका क्षेत्रहरूको कार्यान्वयन रणनीति तय गर्नु र वार्षिक कार्यक्रम र योजनाले सम्बोधन गर्नु पर्ने रहेको छ भने अन्य उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

१. स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका सम्बन्धमा जनप्रतिनिधि, कर्मचारी तथा अन्य सरोकारवालाहरूलाई अभिमुखीकरण गरी राजस्व सुधार कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको पृष्ठभूमि तयार गर्नु ।
२. राजस्व परिचालनका सन्दर्भमा विद्यमान नीति, संरचना तथा विगतको आय परिचालनको अवस्था विश्लेषण गर्नु ।
३. राजस्व प्रशासनको संस्थागत अवस्था, विलिङ्ग तथा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको विश्लेषण गर्नु ।
४. गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका आधार र दरको विश्लेषण गरी राजस्व प्रक्षेपण गर्नु ।
५. गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासन अवस्था विश्लेषण गरी आवश्यक सिफारिस गर्नु ।
६. स्थानीय उद्यम, व्यवसाय लगायतका आर्थिक विकास क्रियाकलापहरूलाई करको दायरामा समेट्न आवश्यक मार्गदर्शन प्रदान गर्नु ।
७. शान्तिनगर गाउँपालिकाले अपनाउनु पर्ने राजस्व सुधार रणनीति सहितको राजस्व सुधार कार्य योजना तयार गर्नु ।

१.३ अध्ययनको औचित्य

स्थानीय तहका निर्वाचित पदाधिकारीहरू, स्थानीय राजस्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरू, कार्यरत कर्मचारीहरू र सरोकार निकायका प्रतिनिधिहरूलाई स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी सैद्धान्तिक, कानूनी र व्यवहारिक पक्षका बारेमा जानकारी दिने, राजस्व परिचालनका क्षेत्रमा भएका वर्तमान अभ्यास, समस्याहरू र सवालहरूको पहिचान गर्ने र

राजस्व प्रशासनलाई थप चुस्त र दुरुस्त राख्न गर्न पर्ने क्रियाकलापहरूको पहिचान गर्न यो राजस्व सुधार कार्ययोजना सहयोगी हुनेछ । यो अध्ययन आन्तरिक राजस्वको महत्व र करको दायरा वृद्धि गर्ने उपायहरूका बारेमा सबै सरोकारवालाहरूका वीचमा समान बुझाई स्थापित गर्न पनि उपयोगी हुनेछ ।

यसको अतिरिक्त, संघीय संसद, राष्ट्रिय सभा, संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय विशेष समितिको बुँदा ५८ अनुसार सिफारिस स्थानीय तहले राजस्व सुधार कार्ययोजना बनाई आन्तरिक स्रोत परिचालनलाई प्राथमिकतामा राखी कार्य गर्नु पर्ने कुरामा जोड दिएकोले कुरालाई परिपालना गर्नु रहेको छ ।

१.४ अध्ययनको विधि तथा क्षेत्र

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गर्ने सिलसिलामा निम्नानुसारको विधि तथा प्रक्रियाहरू अनुसरण गरिएको छ ।

(क) सन्दर्भ सामग्रीको अध्ययन तथा पुनरावलोकन

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको सिलसिलामा सर्वप्रथम आवश्यक सन्दर्भ सामग्रीहरू जस्तै नेपालको संविधान, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, नेपाल सरकारको वार्षिक वजेट वक्तब्य र आर्थिक ऐनहरू, केही नेपाल ऐनलाई संशोधन गर्न बनेको ऐन, २०७५, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४, शान्तिनगर गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७५, एकिकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४, स्थानीय तहको वार्षिक कार्यक्रत तथा बजेट, स्थानीय राजस्व परामर्श समितिले गरेका नीतिगत निर्णयहरू आदिको अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरी स्थानीय तहको राजस्व अधिकार, हालको अभ्यास र सुधार गर्नु पर्ने क्षेत्रहरूको पहिचान गरिएको छ ।

(ख) तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलन

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका लागि आवश्यक पर्ने सूचना सङ्कलन फारम तयार गरिएको थियो । निर्दिष्ट चेकलिष्ट/ प्रश्नावलीको प्रयोग गरी स्थानीय तहबाट वित्तीय लगायत अन्य आवश्यक सूचनाहरू सङ्कलन गरिएको थियो । सूचना सङ्कलनको प्रयोजनका लागि प्रयोग गरिएको चेकलिष्ट प्रतिवेदनको **अनुसूची १** मा उल्लेख गरिएको छ ।

(१) मूख्य सूचनादाता अन्तरवार्ता

निर्दिष्ट तथा खुल्ला प्रश्नावलीको आधारमा शान्तिनगर गाउँपालिकाका अध्यक्ष तथा उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व शाखा प्रमुख, लेखा शाखा प्रमुख, वडा अध्यक्षहरू, उद्योग व्यवसायी आदिसँग छलफल गरी राजस्व परिचालनको वर्तमान अवस्था र भावी सुधारका क्षेत्रहरू पहिचान गर्ने प्रयास गरिएको थियो ।

(२) द्वितीय सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन

शान्तिनगर गाउँपालिकाको प्रारम्भिक कार्यशाला अगावै आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन गरी कार्यशालालाई थप प्रभावकारी बनाइएको थियो । राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको क्रममा निम्नानुसारका मूख्य क्षेत्रहरूका आधारमा आवश्यक सूचना सङ्कलन गरिएको थियो ।

- राजस्व प्रशासनको वर्तमान अवस्था,
- राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गरिएका नीतिगत व्यवस्थाहरू,
- विगत तीन आर्थिक वर्षहरूको अनुमानित तथा यथार्थ आय विवरण,
- आन्तरिक आयका स्रोत, आधार क्षेत्र तथा दर सम्बन्धी विस्तृत विवरण,
- आन्तरिक आय सङ्कलनको सम्भावित नयाँ क्षेत्रहरू सम्बन्धी तथ्याङ्क तथा सूचना
- राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू तथा सोको जिम्मेवारी आदि ।

(ग) अभिमुखीकरण कार्यशाला तथा समूह छलफल

आवश्यक सामग्रीहरूको अध्ययनका आधारमा स्थानीय तहका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू (कार्यपालिकाका सदस्यहरू), स्थानीय राजस्व पराशर्म समितिका पदाधिकारीहरू, कर्मचारीहरू, नीजि क्षेत्र र नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरूको सहभागितामा आयोजना गरिएको अभिमुखीकरण कार्यशालाका लागि आवश्यक प्रस्तुतीकरण सामग्री तयार गरिएको थियो। यसरी तयार गरिएको अभिमुखीकरण सामग्रीहरूमा मुख्यतः वित्तीय विकेन्द्रीकरण (कर राजस्व) सम्बन्धी सैद्धान्तिक पक्ष र यसको अभ्यास, नेपालमा स्थानीयतहको वित्तीय अधिकार र यसको प्रयोगको अवस्थाहरू समेटिएको थियो। यसको मुख्य उद्देश्य भनेको कार्यशालाका सहभागीहरूलाई संघीय, प्रदेश र स्थानीयतहको एकल तथा साझा राजस्व अधिकार सम्बन्धी सैद्धान्तिक तथा कानूनी विषयको बारेमा साझा बुझाई निर्माण गर्नु रहेको थियो। समूह कार्यबाट पहिचान भएका सवालहरू र प्राप्त सुझावहरू **अनुसूची २** मा प्रस्तुत गरिएको छ।

पहिलो दिन २०७९ चैत्र २६ गतेको अभिमुखीकरण कार्यशाला सम्पन्न भएपछि दोश्रो दिन २०७९ चैत्र २७ गते सहभागीहरूलाई निम्न चार समूहमा विभाजन गरी तोकिएको विषयवस्तु माथि छलफल गराईएको थियो।

समूह एकः सम्पत्ति कर, मालपोत/भूमिकर, घरजग्गा वहाल कर,

समूह दुईः व्यवसाय कर, विज्ञापन कर र मनोरञ्जन कर,

समूह तीनः नक्सापास दस्तुर, सिफारिस दस्तुर, सेवा शुल्क, पूर्वाधार सेवा शुल्क, दण्ड जरिवाना, पार्किङ्ग शुल्क, फोहोरमैला व्यवस्थापन शुल्क आदि ,

समूह चारः ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, दहत्तर बहत्तर, सामुदायिक वन, जडिबुटी, कवाडी, जीवजन्तु

समूह छलफल कार्य अन्तरगत कर र गैरकरहरूका सम्बन्धमा निम्नानुसारका विषयमा सवालहरू पहिचान गरिएको थियो।

(क) दर, दायरा र कार्यान्वयनको अवस्था,
(ख) सवाल तथा त्यसका समाधानका उपायहरू,
(ग) सुधारको लागि गर्नु पर्ने कार्यहरू (के, कति, कहिले, कसले, र अनुमानित खर्च सहित)।

- दर तथा दायराको सम्बन्धमा गर्नुपर्ने कार्यहरू,
- नीतिगत वा कानूनी सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू,
- राजस्व प्रशासनमा सुधार गर्नु पर्ने कार्यहरू।

हरेक समूहमा छलफललाई प्रभावकारी बनाउन र छलफलमा उठेका सवालहरूलाई टिपोट गर्ने उद्देश्यले एकजना टोली नेता र एक जना टिपोटकर्ताको चयन गरिएको थियो। यसरी सहभागीहरूलाई विभिन्न समूहमा विभाजन गरी समूह कार्यको बारेमा सम्लग्न सहजकर्ताहरूबाट सहजीकरण गरी समुह कार्य गर्न लगाइएको थियो। समुह कार्य सम्पन्न भएपछि प्रत्येक समूहले पूर्ण बैठकमा आ–आफ्नो समूहको तर्फबाट प्रस्तुतीकरण गरी पूर्ण बैठकबाट प्राप्त सुझाव तथा सवालहरूलाई समेत समावेश गरिएको थियो।

(घ) कार्यशालाका सहभागीहरू

अभिमूखीकरण तथा समूह कार्य गरी दुई दिन सञ्चालन भएको कार्यशालामा गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडा अध्यक्षहरू, कार्यपालिकाका सदस्यहरू, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व शाखा, लेखा शाखा, जिन्सी शाखा लगायतका शाखा प्रमुखहरू तथा अन्य कर्मचारीहरूको उपस्थिति रहेको थियो। कार्यक्रमका सहभागीहरू विवरण **अनुसूची २** र कार्यक्रमसँग सम्बन्धित तस्विरहरू **अनुसूची ३** मा रहेको छ।

(ङ) राजस्व प्रक्षेपण विधिः

राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी पश्चात सोको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको राजस्व सङ्कलनमा पर्ने प्रभावको समेत विश्लेषण गरी भविष्यको लागि प्राप्त हुने राजस्वको प्रक्षेपण गरिएको छ । राजस्व प्रक्षेपणको लागि निम्न विधिहरूलाई प्रयोग गरी राजस्वका स्रोतको उपलब्ध सूचनाको आधारमा प्रयोगमा ल्याइएको छः

१. **तथ्यांकीय आधारः** करदाताको संख्या, करको दर तथा विद्यमान दायराको अवस्था सम्बन्धी सूचना उपलब्ध भएका व्यवसाय कर, घरजग्गा सम्पत्ति, मालपोत आदिका लागि यो विधि प्रयोग गरी राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ ।

२. **विगतको राजस्व वृद्धिदरको आधारः** करदाता संख्या सम्बन्धी सूचना प्राप्त हुन नसक्ने र समयानुकुल दर परिमार्जन हुँदै आएका स्रोतहरू जस्तै गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने सिफारिस प्रमाणितमा लिइने शुल्क वा दस्तुरको प्रक्षेपणका लागि यस विधिको प्रयोग गरिएको छ । यो विधिका लागि निम्नानुसारको सूत्र प्रयोग गरिएको छ ।

$$\text{मिश्रित वार्षिक वृद्धि दर} = \left(\frac{\text{अन्तिम वर्षको राजस्व}}{\text{शुरु वर्षको राजस्व}}\right)^{१/\text{समय}} - १ \times १००$$

३. **संझौताको आधारः** आम्दानी प्राप्त हुने गरी विगतमा संझौता भएका शीर्षकहरू जस्तै: कवाडी कर र विज्ञापन कर आदिलाई यस विधिको प्रयोग गरी राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ ।

४. **लमसम वृद्धिदरः** स्थानीय तहको नियन्त्रणमा नभएका र संझौता पनि नभएका स्रोतहरूबाट प्राप्तहुने आय अनुमानको लागि यो विधि प्रयोग गरिएको छ । सन् १९६५ देखि २०२१ सम्मको नेपालको औषत मुद्रास्फिति दर ८ प्रतिशत रहेको अनुमान छ (https://www.google.com/search) । तथापि, मूल्यवृद्धि तथा जनसंख्या वृद्धिको योग सामान्यतः करिव १० प्रतिशत हुने अनुमानको आधारमा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा अन्य संघ संस्थाबाट गत वर्ष प्राप्त आयमा सोही अनुपातमा वृद्धिहुने अनुमान गरी राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ ।

५. **अनुमानः** कुनै आय स्रोत सम्बन्धी सूचना नभएको र गाउँपालिकाको लागि विल्कुलै नयाँ स्रोत भएमा अनुमति दस्तुर लगायतका शीर्षकहरूमा अनुमानको आधारमा राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । यस्तो अनुमान स्थलगत अवलोकन र छलफल र मूख्य सूचनादाताबाट प्राप्त जानकारीको आधामा गरिएको छ ।

६. **शुन्य प्रक्षेपणः** विगत वर्षहरूमा राजस्व नउठेका र भविष्यमा पनि राजस्व उठ्न सक्ने सम्भावना न्यून भएका स्रोतहरू (जस्तै: प्रशासनिक दण्ड जरिवाना र विशेष अनुदान) को राजस्वमा शुन्य प्रक्षेपण गरिएको छ ।

(च) प्रतिवेदन तयारी

मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी

गाउँपालिकामा २०७९ चैत्र २६ र २७ मा सञ्चालित अभिमूखीकरण तथा कार्यशाला, विभिन्न व्यक्तिहरूसँग गरिएको छलफल/अन्तरक्रिया, मुख्य सूचनादाता अन्तरवार्ता, लक्षित समूह छलफल एवम् गाउँपालिका कार्यालय तथा गाउँपालिकाको वेवसाईटबाट प्राप्त सूचना तथा जानकारीको आधारमा राजस्व सुधार कार्य योजनाको मस्यौदा तयार गरिएको थियो । प्रतिवेदन तयार गर्ने क्रममा अन्य सान्दर्भिक सामग्रीहरूको समेत सहयोग लिइएको थियो ।

मस्यौदा प्रतिवेदनबारे सुझाव सङ्कलन

यसरी तयार गरिएको प्रतिवेदन माथि सुझाव सङ्कलन गर्न मस्यौदा प्रतिवेदन माथि सुझाव सङ्कलनको लागु गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयमा पठाईएको थियो । गाउँपालिकाबाट प्राप्त सुझावहरूलाई समावेश गरी प्रतिवेदनलाई अन्तिम रुप दिईएको थयो ।

१.५ अध्ययनको सीमा

शान्तिनगर गाउँपालिकाले उपलब्ध गराएको सूचना तथा तथ्याङ्क, मूख्य सूचनादाता अन्तरर्वार्ता र कार्यशाला तथा छलफलबाट प्राप्त सुझावहरूमा आधारित भएर यो राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ । गाउँपालिकाको राजस्व सम्बन्धी लामो अवधीको तथ्याङ्क उपलब्ध हुन नसकेको कारण गाउँपालिकाको Time Series राजस्वमा आाधारित भई Regression Analysis गरी राजस्व प्रक्षेपण गर्न सकिएको छैन । गाउँपालिकाबाट प्राप्त तीन आर्थिक वर्षको वित्तीय विवरणको शीर्षकगत मिश्रित वार्षिक वृद्धि Compound Annual Growth Rate (CAGR) भरपर्दो नदेखिएकोले यस विधिको पनि पूर्ण रुपमा प्रयोग गरिएको छैन । आन्तरिक स्रोतको प्रक्षेपणको शीर्षकगत आधारहरू प्रक्षेपण तालिका (**तालिका** २९) मा नै प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद दुई: गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

यस परिच्छेदमा शान्तिनगर गाउँपालिकाको संक्षिप्त जानकारी, मुख्य आर्थिक गतिविधिहरू र भौतिक पूर्वाधारको अवस्था, गाउँपालिकामा भएको कर्मचारी व्यवस्थापनको अवस्था र राजस्व प्रशासन ढाँचाको आदिका बारेमा संक्षेपमा चर्चा गरिएको छ।

२.१ गाउँपालिकाको परिचय

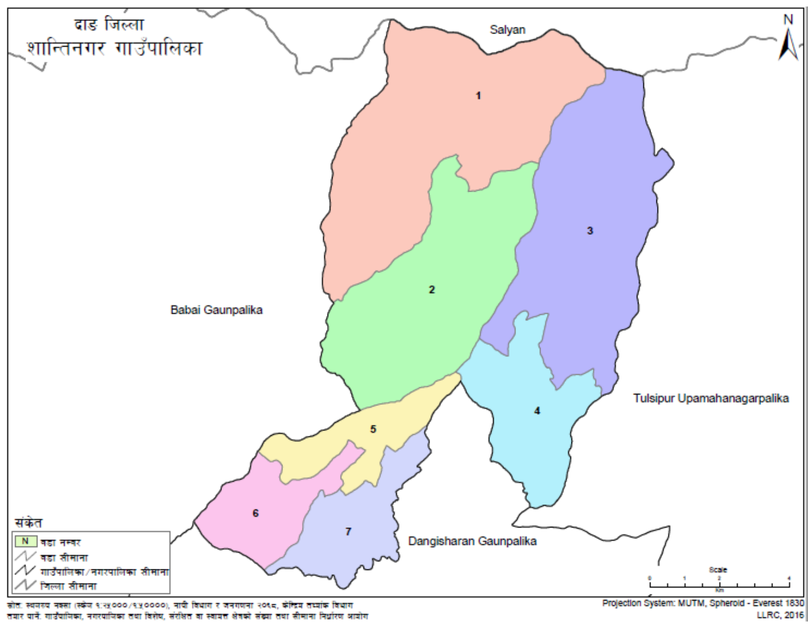

भौगोलिक हिसाबले दाङ जिल्लाको पश्चिमतर्फ रहेको शान्तिनगर गाउँपालिका नेपालको मानचित्रमा ८२०७'५" देखि ८२०१५'३०" पूर्वी देशान्तर र २८०६'३५" देखि २८०१५'३०" उत्तरी अक्षांशमा अवस्थित रहेको छ। लुम्बिनी प्रदेश अन्तरगत रहेको शान्तिनगर गाउँपालिका ११६.०२ वर्ग कि.मी.मा फैलिएर रहेको छ। यो गाउँपालिका आर्थिक सम्भावना, सामाजिक स्थिति एवं ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण गाउँपालिका हो। भौगोलिकरुपमा यस दाङ जिल्लामा भित्रीमधेशका समथर फाँटहरू समेत रहेका छन्। यी उपत्यकाहरूमध्ये उत्तरी अर्थात माथिल्लो उपत्यका दाङ र दक्षिणी अर्थात् तल्लो उपत्यका देउखुरी को नामबाट परिचित छन्। यो गाउँपालिका दाङ उपत्यकाको पश्चिम भागमा रहेको छ। यस गाउँपालिकाको उत्तरी सिमानामा सल्यान जिल्ला, पश्चिममा बबई गाउँपालिका, दक्षिणमा दंगीशरण गाउँपालिका र पूर्वमा तुलसीपुर उपमहानगरपालिका रहेका छन्। दाङ जिल्लामा अन्य तराईको दाँजोमा गर्मीको महसुस केही कम हुन्छ। भौगोलिक विविधताका कारण यस गाउँपालिकामा उष्ण, उपोष्ण र शितोष्ण प्रकारको जलवायु रहेको छ। शान्तिनगर गाउँपालिकाको अधिकतम तापक्रम २०.५ डिग्री सेल्सीयसदेखि ३९.९ डिग्री सेल्सियससम्म पुग्ने गरेको छ भने न्यूनतम तापक्रम २१.८ डिग्री सेल्सीयसदेखि २.५ डिग्री सेल्सीयस हुन्छ।

तथ्याङ्क विभागको २०६८ को प्रतिवेदन अनुसार २५२०३ रहेकोमा २०७८ को जनगणना अनुसार यस गाउँपालिकाको जनसंख्या २७६४१रहेको। यस गाउँपालिकाको २०६८ र २०७८ जनगणना अनुसारको जनसंख्याको तुलनात्मक अवस्था **तालिका** १ मा रहेको छ।

तालिका १: गाउँपालिकाको जनसंख्याको अवस्था

२०६८				
वडा नं.	**घर परिवार संख्या**	**जम्मा जनसंख्या**	**पुरुष**	**महिला**
१	६५६	३११७	१४५४	१६६३
२	९३९	४६७०	२२२४	२४४६
३	९९२	४३३४	१९५१	२३८३

४	८०८	३६४९	१५८४	२०६५
५	५५२	२७८६	१३०३	१४८३
६	६४५	३१४१	१४३९	१७०२
७	७३६	३५०६	१६४०	१८६६
जम्मा	५३२८	२५२०३	११५९५	१३६०८
२०७८				
वडा नं.	**घर परिवार संख्या**	**जम्मा जनसंख्या**	**पुरुष**	**महिला**
१	७८३	३३०२	१५६४	१७३८
२	११७५	४७२७	२२२८	२४९९
३	१२५१	४७२६	२१९३	२५३३
४	१०४९	४०३३	१८२८	२२०५
५	७८१	३१७१	१४५२	१७१९
६	८४५	३४३२	१५८७	१८४५
७	१०३५	४२५०	१९४९	२३०१
जम्मा	६९१९	२७६४१	१२८०१	१४८४०

स्रोत: राष्ट्रिय तथ्याङ्क विभाग, २०६८ र २०७८

दुईवटा जनगणनाको प्रतिवेदनहरूलाई तुलना गर्दा यस गाउँपालिकाको जनसंख्याको वृद्धि हुँदै गएको पाईन्छ।

२.२ गाउँपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था

संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले यस गाउँपालिकालाई उपलब्ध गराएको गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयको दरबन्दी तेरिज यस प्रकार रहेको छ। उक्त दरबन्दी तेरिज अनुसार १९ स्विकृत दरबन्दी मध्ये,१वटा (७\८ तहको) ईन्जिनियर बाहेक १८ वटा दरबन्दीको पदपूर्ति भएको देखिन्छ। यस सम्बन्धी विवरण **तालिका नं. २** मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयको दरबन्दी तेरिज

क्र. सं.	पद	तह	सेवा	समूह	उपसमूह	स्विकृत दरवन्दी	अन्य सेवाबाट समायोजन हुने दरबन्दी	रिक्त	कैफियत
१	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	८ औं	प्रशासन	सामान्य प्रशासन		१		०	
२	ईन्जीनियर	७/८ औं	ईन्जि.	सिभिल		१		१	
३	अधिकृत	७/८ औं	शिक्षा	शि. प्र.		१		०	
४	अधिकृत	७/८ औं	प्रशासन	लेखा		१		०	
५	अधिकृत	६ औं	प्रशासन	सा. प्र.		२		०	
६	आन्तरिक लेखापरीक्षक	५ औं	प्रशासन	लेखा		१		०	
७	सहायक	५ औं	प्रशासन	सा. प्र.		४		०	
८	कम्प्युटर	५ औं	विविध			१		०	
९	लेखा सहायक	५ औं	प्रशासन	लेखा		१		०	
१०	प्रा. स.	५ औं	शिक्षा	शि. प्र.		१		०	
११	हे. अ.	५/६ औं	स्वास्थ्य	हे. ई.		१		०	
१२	सब ईन्जीनियर	५ औं	ईन्जि	सिभिल		१		०	
१३	अ सब ईन्जीनियर	चौथो	ईन्जि	सिभिल		१		०	

क्र. सं.	पद	तह	सेवा	समूह	उपसमूह	स्विकृत दरवन्दी	अन्य सेवाबाट समायोजन हुने दरबन्दी	रिक्त	कैफियत
१४	सहायक महिला विकास नीरिक्षक	चौथो	विविध			१		०	
१५	खा. पा. स. से.	चौथो	ईन्जि	सिभिल	स्यानिटरी	१		०	
					कार्यालय तर्फ जम्मा	१९	१८	१	
वडा कार्यालय ७ वटा									
१	ईन्जिनियर	**पाँचौ**	ईन्जि	सिभिल		१	०	१	
२	सब ईन्जिनियर	पाँचौ	ईन्जि	सिभिल		३	१	२	
३	सहायक	चौथो	प्रशासन	स.प्र.		२	२	०	
४	सब ईन्जिनियर	चौथो	ईन्जि	सिभिल		४	२	२	
५	सहायक	तेस्रो	प्रशासन	स.प्र.		२	२	०	
					वडा कार्यलयहरू तर्फ जम्मा	१२	७	५	
					कुल जम्मा	३१	२५	६	

स्रोत: शान्तिनगर गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७९

२.३ गाउँपालिकाको मुख्य पूर्वाधारको अवस्था

शान्तिनगर गाउँपालिका विस्तारै सहरीकरण तर्फ लम्केको गाउँपालिका हो । यहाँ अहिलेसम्म पक्की भन्दा कच्ची घरहरूको संख्या बढि रहेको छ । नेपाल सरकारले नयाँ मापदण्ड जारी गरेपछि गाउँपालिकाले भवनको मापदण्ड अनुसार स्विकृति दिने गरेको छ । वर्षेनी नयाँ घर तथा व्यवसायिक भवन निर्माण हुने क्रम बढ्दै गएको यस गाउँपालिकामा मूख्य सडकहरूको दायाँ बायाँ पक्की घरहरू बन्ने क्रम बढि नै देखिन्छ भने ग्रामीण क्षेत्रहरूमा माटो वा माटोको जडान भएको घर निर्माणको प्रचलन कायमै छ । घरको जग अनुसारको विवरण तालिका नं. ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३: घरको जग अनुसारको घरको विवरण

जम्मा	जगको किसिम				
	माटोको जडान भएको ईटा वा ढुंगाको गाह्रो भएको	सिमेन्ट जडान भएको माटो\ढुंगाको गाह्रो भएको	आर सि सि र पिल्लार भएको	काठको खामो भएको	अन्य
७५२७	५७४५	७१९	७२७	३३१	५

स्रोतः राष्ट्रिय तथ्यांक कार्यालय, २०७८

मुख्य मुख्य सडक सञ्जाल

गाउँपालिकाको सबै वडाहरूमा सडकको क्रमिक विस्तार भएकोले आन्तरिक यातायातको सुविधाले गाउँबासीहरूलाई बजारसम्मको पहुँच क्रमशः वृद्धि हुँदै गएको छ । गाउँपालिकामा यातायातका विभिन्न साधनहरूको उपयोग भएको देखिन्छ । गाउँपालिकामा टेक्टर, साइकल, अटोरिक्सा, जिप, बस, ट्रक, मोटरसाइकलहरूको उपयोग भएको देखिन्छ । गाउँपालिकाको सडकमार्ग राम्रो भएका रुटहरूमा बस सेवा चालु रहेको छ । गाउँपालिकाको सबै वडाहरूमा सडक सञ्जाल पुगेको छ । मूख्य सडकहरूमा जिप, अटो रिक्सा तथा अन्य सवारी साधनको संख्या बढ्दै गए पनि ति साधनको लागि आवश्यक स्टसन तथा पार्किङस्थलहरू तथा निजी तथा साना सार्वजनिक गाडीहरूको लागि सडक बाहेक अन्य स्थानमा पार्किङ स्थलहरू अभाव छन् (गाउँपालिकाको पार्श्व चित्र २०७५) ।

संचार तथा प्रविधि

यस गाउँपालिकामा ११०.३ प्रतिशत टेलिफोनको घनत्व ४६.५ प्रतिशत इन्टरनेटका प्रयोगकर्ता, रेडियोको राष्ट्रिय प्रसारणमा पँहुच ८८ प्रतिशत रहेको राष्ट्रिय तथ्यांकले संचार क्षेत्रको तीब्र विकास र विकासका अन्य क्षेत्रमा यसको प्रभाव दर्शाउँछ। हाल पत्रपत्रिका, रेडियो र टि.भि.को प्रयोग अत्यधिक मात्रमा बढ्दै गएको छ। शान्तिनगर गाउँपालिकामा एफ.एम स्टेसनहरू र रेडियो नेपाल लगायत विभिन्न स्टेसनहरूबाट भएको प्रशारण सिधै सुन्न सकिन्छ। गाउँपालिकामा नेपाल टेलिकम र एनसेल दुवैको सेवा उपलब्ध छ। गाउँपालिकामा ADSL, NCell, NTC आदि कम्पनीहरूले इन्टरनेट सेवा पुर्याउँदै आइरहेका छन् (गाउँपालिकाको पार्श्व चित्र २०७५) ।

विद्युत

यस गाउँपालिकामा हाल सम्म पनि सबै स्थानमा विद्युत सेवा उपलब्ध हुन सकिरहेको छैन। गाउँपालिकाको वडा नं १ मा करिब २५ प्रतिशत मात्र विद्युतीकरण भएको छ। त्यस्तै वडा नं २ को चापीकोट, अदुवाबारी र सार्कीबारामा विद्युत पुग्न सकेको छैन। वडा नं ४ मा भने सबै क्षेत्रमा विद्युत सेवा उपलब्ध भएको छ। अन्य वडाहरूमा पनि केहि स्थानमा विद्युत सेवा पुग्न सकिरहेको छैन। गाउँपालिकामा विद्युत सेवा सम्पूर्ण क्षेत्रमा पुर्याउनको लागि गाउँपालिकाले विषेश ध्यान दिनु पर्ने देखिन्छ (गाउँपालिकाको पार्श्व चित्र २०७५)। राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार उज्यालोको लागि विद्युत प्रयोग गर्ने घर परिवार ६२९२ रहेका छन्।

२.४ गाउँपालिका भित्र भएका आर्थिक गतिविधिहरू

क्र.सं.	बजार केन्द्रको नाम	वडा नं
१	चिराघाट बजार	४
२	पातेटाकुरा बजार	३
३	रगैजा बजार	५
४	बाघमारे बजार	२
५	जुम्केकुला बजार	४
६	खैरेनी बजार	७
७	रातामाटा बजार, भलानेटी	३
८	पेदीखोला बजार	१
९	कोर्बाङ बजार	६
१०	खिलतपुर बजार	१

चित्र १ गाउँपालिकामा रहेका बजार केन्द्रहरू

यो गाउँपालिका देशकै ठूला सहरी क्षेत्र तुलसीपुर उपमहानगरपालिकाको नजिक अवस्थित छ। कृषि, पशुपालन, उद्योगहरू सम्भावना राम्रो देखिन्छ । यहाँका अधिकांश मानिसहरूको जीविकोपार्जनको मुख्य आधार भनेको कृषि तथा पशुपालन नै रहेको छ। यसको अतिरिक्त यहाँ व्यापार व्यवसाय र उद्योगहरू पनि सञ्चालनमा रहेका छन् । गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तथा यहाँको स्थलगत अबलोकन अनुसार यो गाउँपालिका आर्थिक विकासले गति लिँदै गरेको र सम्भावना बोकेको गाउँपालिका हो।

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले सन् २०१८ मा गरेको आर्थिक गणना अनुसार यस शान्तिनगर गाउँपालिकामा भएका उद्योग व्यवसायहरू र तिनमा सम्लग्न व्यक्तिहरूको विवरण **तालिका** ४ र **तालिका** ५ मा दिईएको छ। विवरण अनुसार यस गाउँपालिका भित्र ४ सय ७४ वटा व्यवसायिक संस्थाहरू रहेको र ति व्यवसायिक संस्थाहरूमा १ हजार २ सय १६ जना व्यक्तिहरू प्रत्यक्ष रुपमा सम्लग्न भएको देखिन्छ।

तालिका ४: गाउँपालिकामा रहेका व्यवसायहरू र सम्लग्न हुनेहरूको विवरण (क)

जम्मा	कृषि, वन र माछापालन	उत्पादनमुलक	खानी, विद्युत, ग्यास, पानी आपूर्ति र निर्माण	थोक तथा खुद्रा व्यापार, गाडि तथा मोटर साईकल मर्मत	यातायात, भण्डारण, सूचना संचार

व्यवसाय को संख्या	सम्लग्न व्यक्ति को संख्या	व्यवसाय को संख्या	सम्लग्न व्यक्ति को संख्या	व्यवसाय को संख्या	सम्लग्न व्यक्ति को संख्या	व्यवसाय को संख्या	सम्लग्न व्यक्ति को संख्या	व्यवसाय को संख्या	सम्लग्न व्यक्ति को संख्या	व्यवसाय को संख्या	सम्लग्न व्यक्ति को संख्या
४७४	१२१६	५	३१	५०	११५	३	१४	३०६	५००	१	४

स्रोतः *National Economic Census 2018, CBS Nepal*

तालिका ५: गाउँपालिकामा रहेका व्यवसायहरू र सम्लग्न हुनेहरूको विवरण (ख)

बास तथा खाना सम्बन्धी क्रियाकलाप		वित्तीय र विमा क्रियाकलाप		शिक्षा		मानव स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य		रियल स्टेट, व्यवसायिक व्यक्तिहरू, वैज्ञानिक, प्रशासनिक, कला, मनोरञ्जन र अन्य	
व्यवसायको संख्या	सम्लग्न व्यक्तिको संख्या	व्यवसायको संख्या	सम्लग्न व्यक्तिको संख्या	व्यवसायको संख्या	सम्लग्न व्यक्तिको संख्या	व्यवसायको संख्या	सम्लग्न व्यक्तिको संख्या	व्यवसायको संख्या	सम्लग्न व्यक्तिको संख्या
४२	७५	८	२३	२७	३९९	१३	३७	१२	१८

स्रोतः *National Economic Census 2018, CBS Nepal*

२.५ राजस्व प्रशासन चक्र र प्रक्रिया

गाउँपालिका अन्तरगत राजस्व शाखा रहेको छ। गाउँपालिकामा २ जना र प्रत्येक वडामा एक/एक जना कर्मचारीलाई राजस्व सम्बन्धी जिम्मेवारी दिईएको छ। वडा कार्यालयहरूबाट राजस्व सङ्कलन गर्ने कार्य प्रारम्भ भएको छ।

सक्षम तथा प्रभावकारी राजस्व प्रशासन कुनैपनि सरकारको राजस्व परिचालनको एउटा प्रमुख आधार हो। राजस्व प्रशासनको एउटा निश्चित चक्र तथा प्रक्रिया हुन्छ। यसको अवलम्बनबाट सरकारको राजस्व परिचालनको सुधारमा योगदान पुग्दछ। प्रभावकारी राजस्व परिचालनका लगि अवलम्बन गरिनु पर्ने राजस्व प्रशासनको चक्र तथा प्रक्रियाको ढाँचा तल **चित्र** २ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

चित्र २: राजस्व प्रशासन चक्र र प्रक्रिया

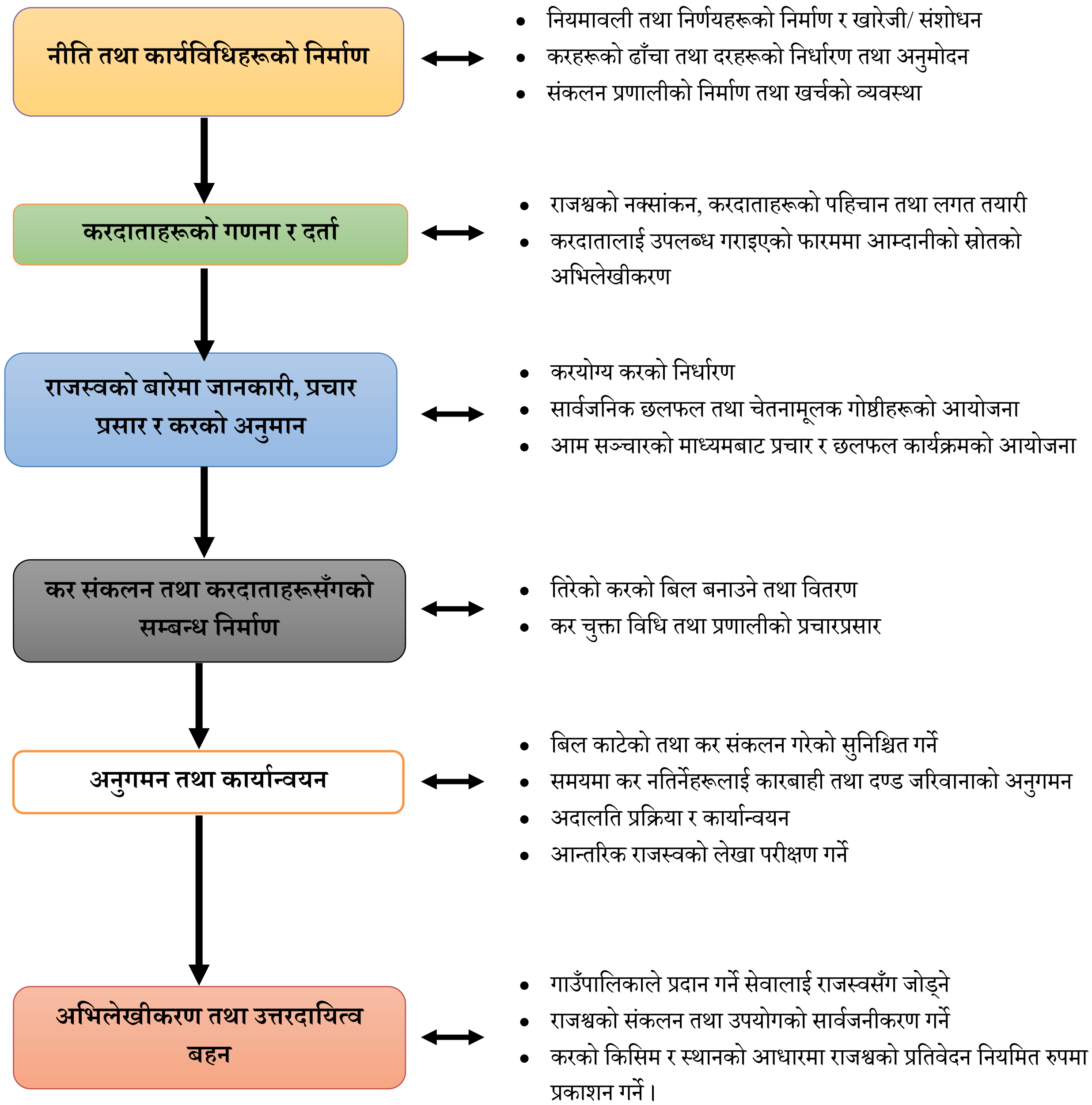

परिच्छेद तीनः स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

स्थानीय तहको राजस्वको परिचय, स्थानीय तहलाई प्राप्त राजस्व सम्बन्धी अधिकार र सो अधिकार कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाका तर्फबाट गरिएका कानूनी व्यवस्था र गाउँपालिकाको राजस्व सङ्कलनको अवस्था, सम्भावना तथा सुधारका पक्षहरू शीर्षकगत रुपमा यस परिच्छेदमा विश्लेषण गरिएको छ।

३.१ पृष्ठभूमि

स्थानीय तहलाई संविधानले निश्चित स्रोतमा राजस्व लगाउने तथा उठाउने अधिकार प्रदान गरेको छ। यी राजस्वका स्रोतहरू कर र गैरकर प्रकृतिका हुन्छन्। कर राजस्व उपभोग मापन गर्न नसकिने सेवा तथा सुविधाहरू (सार्वजनिक वस्तुहरू) उपलब्ध गराउनको लागि जुटाईने रकम हो भने गैरकर राजस्व नियमन गरिदिए वापत लिईने दस्तुर, उपभोग मापन गर्न सकिने निजी वस्तुहरू उपलब्ध गराए वापत लिईने सेवा शुल्क र उपयोगी बस्तु (युटिलिटी) उपयोगको आधारमा लिईने महशुल हुन्।

सम्पत्तिमा आधारित, आम्दानीमा आधारित र वस्तु वा सेवामा आधारित गरी करका आधारहरू मुख्यतः तीन किसिमको हुन्छ। जस्तै मालपोत तथा सम्पत्ति कर सम्पत्ति आर्जन गरेको आधारमा उक्त सम्पत्तिको स्वामित्व ग्रहण गर्नेले नियमानुसार तिर्ने कर हो। यसैगरी घरजग्गा वहालमा लगाई आम्दानी गर्ने व्यक्तिले गाउँपालिकालाई आम्दानी गरेको आधारमा वहाल कर तिर्नु पर्दछ। यसैगरी, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर सवारी साधन कर र व्यवसाय करहरू वस्तु तथा सेवामा आधारित हुने गर्दछ। यस्ता वस्तुहरूको सेवा लिए वापत सेवाग्राहीले गाउँपालिकालाई कर तिर्दछन्। गाउँपालिकाले हरेक वर्ष तयार गर्ने आर्थिक ऐन तयार गर्दा निम्नानुसारका कर राजस्व सम्बन्धी सर्वमान्य सिद्धान्तलाई ध्यानमा राख्नु पर्दछ।

(क) कर तिर्न सक्ने क्षमताको आधारमा।
(ख) कर प्रणाली समानता र न्यायमा आधारित रहने गरी।
(ग) सरल, पारदर्शी र मितव्ययी हुनेगरी।
(घ) नागरिकलाई सुविधा हुने किसिमबाट।
(ङ) स्वेच्छिक रुपमा कर तिर्न प्रेरित हुने वातावरण सृजना गरेर।
(च) करको आधार, करको दर र कर तिर्ने अवधि निश्चित गरेर।
(छ) पश्चातदर्शी भएर (असर नपर्ने गरेर)।

गैरकर राजस्व लगाउँदा र उठाउँदा उपलब्ध गराउने सेवा, सहुलियत र सुविधाको लागत, सञ्चालन र सम्भार खर्चलाई आधार मानी लगाउनु तथा उठाउनु पर्दछ। यस परिच्छेदमा स्थानीय तहलाई प्राप्त राजस्व अधिकार र सो अधिकारको कार्यान्वयन, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरू र सुधार गर्नुपर्ने कार्यहरूको शिर्षकगत विश्लेषण गरिएको छ।

३.२ राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ ले स्थानीय तहलाई राजस्व सम्बन्धी विभिन्न अधिकारहरू प्रदान गरेको छ। खासगरी राजस्व अधिकार अन्तरगत सम्पत्ति कर, घरजग्गा बहाल कर, घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, सेवाशुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क, व्यवसाय कर, भूमिकर/मालपोत, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर रहेका छन्। यी वित्तीय अधिकारहरू स्थानीय तहको एकल अधिकारको रुपमा संविधानले तोकेको छ। साथै, संविधानको अनुसूची ९ ले तीनै तहको साझा अधिकारको रुपमा सेवा शुल्क, दस्तुर, दण्ड जरिवाना तथा प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, पर्यटन शुल्क आदिलाई मानेको छ। नेपालको संविधानको अनुसूची ६ अनुसार घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर,

पर्यटन शुल्क, कृषि आयमा कर, सेवाशुल्क दस्तुर, दण्ड जरिवाना आदि प्रदेश सरकारको वित्तीय अधिकार क्षेत्रको रुपमा व्यवस्था गरेको छ। साथै अनुसूची ५ अनुसार संघीय सरकारले भन्सार, अन्तशुल्क, मूल्य अभिवृद्धि कर, संस्थागत आयकर, व्यक्तिगत आयकर, पारिश्रमिक कर तथा राहादानी शुल्क, भिसा शुल्क, पर्यटन दस्तुर, सेवा शुल्क र दण्ड जरिवाना जस्ता गैर करहरू लगाउदै आएको छ। कुनैपनि तहको सरकारले कर लगाउन सक्ने भनेर उल्लेख नभएका विषयमा कर लगाउने व्यवस्था नेपाल सरकारले निर्धारण गरे अनुसार हुने व्यवस्था समेत संविधानले गरेको छ। नेपालको संविधान अनुसार तीन तहको सरकारको राजस्व सम्बन्धी एकल तथा साझा अधिकारहरू **तालिका ६** मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ६: तहगत सरकारको राजस्व अधिकार

संघ	प्रदेश	स्थानीय	साझा
• भन्सार • अन्तःशुल्क • मूल्य अभिवृद्धि कर • संस्थागत आयकर • व्यक्तिगत आयकर • पारिश्रमिक कर • राहदानी शुल्क • भिसा शुल्क • पर्यटन दस्तुर • सेवा शुल्क दस्तुर • दण्ड जरिबाना	• घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, • सवारी साधन कर • मनोरञ्जन कर • विज्ञापन कर • पर्यटन • कृषि आयमा कर • सेवा शुल्क दस्तुर • दण्ड जरिवाना	• सम्पत्ति कर • घर बहाल कर • घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क • सवारी साधन कर • सेवा शुल्क दस्तुर • पर्यटन शुल्क • विज्ञापन कर • व्यवसाय कर • भूमिकर (मालपोत) • दण्ड जरिवाना • मनोरञ्जन कर • मालपोत सङ्कलन	• सेवा शुल्क, • दस्तुर, • दण्ड जरिवाना • प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, • पर्यटन शुल्क

स्रोतः नेपालको संविधान, अनुसूची ५, ६, ७, ८

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले एकल कर प्रशासनको मान्यता अनुरुप अनुसूची ६ र ८ मा दोहोरो पर्न गएका घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर र विज्ञापन करबाट प्राप्त आयलाई एउटा तहको सरकारले उठाई आपसमा बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था मिलाएको छ। यस व्यवस्था अनुसार घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क प्रदेश कानून बमोजिम हाललाई नेपाल सरकारले तोकेको निकाय मार्फत उठाई सम्बन्धित स्थानीय तहलाई साठी प्रतिशत र प्रदेश सरकारलाई चालीस प्रतिशतका दरले बाँडफाँट गर्ने, सवारी साधन कर प्रदेश सरकारले उठाई साठी प्रतिशत रकम प्रदेश सरकारले र चालीस प्रतिशत स्थानीय तहले पाउने गरी बाँडफाँट गर्ने, मनोरञ्जन कर प्रदेश कानून बमोजिम स्थानीय तहले उठाई साठी प्रतिशत स्थानीय तह र चालीस प्रतिशत प्रदेश सरकारले पाउने गरी बाँडफाँट गर्ने र विज्ञापन कर स्थानीय कानून बमोजिम स्थानीय तहले उठाई साठी प्रतिशत रकम आफुले राखी चालीस प्रतिशत प्रदेश सरकारलाई उपलब्ध गराउनु पर्दछ।

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ७ मा प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको बाँडफाँटको व्यवस्था छ। सो व्यवस्था अनुसार नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय तहबीच संघीय कानून बमोजिम प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको बाँडफाँट गर्न नेपाल सरकारले एक संघीय विभाज्य कोष खडा गरी त्यस्तो रोयल्टीबाट प्राप्त रकम सो कोषमा जम्मा गर्नुपर्दछ।

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज र पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतवाट प्राप्त हुने रोयल्टीको पचास प्रतिशत नेपाल सरकारले, पच्चीस प्रतिशत रकम सम्बन्धित प्रदेशले र पच्चीस प्रतिशत रकम स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। तीन तहवीचमा बाँडफाँट हुने रोयल्टी सम्बन्धी विवरण **तालिका ७** मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ७: प्राकृतिक श्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट (प्रतिशतमा)

स्रोतहरू	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह
पर्वतारोहण	५०	२५	२५
विद्युत	५०	२५	२५
वन	५०	२५	२५
खानी तथा खनिज	५०	२५	२५
पानी तथा अन्य स्रोत	५०	२५	२५

स्रोतः अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, अनुसूची ४

द्रष्टब्यः

(१) नेपाल सरकारले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिसमा प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट प्रभावित हुने प्रदेश तथा स्थानीय तह (सम्बन्धित स्थानीय तह, जिल्ला समन्वय समिति) लाई त्यसरी प्रभावित भएको अनुपातमा समन्यायिक रुपमा प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टीको बाँडफाँट तथा वितरण गर्नेछ।

(२) यस अनुसूची बमोजिम नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय तहलाई गरिने प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टीको बाँडफाँट आयोगको सिफारिसमा नेपाल सरकारले प्रत्येक पाँच वर्षमा पुनरावलोकन गरी नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी हेरफेर गर्न सक्नेछ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्तःशुल्क रकममध्येबाट उठेको रकमलाई संघीय विभाज्य कोषमा राखी सो रकममध्ये संघीय सरकारले ७० प्रतिशत, प्रदेशले १५ प्रतिशत र स्थानीय सरकारले १५ प्रतिशत बाडँफाँट गर्ने व्यवस्था रहेको छ। यस सम्बन्धी विवरण **तालिका ८** प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ८: राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था (प्रतिशतमा)

राजस्व शीर्षकहरू	दर निर्धारण र सङ्कलन	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	स्थानीय तह
मुल्य अभिवृद्धि कर	नेपाल सरकार	७०	१५	१५
अन्तः शुल्क	नेपाल सरकार	७०	१५	१५

स्रोतः अन्तर–सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, दफा ६

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा रहेका स्थानीय राजस्व सम्बन्धी केही प्रावधानहरूको चर्चा यहाँ गरिएको छ।

क) एकल कर प्रशासन

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को, (१) दफा ५ को सट्टा नेपाल सरकारको आर्थिक विधेयक, २०७५ ले एकल कर प्रशासन सम्बन्धमा देहायबमोजिम संशोधन गरेको छः

(१) यस ऐन तथा प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि संविधानको अनुसूचीमा प्रदेश र स्थानीय तह दुवैको अधिकार सूचीमा रहेका देहायको कर देहाय बमोजिम लगाईने र उठाइनेछः–

(क) सवारी साधन करको दर प्रदेशले लगाउने र उठाउने, तर टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतीय रिक्सामा सवारी साधन करको दर गाउँपालिकाले लगाउने र उठाउनेछ।

(ख) घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्कको दर प्रदेशले लगाउने र गाउँपालिकाले उठाउने,

(ग) मनोरञ्जन करको दर प्रदेशले लगाउने र गाउँपालिकाले उठाउने,

(घ) विज्ञापन करको दर गाउँपालिकाले लगाउने र उठाउने।

(२) उपदफा (१) को खण्ड (ख), (ग) र (घ) बमोजिमको करबाट उठेको रकममध्ये साठी प्रतिशत रकम गाउँपालिकाले स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गरी चालीस प्रतिशत रकम मासिक रुपमा प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्नेछ।

(ख) स्थानीय तह र प्रदेशबीच राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले प्रदेश र स्थानीय तहबीचमा राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी निम्नानुसारको व्यवस्था गरेको छ।

तालिका ९: स्थानीय र प्रदेशतहबीचको राजस्व बाँडफाँट

करका क्षेत्रहरू	सङ्कलन गर्ने तह	राजस्व बाँडफाँट (प्रतिशतमा)	
		प्रदेश	स्थानीय तह
सवारी साधन कर	प्रदेश	६०	४०
घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क	स्थानीय	४०	६०
मनोरञ्जन कर	स्थानीय	४०	६०
विज्ञापन कर	स्थानीय	४०	६०

स्रोतः अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ को दफा ५

३.३ स्थानीय तहको राजस्व अधिकारको शीर्षकगत व्यवस्था

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ३ को गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तरगतको दफा ११ को उपदफा २ मा स्थानीय कर सेवा शुल्क तथा दस्तुर अन्तरगत निम्नअनुसारको प्रावधानहरू रहेका छन्।

१. सङ्घीय तथा प्रदेश कानूनको अधीनमा रही सम्पत्ति कर, घरजग्गा बहाल कर, घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क , विज्ञापन कर, व्यवसाय कर, भूमि कर (मालपोत), मनोरञ्जन कर सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, कार्यान्वयन र नियमन,
२. स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवाको शुल्क निर्धारण, सङ्कलन र व्यवस्थापन,
३. ट्रेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, क्यानोनिङ्ग, बञ्जी जम्प, जिपफ्लायर, र्‍याफ्टिङ, मोटरबोट, केवलकार सेवा लगायत अन्य जल तथा स्थल क्षेत्रमा सञ्चालन हुने नवीन पर्यटकीय सेवा तथा साहसिक खेलको शुल्क,
४. जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर निर्धारण तथा सङ्कलन,
५. स्थानीय राजस्वको आधार विस्तार तथा प्रवर्द्धन,
६. ढुंगा, गिटी, बालुवा, माटो, काठ, दाउरा, जराजुरी, स्लेट खरीढुंगा आदि प्राकृतिक वस्तुको बिक्री तथा निकासी शुल्क दस्तुर सङ्कलन,
७. प्रचलित कानून बमोजिम गर्ने सिफारिस, दर्ता, अनुमति, नवीकरण आदिको शुल्क, दस्तुर निर्धारण र सङ्कलन,
८. स्थानीय राजस्व प्रवर्द्धनका लागि प्रोत्साहन,
९. राजस्व सूचना तथा तथ्याङ्कको आदान प्रदान,
१०. संङ्घीय तथा प्रदेश कानूनको अधिनमा रही स्थानीय तहमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड र नियमन,
११. स्थानीय पूर्वाधार सेवा र उपयोगमा सेवा शुल्क दस्तुर सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड र नियमन,
१२. मालपोत सङ्कलन,
१३. कर तथा सेवा शुल्क सम्बन्धी अन्य कार्य।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ३ को गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तब्य र अधिकार अन्तर्गतको दफा ११ को उपदफा ४ (घ) मा सेवा शुल्क, दस्तुर, दण्डजरिवाना, तथा प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी तथा पर्यटन शुल्कको प्रावधान रहेको छ जस अन्तरगत निम्न अनुसारको प्रावधानहरू रहेका छन्।

१. स्थानीय सेवा शुल्क, दस्तुर, दण्ड जरिवाना सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन,
२. प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क , रोयल्टी सङ्कलन, समन्वय र नियमन,
३. खनिज पदार्थको उत्खनन् र सो सम्बन्धी रोयल्टी सङ्कलन,
४. सामुदायिक वनको सञ्चालन र व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी सङ्कलन,
५. पानीघट्ट, कुलो, पैनी जस्ता सेवा सञ्चालनबाट प्राप्त रोयल्टी सङ्कलन।

त्यसैगरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद-९ **गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको वित्तीय अधिकार क्षेत्रमा** गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व अधिकार सम्बन्धी निम्न प्रावधानहरू रहेका छन्।

(१) सम्पत्ति कर (स्थानीय तहको एकल अधिकार)

सो ऐनको दफा ५५(१) मा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा सम्पत्ति कर लगाउने छ। ५५(२) उपदफा (१) बमोजिम सम्पत्ति कर लगाउँदा घर र सो घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाई बाँकी जग्गा र घर नभएका अन्य जग्गामा दफा ५६ बमोजिम भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्नेछ।

स्पष्टीकरणः यस दफाको प्रयोजनको लागि "घरले चर्चेको जग्गा" भन्नाले घरले ओगटेको जग्गाको क्षेत्रफल र अधिकतम् सो क्षेत्रफल बराबरको थप जग्गालाई सम्झनु पर्छ।

(३) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि घर र घरजग्गाको मूल्याङ्कन देहायको आधारमा गर्नु पर्नेछ।

(क) घर र घरजग्गाको आकार, प्रकार, बनौट र उपयोगको अवस्था,
(ख) घर र घरजग्गाको चलन चल्तिको मूल्य र घरको ह्रास मूल्य,
(ग) घर र घरजग्गाको व्यापारिक वा आवासीय उपयोगको अवस्था।

(४) उपदफा (१) बमोजिम घर र घरजग्गाको सम्पत्ति करको र निर्धारण गर्दा नागरिकको जीवनस्तर, आर्थिकस्तर र कर तिर्न सक्ने क्षमताको आधारमा गर्नु पर्नेछ।

(५) यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको घर र घरजग्गामा सम्पत्ति कर लगाउन पाईने छैन।

(क) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको स्वामित्वमा रहेको घर र जग्गा,
(ख) सरकारी अस्पतालको घर र घरजग्गा,
(ग) गुठीको स्वामित्वमा रहेको घर र जग्गा,
(घ) मुनाफाको उद्देश्य नराखी सञ्चालन गरिएको सरकारी शिक्षण संस्था, कम्पनी, समिति, प्राधिकरण, बोर्ड र सरकारी संस्थानको घर र घरजग्गा,
(ङ) मुनाफाको उद्देश्य नराखी सञ्चालन भएका संघ, संस्थाको घर र घरजग्गा,
(च) धार्मिक संस्था (मन्दिर, गुम्बा, चर्च, मस्जिद आदि) को घर र घरजग्गा,
(छ) खानेपानी सङ्कलन पोखरी, विद्युत गृह, मसानघाट, कब्रिस्तान, कर्वला, मजार, विमानस्थल, बसपार्क, रंगशाला, उद्यान, पार्क जस्ता सार्वजनिक उपयोगका स्थलहरू,
(ज) राजदूतावास, वाणिज्य नियोग, कुटनैतिक नियोगका घर र घरजग्गा।

(२) भूमिकर/मालपोत (स्थानीय तहको एकल अधिकार)

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको दफा ५५ बमोजिम सम्पत्ति कर लागेको घरजग्गा बाहेकको अन्य जग्गामा भूमिकर/मालपोत लगाउने छ (दफा ५६)।

(३) घरजग्गा वहाल कर (स्थानीय तहको एकल अधिकार)

गाउँपालिकाको क्षेत्र भित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पुरै वा आंशिक तवरले वहालमा दिएकोमा गाउँपालिकाले त्यस्तो वहाल रकममा वहाल कर लगाउने छ (दफा ५७)।

(४) व्यवसाय कर (स्थानीय तहको एकल अधिकार)

गाउँपालिकाको आफ्नो क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय, वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउने छ (दफा ५८)।

(५) बहाल बिटौरी शुल्क (स्थानीय तहको एकल अधिकार)

गाउँपालिकाको आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेको संरचनाको उपयोग वापत बहाल बिटौरी शुल्क लगाउनेछ (दफा ५९)।

(६) पार्किङ्ग शुल्क (स्थानीय तहको एकल अधिकार)

गाउँपालिकाको आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै सवारीलाई पार्किङ्ग सेवा उपलब्ध गराए बापत पार्किङ्ग शुल्क लगाउन सक्नेछ (दफा ६०)।

(७) सेवा शुल्क (एकल अधिकार)

गाउँपालिकाको आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केवलकार, ट्रेकिङ, कायाकिङ, बंजीजम्प, जिपफ्लायर, र्‍याफ्टिङ, प्याराग्लाईडिङ लगायतका स्थानीय पर्यटन, मनोरञ्जन तथा साहसिक खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा सेवा शुल्क लगाउनेछ (दफा ६२ को उपदफा १)।

गाउँपालिकाले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापान गरेको स्थानीय पूर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको कुनै सेवा उपयोग गरे बापत सम्बन्धित सेवा प्रदायक तथा सेवाग्राहीलाई सेवा शुल्क लगाउन सक्नेछ (दफा ६२ को उपदफा २)।

(क) खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह र त्यस्तै अन्य सेवा सुविधा,
(ख) फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई, ढल निकास, सडक बत्ती जस्ता सेवा सुविधा,
(ग) शौचालय, पार्क, स्नानगृह, पौडी पोखरी, व्यायमशाला, गेष्टहाउस, पर्यटकीय स्थल, छात्रबास (होस्टेल), हाटबजार, पशु वधशाला, शव दाहगृह, धोवीघाट र त्यस्तै अन्य सुविधा,
(घ) सडक, बस पार्क, ढल, पुल, बत्ती जस्ता सेवा,
(ङ) अचल सम्पत्ति वा अन्य कुनै विषयको मूल्याङ्कन सम्बन्धी सेवा,
(च) सिफारिस सम्बन्धी कुनै सेवा।

माथि उपदफा (१) र (२) मा उल्लिखित सेवा सुविधा उपलब्ध गराउने वा त्यस्तो सेवा सुविधा उपयोग गरे वापत लाग्ने सेवा शुल्क उठाउने कार्य आफै वा व्यवस्थापन करार वा निजी क्षेत्र मार्फत गराउन सक्ने कानूनी प्रावधान स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ६२ को उपदफा ३ ले गरेको छ।

(८) जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर (एकल अधिकार)

गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले उन, खोटो, जडीवुटी, वनकस (खर), कवाडी माल, प्रचलित कानून बमोजिम निषेधित जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएको जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छाला वा यस्तै प्रकृतिको वस्तुको व्यावसायिक उपयोग गरे वापत गाउँपालिकाले जडीबुटी, कवाडी तथा जीवजन्तु कर लगाउने छ (दफा ६१)।

मञ्जुषा १: जडिबुटी, कबाडी र जीवजन्तु करको सम्बन्धमा भएको निर्णय

कवाडी कर लगाउँदा कवाडी मालवस्तु उत्पति र सङ्कलन भएको सम्बन्धित स्थानीय तहको क्षेत्रमा एकपटक मात्र कर लिन पाउने र कवाडी मालवस्तुको प्रयोग गरी उत्पादित वस्तुमा कर लिन नपाउने। (जितपुर सिमरा नगरपालिका नाममा ठेकेदार श्याम कमर्सियल ट्रेडर्सको निवेदनका आधारमा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको मिति २०७५।१०।२५ को परिपत्र बमोजिम)।

जीवजन्तु र चौपायाको व्यापार व्यवसाय गर्ने व्यवसायीबाट व्यवसाय कर वा हाटबजारमा खरिद बिक्री भएको अवस्थामा बाहेक अन्य कुनै किसिमको कर शुल्क आदि उठाउन नमिल्ने। यस्तो रकम राजमार्गमा ढाट वा तगारो राखी असुल गर्न तथा बिदेशबाट निकासी हुने चौपाया वा जीवजन्तुमा समेत राजमार्गमा ढाट वा तगारो राखी रकम असुल गर्ने व्यवस्था कानून सम्मत नभएको (चन्द्रागिरी नगरपालिकाको नाममा चौपाया खरिद बिक्री संघले दिएको निवेदनका आधारमा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको मिति २०७५।६।१८ को परिपत्र बमोजिम)।

(९) संघ, संस्था दर्ता तथा नवीकरण

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ को उपदफा (४) को (ठ) अनुसार गाउँपालिकाले (१) संघ, संस्था परिचालन सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन र नियमन तथा (२) स्थानीय स्तरका संघ, संस्थाको दर्ता तथा नवीकरणको कार्य गर्ने (केही नेपाल ऐन संसोधन गर्ने ऐन, २०७५ द्वारा थप) व्यवस्था गरेको छ।

(१०) लघु, घरेलु तथा साना उद्योग

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को, दफा ११ को उपदफा ५ को 'घ" अनुसार गाउँपालिकाले (१) लघु, घरेलु र साना उद्योगको दर्ता, नवीकरण, खारेजी, नियमन, विकास प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन र (२) उद्यमशिलताको विकास र प्रवर्द्धनको कार्य गर्ने (केही नेपाल ऐन संसोधन गर्ने ऐन, २०७५ द्वारा थप) व्यवस्था गरेको छ।

(११) लघु, घरेलु तथा साना उद्योग

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ को ठ को ५ को 'घ" अनुसार गाउँपालिकाले लघु, घरेलु र साना उद्योगको दर्ता, नवीकरण, खारेजी, नियमन, विकास प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन गर्ने र उद्यमशिलताको विकास र प्रवर्द्धन गर्ने थप व्यवस्था गरेको छ।

औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७६ को दफा ६१ मा स्थानीय तहले उद्योग प्रशासन सम्बन्धी कार्य गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ। सो दफामा लघु उद्यम तथा प्रदेश कानूनमा तोकिए बमोजिमको रकम सम्म स्थिर पूँजी भएका घरेलु तथा साना उद्योगको दर्ता, प्रशासन तथा नियमन सम्बन्धी कार्य सङ्घीय तथा प्रदेश कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम स्थानीय तहले गर्न सक्नेछ भन्ने उल्लेख छ।

सोहि ऐनको दफा ४३ को उपदफा (११) यस दफामा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट दर्ता तथा नियमन हुने उद्योगलाई जरिबाना तथा कारबाही गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय कानूनले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ।

लुम्बिनी प्रदेशको प्राईभेट फर्म दर्ता नियमावली, २०७६ को नियम ८ मा ऐन र यस नियमावलीको अधिनमा रही रु. पाँचलाख सम्म पूँजी भएको प्राईभेट फर्म सम्बन्धित स्थानीय तहमा दर्ता, नवीकरण र अद्यावधिक गर्नुपर्नेछ।

यि प्रावधानहरूको विश्लेषण गर्दा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ को ठ को ५ को 'घ" अनुसार गाउँपालिकाले लघु, घरेलु र साना उद्योगको दर्ता, नवीकरण, खारेजी, नियमन, विकास प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन गर्ने र उद्यमशिलताको विकास र प्रवर्द्धन गर्ने थप व्यवस्थासँग मेल खाएको देखिँदैन।

मञ्जुषा २: लघु, घरेलु तथा साना उद्योग सम्बन्धी व्यवस्था

औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७६

उद्योगको वर्गीकरण तथा स्थिर पूँजी

दफा १७. उद्योगको वर्गीकरण: (१) यस ऐनको प्रयोजनको लागि उद्योगहरूलाई देहाय बमोजिम वर्गीकरण उद्योग छः-

(क) लघु उद्यम: दफा ८ बमोजिम अनुमति लिनु पर्ने उद्योग बाहेक देहायको अवस्था भएको उद्योगलाई लघु उद्यम मानिनेछः-

(१) घर जग्गा बाहेक बढीमा बीस लाख रुपैंयासम्मको स्थिर पूँजी रहेको,

(२) उद्यमी स्वयं उद्योगको सञ्चालन र व्यवस्थापनमा संलग्न रहेको,

(३) उद्यमी सहित बढीमा नौ जनासम्म कामदार रहेको,

(४) वार्षिक कारोबार एक करोड रुपैंया भन्दा कम रहेको,

(५) ईन्जिन, उपकरण वा मेसिनको प्रयोग गरेको भएमा ईन्जिन, उपकरण वा मेसिनमा खपत हुने विद्युतीय ऊर्जा, ईन्धन वा अन्य तेल ईन्जिनको क्षमता बीस किलोवाट वा सोभन्दा कम रहेको।

(ख) घरेलु उद्योग: देहायको अवस्था भएको उद्योगलाई घरेलु उद्योग मानिनेछः-

(१) परम्परागत सीप र प्रविधिमा आधारित,

(२) श्रममूलक र खास सीप वा स्थानीय कच्चा पदार्थ एवं स्थानीय प्रविधि, कला तथा संस्कृतिमा आधारित,

(३) ईन्जिन, उपकरण वा मेसिनको प्रयोग गरेको भएमा बढीमा पचास किलोवाटसम्मको क्षमताको विद्युतीय ऊर्जा प्रयोग गरेको,

(४) अनुसूची–२ मा उल्लेख भए बमोजिमका उद्योगहरू।

(ग) साना उद्योग: लघु उद्यम र घरेलु उद्योग बाहेकको पन्ध्र करोड रुपैंयासम्म स्थिर पूजिँ भएको उद्योग,

(घ) मझौला उद्योग: पन्ध्र करोड रुपैंयाभन्दा बढी पचास करोड रुपैंयासम्म स्थिर पूजिँ भएको उद्योग,

(ङ) ठूला उद्योग: पचास करोड रुपैंयाभन्दा बढी स्थिर पूजिँ भएको उद्योग

(१२) नक्सापास

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा २७ (१) अनुसार कसैले पनि गाउँपालिकाबाट नक्सापास नगराई भवन निर्माण गर्न पाईदैन। तर, गाउँपालिकाले तोकेको क्षेत्र र संरचनाको हकमा नक्सापास नगराई पनि भवन निर्माण गर्न बाधा पर्ने छैन।

(१३) बिक्री गर्न सक्ने (एकल अधिकार/साझा अधिकार)

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले नदीजन्य वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन् तथा उपयोगको दर्ता, अनुमति, नवीकरण, खारेजी र व्यवस्थापन तथा बिक्री सम्बन्धमा निम्नानुसारको व्यवस्था गरेको छ।

(क) ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो तथा स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन् तथा उपयोगको दर्ता, अनुमति, नवीकरण, खारेजी र व्यवस्थापन (दफा ११ को प को ७)।

(ख) गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुंगा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य बस्तुको विक्री गर्न सक्नेछ (दफा ६२ क. को १)। उपदफा १ बमोजिम बिक्री वापत प्राप्त रकम गाउँपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नु पर्नेछ (दफा ६२ क. को ३, केही नेपाल ऐन संशोधन गर्न बनेको ऐन, २०७५ द्धारा थप)।

तर, ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा उत्खनन्, बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ (पहिलो संशोधन, २०७९) ले यस सम्बन्धमा निम्नानुसारको व्यवस्था गरेको छ।

(क) ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा आदिको सङ्कलन, स्थानान्तरण तथा बिक्री सम्बन्धी कार्य सम्बन्धित गाउँपालिकाले ठेक्का बन्दोवस्त वा अन्य उपयुक्त व्यवस्था गरी गर्न सक्नेछ।

(ख) तर राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र र मध्यवर्ती क्षेत्रको ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा तथा माटोजन्य पदार्थको उत्खनन तथा सङ्कलन सम्बन्धी व्यवस्था प्रचलित संघीय कानून बमोजिम हुनेछ। वन तथा चुरे क्षेत्रबाट सामान्यतया ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा उत्खनन गरिने छैन।

(ग) तर राष्ट्रपति चुरे तराई मधेस संरक्षण विकास समितिको सहमतिमा र स्वीकृत मापदण्ड अनुसार वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा उल्लेखित विधि अनुसार सम्बन्धित गाउँपालिकाले प्रचलित कानून तथा मापदण्ड बमोजिम ठेक्का बन्दोवस्त गर्नु पर्नेछ।

(घ) गाउँपालिकाले यस मापदण्ड बमोजिम साधारण निर्माणमुखी खानीजन्य र नदीजन्य पदार्थको बिक्री एवम् अनुमती वा नविकरण शुल्क वा करबाट सङ्कलित राजस्वमध्ये साठी प्रतिशत रकम सम्बन्धित गाउँपालिका र बाँकी चालीस प्रतिशत रकम प्रदेश सरकारको सञ्चित कोषमा जम्मा हुने गरी बाँडफाँट गर्नु पर्नेछ।

यसैगरी राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको प्रतिवेदन, २०७७ ले ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा आदिको सङ्कलन, स्थानान्तरण तथा बिक्री सम्बन्धी निम्नानुसार व्याख्या गरेको छ।

(१) ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा (नदीजन्य पदार्थ) सम्बन्धी स्रोतको परिचालन, व्यवस्थापन, अनुगमन, नियन्त्रण, निर्देशन एवम् नियमन गर्ने सम्बन्धमा संघीय संरचना बमोजिमका तीन वटै तहका सरकारको सम्लग्नतामा यसको सञ्चालन, व्यवस्थापन र नियमन गर्ने गरी कानूनी बन्दोवस्त गरिनुपर्दछ।

(२) यसरी ठेक्का लगाउँदा वा यदाकदा आफैँले सङ्कलन गरेको ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाबाट उठेको राजस्वको साठी प्रतिशत स्थानीय सञ्चित कोषमा दाखिला हुने र बाँकी चालीस प्रतिशत सम्बन्धित प्रदेश सरकारको खातामा जम्मा गर्ने व्यवस्था गरेको छ। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको, २०७८ को प्रतिवेदन अनुसार यो व्यवस्था संघीय कानूनसँग बाझिन गई प्रदेश तथा स्थानीय तहबीच राजस्व बाँडफाँटमा विवाद सिर्जना भएको छ। साथै स्थानीय तहले आफ्नो सञ्चित कोषमा जम्मा गरेको रकम बाँडफाँट गर्ने विषय प्रचलित राजस्व बाँडफाँटका मान्यतासँग समेत मेल खाने देखिदैन। तसर्थ यस सन्दर्भमा खानीजन्य र नदीजन्य पदार्थलाई परिभाषित गरी विवादहरूको दीगो समाधानमा जोड दिनु पर्दछ।

(१४) सामुदायिक वनबाट आय प्राप्त गर्न सक्ने (एकल अधिकार)

(१) सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावार बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धी आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना बनाई गाउँपालिकाबाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ। (२) उपदफा (१) बमोजिम वन पैदावारको बिक्री वापत प्राप्त हुने रकमको दश प्रतिशत रकम सम्बन्धित गाउँपालिकाको संचित कोषमा जम्मा गर्नुपर्नेछ (दफा ६२ख)।

(१५) मनोरञ्जन कर (प्रदेश र स्थानीय तहवीचको साझा अधिकार)

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ५ को १ (ग) बमोजिम मनोरञ्जन करको दर प्रदेशले लगाउने र गाउँपालिकाले उठाउने व्यवस्था गरेको छ भने सोही ऐनको दफा २ अनुसार मनोरञ्जन करबाट उठेको रकममध्ये साठ्ठी प्रतिशत रकम गाउँपालिकाले स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गरी चालीस प्रतिशत रकम मासिक रुपमा प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने व्यवस्था छ।

लुम्बिनी प्रदेशको आर्थिक ऐन, २०७९ को दफा ४ मा निम्न अनुसारको व्यवस्था रहेको छ ।

उपदफा १- प्रदेश भित्र सञ्चालित मनोरञ्न सेवामा अनुसुचि ३ बमोजिम मनोरञ्जन कर लगाईनेछ ।

उपदफा २ – उपदफा १ बमोजिमको करको सङ्कलन सम्बन्धित स्थानीय तहले गर्नेछ र सङ्कलित कर प्रचलित कानून बमोजिम प्रदेश र स्थानीय तह बिच बाँडफाँड गर्नुपर्नेछ ।

(१६) विज्ञापन कर (प्रदेश र स्थानीय तहवीचको साझा अधिकार)

विज्ञापन (नियमन) गर्ने ऐन, २०७६ अनुसार "विज्ञापन" भन्नाले कुनै वस्तु, सेवा, कार्यक्रम वा अवसरको बारेमा छापा, विद्युतीय माध्यम, अनलाइन, सामाजिक संजाल, होडिङ्ग बोर्ड, बेलुन वा कुनै संरचना लगायतका माध्यमबाट सार्वजनिक रुपमा प्रचार प्रसार गरिएको वा प्रचार प्रसार गर्ने उद्देश्यले तयार गरिएका शब्द, बाक्य, चित्र, तस्विर, संकेत, पोष्टर, पर्चा, प्रकाश, चिन्ह, संरचना वा सुनसुकै किसिमको श्रव्य, दृश्य वा श्रव्य दृश्य सम्झनु पर्छ (दफा २ को ङ) ।

"होर्डिङ्गबोर्ड" भन्नाले विज्ञापन प्रदर्शनको लागि राखिएको वा राखिने साधन सम्झनु पर्छ र सो शब्दले डिजिटल डिस्प्ले, चलदृश्य बोर्ड, एलसीडी बोर्ड, लिड बोर्ड, रोलर बोर्ड, ग्लो बोर्ड, नियोन साइन, प्रोजेक्टर, स्टल डिस्प्ले वा यस्तै अन्य प्रविधि वा प्रकारका वाह्य विज्ञापनको साधनलाई समेत जनाउँछ (दफा २ को छ) ।

सार्वजनिक स्थलबाट देखिने गरी होर्डिङ्ग बोर्ड राख्न र त्यसमा विज्ञापन गर्न चाहने व्यक्तिले सम्बन्धित स्थानीय तहबाट अनुमतिपत्र लिनु पर्नेछ (दफा ४) ।

होर्डिङ्ग बोर्ड वा प्रचलित कानून बमोजिम स्थानीय तहबाट अनुमति प्राप्त गरी स्थानीय स्तरमा सञ्चालन भएका छापा वा विद्युतीय संचार माध्यमबाट हुने वा भएका विज्ञापनमा यस ऐन तथा प्रचलित कानून बमोजिमको मापदण्ड पुरा गरे नगरेको विषयको अनुगमन तथा नियमनको काम सम्बन्धित स्थानीय तहले गर्नेछ (दफा २४) ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ५ को १ (घ) बमोजिम विज्ञापन करको दर गाउँपालिका वा नगरपालिकाले लगाउने र उठाउने व्यवस्था गरेको छ भने सोही ऐनको दफा २ अनुसार विज्ञापन करबाट उठेको रकममध्ये साठी प्रतिशत रकम गाउँपालिका वा नगरपालिकाले स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गरी चालीस प्रतिशत रकम मासिक रुपमा प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

लुम्बिनी प्रदेशको आर्थिक ऐन, २०७९ को दफा ५ विज्ञापन कर सम्बन्धी निम्न अनुसारको व्यवस्था रहेको छ ।

प्रदेशमा विज्ञापन सामग्री वापतको विज्ञापन कर सम्बन्धित स्थानीय तहले कानूनबमोजिम निर्धारण गरी असुल उपर गर्नेछ र सङ्कलित कर प्रचलित कानूनबमोजिम प्रदेश र स्थानीय तह विच बाँडफाँड गर्नुपर्ने छ ।

(१७) पर्यटन शुल्क (प्रदेश र स्थानीय तहवीचको साझा अधिकार)

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा पर्यटन शुल्कको सन्दर्भमा कुनै व्यवस्था गरेको पाईदैन । लुम्बिनी प्रदेशको आर्थिक ऐनको दफा ७ उपदफा (४) मा पर्यटन शुल्क सम्बन्धी निम्न व्यवस्था रहेको छः

प्रदेश सरकारले अन्त्यथा व्यवस्था गरेकोमा बाहेक स्थानीय तहभित्र रहेका उद्यान, पाका, संग्रहालय तथा नेपाल सरकारले प्रवेश शुल्क उठाउन अनुमति दिईएका प्राचिन स्मारक र पुरतात्विक सम्पदामा प्रवेश गरे बापत सम्बन्धित स्थानीय तहले कानून बमोजिम पर्यटन शुल्क लगाई असूल उपर गर्न सक्नेछ ।

(१८) घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क (प्रदेश र स्थानीय तहवीचको साझा अधिकार)

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ५ उपदफा (१) मा प्रदेश र स्थानीय तह दुबैको अधिकार सूचीमा रहेका करहरूलाई एकल कर प्रशासन मार्फत लगाउने र उठाउने व्यवस्था गरेको छ । सोही दफा एवं उप दफाको खण्ड (ख)

ले घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्कको दर प्रदेशले लगाउने र गाउँपालिकाले उठाउने प्रबन्ध गरेको छ। सोही दफाको उपदफा (२) अनुसार यसरी प्रदेशले लगाएको घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्कको दर बमोजिम असुल गरिएको राजस्वको साठी प्रतिशत स्थानीय सञ्चित कोष र चालीस प्रतिशत प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

(१९) सवारी साधन कर (प्रदेश र स्थानीय तहवीचको साझा अधिकार)

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ५ को उपदफा १ को खण्ड (क) अनुसार सवारी साधन करको दर प्रदेशले लगाउने र उठाउने छ। तर टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतीय रिक्सामा सवारी साधन करको दर गाउँपालिकाले लगाउने र उठाउने छ। यसका अतिरिक्त ऐनको दफा ६ (क) अनुसार प्रदेशले लगाएको र उठाएको सवारी साधन कर वापतको रकम प्रदेश सरकारले प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने, त्यसरी जम्मा भएको रकममध्ये साठी प्रतिशत प्रदेश सरकारलाई र चालीस प्रतिशत स्थानीय तहहरूलाई बाँडफाँट गर्नुपर्ने व्यवस्था छ।

तर लुम्बिनी प्रदेशको आर्थिक ऐन २०७९ दफा ३ को उपदफा (५) मा प्रचलित कानूनमा जनुसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि स्थानीय तहमा साधन, स्रोत, प्रविधि तथा जनशक्ति व्यवस्थापन नभएसम्म थ्री-ह्वीलर सवारी साधन (टेम्पो, अटोरिक्सा, ई-रिक्सा जस्ता) मा प्रदेश सरकारले यस ऐन बमोजिम कर लगाउने र उठाउनेछ। यसरी सङ्कलित कर उपदफा (२) बमोजिम दाखिला गरी प्रदेश र स्थानीय तह बिच उपदफा (४) बमोजिम बाँडफाँड गरिनेछ भन्ने उल्लेख गरिएको छ।

३.४ स्थानीय तहले ऋण लिने सम्बन्धी व्यवस्था

यस सम्बन्धमा अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा १४ र १५ मा निम्नानुसारको व्यवस्था रहेको छ।

दफा (१४) राष्ट्रिय प्राकृतिक तथा बित्त आयोगले सिफारिस गरेको सीमाभित्र रही नेपाल सरकारको सहमतिमा आन्तरिक ऋण लिन सक्ने व्यवस्था (योजनाको प्रतिफल र उपलब्धिका आधारमा) गरेकोछ।

दफा (१५) नेपाल सरकारले ऋण दिन सक्नेः यदी नेपाल सरकारबाट प्राप्त ऋण प्रदेश वा स्थानीय तहले सम्झौता बमोजिम उल्लेखित अवधिभित्र चुक्ता नगरेमा नेपाल सरकारले सम्वन्धित प्रदेश वा स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउने अनुदानबाट त्यस्तो ऋण रकम अशुल गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ।

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा बित्त आयोगले आन्तरिक राजस्व र राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त रकमको १२ प्रतिशत बराबर प्रदेश तथा स्थानीय तहले ऋण लिन सक्ने सीमा तोकेको छ।

३.५ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

मौजुदा कानूनी व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकालाई प्राप्त राजस्व अधिकारको प्रयोग वा कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ। गाउँपालिकामा उसलाई प्राप्त अधिकार क्षेत्रभित्रका राजस्व शीर्षकहरूमध्ये कुन-कुन शीर्षकहरूबाट हाल राजस्व सङ्कलनको सम्भावना छ, कुन-कुन शीर्षकहरूबाट सङ्कलन गर्ने गरिएको छ र कुन-कुन शीर्षकहरूको करको दर निर्धारण भएर पनि सङ्कलन भएको छैन सोको विश्लेषण गरिएको छ। गाउँपालिकाका कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरूसँग सामुहिक तथा व्यक्तिगत तवरमा गरिएको छलफलबाट प्राप्त जानकारी तथा विभिन्न दस्तावेजहरूको अध्ययनको आधारमा यस गाउँपालिकाको राजस्व परिचालनको वर्तमान अवस्था **तालिका** १० मा प्रस्तुत गरिएको छ। यसको साथै यस परिच्छेदमा स्थानीय तहलाई प्राप्त राजस्व अधिकार र सो अधिकारको कार्यान्वयनको अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरू र राजस्व सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूको शीर्षकगत विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका १०: राजस्व परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र. सं	राजस्वको स्रोतहरू	सम्भावना भए/नभएको	दर निर्धारण भए/नभएको	सङ्कलन भए/नभएको
१) कर राजस्व तर्फ				
१	सम्पत्ति कर	भएको	नभएको	नभएको (तर कानूनमा व्यवस्था नभएको घर कर संकलन गर्ने गरिएको)
२	भूमिकर (मालपोत)	भएको	भएको	भएको
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	भएको	नभएको	नभएको
४	घरजग्गा बहाल कर	भएको	भएको	भएको
५	व्यवसाय कर	भएको	भएको	भएको (नवीकरणको रुपमा संकलन गरिएको र रजिष्ट्रेशन शीर्षकमा आम्दानी बाँधिएको)
६	जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर (कबाडी मात्र)	भएको	भएको	नभएको
७	विज्ञापन कर	भएको	भएको	नभएको
८	मनोरञ्जन कर	नभएको	नभएको	नभएको
२) गैरकर राजस्व तर्फ				
१	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो जन्य बस्तुको बिक्री	भएको	भएको	नभएको (यस वर्ष ठेक्का लागेको)
२	काठ, दाउरा, जराजुरी, दहत्तर बहत्तर बिक्री	नभएको	नभएको	नभएको
३	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्रीबाट प्राप्त आय	भएको	भएको	नभएको
४	नक्सापास दस्तुर	भएको	भएको	भएको
५	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क	भएको	भएको	भएको
६	वहाल विटौरी शुल्क	भएको	भएको	भएको
७	पार्किङ्ग शुल्क	नभएको	नभएको	नभएको
८	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	भएको	नभएको	,नभएको
९	स्थानीय खानेपानी महसुल	भएको	नभएको	नभएको
१०	स्थानीय विद्युत महसुल	नभएको	नभएको	नभएको
११	मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क	नभएको	नभएको	नभएको
१२	स्थानीय पुर्वाधार उपयोग सेवाशुल्क	भएको	नभएको	नभएको
१३	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क	भएको	भएको	भएको
१४	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर	भएको	भएको	भएको
१५	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो खरीढुङ्गा, स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन् तथा उपयोग शुल्क	भएको	नभएको	नभएको
१६	सेवा शुल्क तथा दस्तुर	भएको	भएको	भएको
१७	दण्ड जरिवाना	भएको	भएको	भएको

स्रोतः गाउँपालिकास्तरीय छलफल, २०७९

माथिको तालिकामा भएको सूचनालाई हेर्दा ५ वटा शीर्षकहरू बाहेक सबै शीर्षकहरूबाट राजस्व सङ्कलनको सम्भावना रहेको र ११ वटाको दर निर्धारण नभएको र १५ वटा शीर्षकहरूबाट राजस्व सङ्कलन नभएको पाईएको छ। विगत ३ आर्थिक वर्षको यथार्थ आयलाई संक्षिप्त रुपमा **तालिका** ११ र विस्तृत रुपमा **तालिका** १२ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ११: विगत ३ आ.व. को राजस्व संक्षेपमा (रु)

विवरण	आ. व. २०७६/७७	आ. व. २०७७/७८	आ. व. २०७८/७९	३ वर्षको सरदर	आन्तरिक र बाह्यको अनुपात
आन्तरिक (कर र गैर कर)	२,८८७,०००	१२,४०९,०००	१५,४७८,१८१	१०,२५८,०६०	२
बाह्य (अनुदान र बाँडफाँट)	३६३,०१५,०००	४४५,३९८,०००	४१९,४५६,०००	४०९,२८९,६६७	९८
आन्तरिक र बाह्य जम्मा	३६५,९०२,०००	४५७,८०७,०००	४३४,९३४,१८१	४१९,५४७,७२७	१००
प्रतिव्यक्ति आन्तरिक आय	१०४	४४९	५६०	३७१	

स्रोतः गाउँपालिकाबाट प्राप्त वित्तीय विवरण

तालिका १२: विगत ३ आ.व. को राजस्वको अवस्था (यथार्थ रु)

राजस्व संकेत नं.	राजस्व शीर्षक	आ. व. २०७६/७७	आ. व. २०७७/७८	आ. व. २०७८/७९	गत ३ आ. व. को औसत
१	**आन्तरिक राजस्व**				
क	**कर**				
११३१३	सम्पत्ति कर	–	–	०	०
११३१४	भूमीकर(मालपोत)	१,०००,०००	६,७०९,०००	६,०६२,०००	४,५९०,३३३
११३२१	घरजग्गा बहालकर	२४,०००	१३२,०००	३०२,०००	१५२,६६७
११४५१	सबारी साधन कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, ईरिक्सा)	–	–	–	–
१४६११	व्यवसाय कर (व्यवसाय रजिष्ट्रेशन समेत)	६२,०००	१०२,०००	१३६,०००	१००,०००
११४७२	विज्ञापन कर	–	–	–	–
११४७१	मनोरञ्जन कर	–	–	–	–
११६११	जडिबुटी जीवजन्तु, कबाडी कर	–	–	–	–
११६९१	अन्य कर	–	८०,०००	८३८,०००	३०६,०००
	जम्मा	१,०८६,०००	७,०२३,०००	७,३३८,०००	५,१४९,०००
ख	**गैर कर**				
१४२५४	रेडियो एफ एम	–	–	–	–
११३२२	बहाल बिटौरी शुल्क	–	१,६१६,०००	११,०००	५४२,३३३
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्री	–	–	–	–
१४२२१	न्यायिक दस्तुर	–	२,०००	४,०००	२,०००
	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	१,०००	६४३,०००	२११,०००	२८५,०००
१४२४२	नक्सापास दस्तुर	३१,०००	१०६,०००	१६७,०००	१०१,३३३
१४२४३	सिफारिस दस्तुर	८२०,०००	२,१७३,०००	२,३११,०००	१,७६८,०००

राजस्व संकेत नं.	राजस्व शीर्षक	आ. व. २०७६/७७	आ. व. २०७७/७८	आ. व. २०७८/७९	गत ३ आ. व. को औसत
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क	२२,०००	८१,०००	२०१,०००	१०१,३३३
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर	१९,०००	९२,०००	–	३७,०००
१४२४९	अन्य दस्तुर	८५३,०००	५७८,०००	४४२,०००	६२४,३३३
१४५२९	प्रशासनिक दण्ड जरिवाना	–	–	–	–
१४३११	न्यायिक दण्ड जरिवाना जफत	–	–	–	–
१४२१९	ढुङ्गा,गिटी बालुवा एवं माटो जन्य वस्तुको विक्री	–	–	४,७४४,१८१	१,५८१,३९४
१४२४१	पार्किङ शुल्क	–	–	–	–
१४२१९	सामुदायिक वनको विक्रीबाट प्राप्त आय	–	–	–	–
१४२२३	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी	५५,०००	९५,०००	४९,०००	६६,३३३
१४२२४	परीक्षा शुल्क	–	–	–	–
१४२६५	अन्य क्षेत्रको आय	–	–	–	–
	गैर कर जम्मा	**१,८०१,०००**	**५,३८६,०००**	**८,१४०,१८१**	**५,१०९,०६०**
	कर तथा गैर कर जम्मा (क+ख)	२,८८७,०००	१२४०९००	५,४७८,१८१	१०,२५८,०६०
२	**अनुदान र बाँडफाँट**				
ग	**नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान**				
१३३११	समानीकरण	९७,०००,०००	९९,७००,०००	१०५,५००,०००	१००,७३३,३३३
१३३१२	सशर्त	१६४,७५३,०००	२०२,१९६,०००	१९६,६४५,०००	१८७,८६४,६६७
१३३१५	विशेष	६,०००,०००	१३,०००,०००	–	६,३३३,३३३
१३३१६	समपुरक	–	८,०००,०००	३,९००,०००	३,९६६,६६७
	जम्मा	**२६७,७५३,०००**	**३२२,८९६,०००**	**३०६,०४५,०००**	**२९८,८९८,०००**
घ	**प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान**				
१३३११	समानीकरण	४,३४७,०००	५,२७१,०००	४,९४६,०००	४,८५४,६६७
१३३१३	सशर्त	८,०००,०००	१८,३३०,०००	८,५४४,०००	११,६२४,६६७
१३३१५	विशेष	१४,२००,०००	१५,०००,०००	११,९६४,०००	१३,७२१,३३३
१३३१६	समपुरक	१५,०००,०००	१४,९९३,०००	९,०३१,०००	१३,००८,०००
	जम्मा	**४१,५४७,०००**	**५३,५९४,०००**	**३४,४८५,०००**	**४३,२०८,६६७**
ङ	**नेपाल सरकारबाट बाँडफाँट भई प्राप्त राजस्व**				
११४११ र ११४२१	मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तः शुल्क	५१,०४७,०००	६४,५४९,०००	७४,२७२,०००	६३,२८९,३३३
	जम्मा	५१,०४७,०००	६४,५४९,०००	७४,२७२,०००	६३,२८९,३३३
च	**प्रदेश सरकारबाट राजस्व बाँडफाँट**				
११३१५ र ११४५६	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क र सवारी साधन कर	२,६६८,०००	४,३५९,०००	४,६५४,०००	३,८९३,६६७
जम्मा		२,६६८,०००	४,३५९,०००	४,६५४,०००	३,८९३,६६७
	अनुदान र बाँडफाँट जम्मा (ग+घ+ङ+च)	३६३०१५०००	४४५३९८०००	४१९४५६०००	६७१८३,०००

राजस्व संकेत नं.	राजस्व शीर्षक	आ. व. २०७६/७७	आ. व. २०७७/७८	आ. व. २०७८/७९	गत ३ आ. व. को औसत
कूल (आन्तरिक र बाह्य) जम्मा		४७०,२१९,७६३	४९५,२६६,३७४	५२१,४७६,६५५	४९५,६५४,२६४

स्रोतः गाउँपालिकाबाट प्राप्त वित्तीय विवरण

परिच्छेद चारः राजस्व सङ्कलनको संस्थागत क्षमता र सङ्कलन अवस्था

राजस्व सङ्कलनका प्रमुख तीन अंगहरूमध्ये राजस्व प्रशासन एक हो । राजस्वको प्रभावकारी सङ्कलन तथा त्यसको व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमताको (उपयुक्त नीति, कानूनी व्यवस्था, संगठन संरचना, सक्षम कर्मचारी, नेतृत्व, बन्दोवस्तीका सामग्री/सुविधा आदि) महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यस अध्यायमा शान्तिनगर गाउँपालिकाको यी पक्षहरूमा संक्षेपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति

शान्तिनगर गाउँपालिकाको आर्थिक वर्ष २०७९\८० को वार्षिक बजेट, नीति तथा कार्यक्रममा गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत वृद्धि गर्ने सम्बन्धमा निम्न अनुसारको नीति तथा कार्यक्रम तय गरेको छ ।

- गा.पाको आन्तरिक स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्न प्रगतिशील कर प्रणालीको विकास, कर प्रशासनको क्षमता अभिवृद्धि, करका दायरा विस्तारमा जोड तथा राजस्व चुहावटलाई नियन्त्रण गरिनेछ ।
- गाउँपालिकाले असुल गर्नुपर्ने कर राजस्वलाई प्रभावकारी र पारदर्शी बनाउन सबै वडा कार्यालयहरुमा जडान गरिएको सफ्टवेयर प्रणाली (Software System) लाई व्यवस्थित गरी गाउँपालिकाको राजस्व शाखाबाट दैनिक अनुगमन र सुपरिवेक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ ।
- यस गा.पाबाट असुल गरिने विभिन्न कर तथा शुल्कहरुलाई गा.पाबाट प्रवाह गरिने सेवासँग एकिकृत तथा आवद्ध गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
- कृषि व्यवसाय तथा कृषिसँग सहकार्य गर्ने व्यक्ति, समुह तथा सहकारी समुहहरुको प्रर्वदनका लागि व्यक्ति, समुह र सहकारी सस्थाहरुको नविकरण शुल्कमा निश्चित प्रतिशत रकम छुट दिने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- व्यवसायिक करको संभावना हुँदा हुँदै पनि कर संकलन हुन नसकेको वर्तमान अवस्थामा उद्योग बाणिज्य संघसँगको समन्वय र साझेदारीमा व्यवसायी दर्ता तथा कर संकलन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- घर नक्सापास गर्ने कार्यलाई कडाइ गर्दै लगिनेछ । घर नक्सापास गर्ने कार्यलाई गा.पाबाट उपलब्ध गराईने सेवा सुविधासँग आवद्ध गराउँदै लगिने व्यवस्था गरिनेछ ।
- ढुङ्गा,गिट्टी,वालुवा, माटो, ग्राभेल आदि उत्खनन तथा निकासीका लागि क्षेत्र विस्तार गर्न आइ ई ई का लागि थपक्षेत्र पहिचान र म्याद सिद्धिन लागेका क्षेत्रको समेत गरि आवश्यकता अनुसारका क्षेत्रमा आइई गरिनेछ ।
- यस गा.पाभित्र विभिन्न नदिहरुबाट अवैध रुपमा हुने उत्खनन तथा ढुवानीलाई रोक्न र वातावरणलाई स्वच्छ बनाउन अनुगमन तथा नियन्त्रण गर्ने कार्यलाई प्रबावकारि बनाइनेछ ।
- खोलाहरुमा आई.ई.ई गर्दा समन्वयात्मक पाटोलाई प्रभावकारी बनाउने नीति लिइनेछ ।
- आन्तरिक राजस्व बृद्धिको लागि हर संभव प्रयास गरिनेछ । गाउँपालिका भित्रका संरचनाहरु निर्माण मर्मत गर्दा गाउँपालिका भित्रबाट जारी भएका रसिदहरुलाई मात्र मान्यता दिने नीति लिइनेछ ।

माथिका नीतिहरूको विश्लेषण गर्दा शान्तिनगर गाउँपालिकाले आगामी दिनमा राजस्व परिचालनमा जोड दिने देखिन्छ तर गाउँपालिकाले प्रस्ताव गरेको चालु आ.व.को कार्यक्रमहरूको अध्ययन गर्दा उक्त नीतिहरू कार्यान्वयन हुने गरी कार्यक्रमहरु प्रस्ताव भएको देखिँदैन ।

४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता

यस गाउँपालिकामा हालसम्म पनि करदाताहरू कार्यालयमा कर तिर्न आएमात्र कर बुझ्ने अवस्था कायमै रहेको छ। कुन कुन शीर्षक अन्तरगत कति कर दाताहरू रहेका छन्, ति मध्ये कतिले कर तिरेका छन् र कति करदाताहरू करको दायरामा आउन सकेका छैनन्, र कति करदाताहरूबाट कति कर असुल हुन बाँकी छ भन्ने शीर्षकगत सूचना गाउँपालिकासँग नभएको अवस्था छ। राजस्वको लागि छुट्टै कार्य कक्ष र राजस्वको लागि समर्पित (Dedicated) कर्मचारीको व्यवस्था हाल सम्म हुन सकेको छैन। दुई जना कर्मचारीलाई राजस्व जिम्मा दिईएता पनि उनीहरूको राजस्व बाहेक अन्य जिम्मेवारीहरू पनि रहेको अवस्था छ।

प्रत्येक वडा कार्यालयबाट सिफारिस तथा दस्तुरहरू अतिरिक्त मालपोत (भूमिकर) सङ्कलन हुँदै आएको छ। नक्सापास दस्तुर, घरजग्गा बहाल कर, व्यवसाय कर भने गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयबाट मात्रै सङ्कलन हुँदै आएको छ।

राजस्वको लागि २ जना कर्मचारी, कम्प्यूटर र प्रिण्टरको व्यवस्था गरिएको छ। निजी सेवा प्रदायकबाट खरिद गरिएको सफ्टवेरलाई प्रयोगमा ल्याइएको छ तर यो हालको कानूनी प्रावधान अनुसारको नभएको कारण सरकारी सफ्टवेरको व्यवस्था हुनुपर्ने माग राजस्व संकलनमा संलग्न कर्मचारीको रहेको छ। कम्प्युटराईज्ड बिलिङ प्रणाली र वडासँग नेटवोर्क स्थापना भएको छ। वडामा समेत शीर्षकगत विवरण राख्न शुरु भएको र वडाबाट नियमितरुपमा राजस्वको शीर्षकगत विवरण प्राप्त हुन शुरू गरेको छ। वडाबाट दैनिकरुपाम नभई मासिक रुपमा वडामा संकलित रकम गाउँपालिकामा बुझाउने प्रचलन रहेको छ। राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारी तथा राजस्व संकलनको कार्य गर्ने वडाका कर्मचारिहरूलाई उसको जिम्मेवारी सँग सम्बन्धित प्रचलित ऐन कानूनमा भएका व्यवस्था र पछिल्लो समयमा भएको परिवर्तनका सम्बन्धमा तालिमको व्यवस्था रुपमा हुन सकेको छैन। गाउँपालिकाको कार्यालय भवन साविकको गाउँ विकास समितिको भवनमा सञ्चालन स्थान अभाव हुन गई राजस्व शाखाको कर्मचारी तथा कर तिर्न आउने करदाताको लागि उपयुक्त हुने खालको कार्यकक्ष हुन सकेको छैन। आफ्नो मूख्य जिम्मेवारी भएको शाखाबाट राजस्व सम्बन्धी कार्य सम्पादन हुँदै आएको छ। यसले कर्मचारी तथा सेवा ग्राही दुबैलाई असहज हुन पुगेको छ। छलफल तथा स्थलगत अवलोकनबाट गाउँपालिकाको राजस्व शाखाको सुधारका लागि करमैत्री वातावरण तयार गर्नुपर्ने र यसका लागि कर तिर्न आउने करदातालाई आरमदायिक बस्ने स्थान, पिउने पानी, टि. भि. लगायत अन्य सुविधाहरू थप गर्न आवश्यक देखिन्छ।

४.३ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

गाउँपालिकाको राजस्व परिचालन सम्बन्धमा निम्न सवालहरू रहेका छन्:

१. गाउँपालिकाले राजस्व प्रशासन सुधारका लागि आवश्यक कानूनी आधार जस्तै गाउँपालिकाको कर तथा गैरकर ऐन, कार्यविधि, नियमावली र कार्यविधिहरू नबनेको। सालवासाली बनाईने आर्थिक ऐन बाहेक राजस्व सम्बन्धी कुनै पनि कानून निर्माण नभएको।
२. गाउँपालिका भित्रका सबै प्रकारका करका करदाताहरूको खण्डीकृत तथ्याङ्क तयार नगरिएको।
३. सबै करदाताहरू करको दायरामा ल्याउन नसकिएको।
४. राजस्व सङ्कलन कार्यमा सम्लग्न वडा देखि गाउँकार्यपालिकाको कार्यालयमा काम गर्ने कर्मचारीलाई परिवर्तित कानून र प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी तालिमको व्यवस्था हाल सम्म नभएको।
५. एउटा करदाताले विभिन्न किसिमको करहरू मार्फत कति कर बुझाएको छ वा एउटा करदाताले विभिन्न किसिमको कर जस्तै भूमि कर, सम्पत्ति कर, घरजग्गा बहाल कर, व्यवसाय कर बापत कति कर बुझाउन पर्छ भन्ने देखाउने खालको सफ्टवेयरको आवश्यकताको महशुस भएको।

६. स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको क्रियाशिलता आवश्यकता अनुसार हुन नसकेको । नवगठित राजस्व परामर्श समितिको बैठक हाल सम्म एक पटकमात्र बसेको र त्यो पनि करका दरहरू निर्धारणको लागि मात्र बसेको पाईयो ।
७. जनप्रतिनिधिहरूमा स्थानीय तहको राजस्व अधिकारहरूको प्रयोगको सम्बन्धमा कम आवश्यक मात्रामा सकृयता नहुनु ।
८. गाउँपालिकाको राजस्व सम्भाव्यताको तुलनामा राजस्व परिचालन हुन नसकेको । जस्तै सम्पत्ति कर हाल सम्म संकलन नै नभएको, ढुङ्गा गिटीबालुवाको बिक्री सम्भाव्यता अनुसार नहुनु ।
९. प्राकृतिक स्रोतहरूको उपयोगमा विवाद हुनु, सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिहरूसँग सहकार्य र समन्वय आवश्यक मात्रामा हुन नसक्नु ।
१०. गाउँपालिकाको कुल बजेटमा आन्तरिक राजस्वको अंश अत्यन्त न्यून (करिव २ प्रतिशत) मात्र हुनु ।

४.४ राजस्व परिचालन सम्बन्धी प्रयासहरू

यस गाउँपालिकाले राजस्व परिचालनका सम्बन्धमा हालसम्म निम्नबमोजिम प्रयासहरू गरेको छ ।

(क) स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको गठन र क्रियाशिलता

तालिका १३: स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको संरचना

क्र.सं .	नाम	पद	समितिमा जिम्मेवारी
१	श्री प्रेमाकुमारी बुढाथोकी	उपाध्यक्ष	संयोजक
२	श्री डिल्ली खड्का	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
३	श्री मिना न्यौपाने	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
४	श्री गोमान बहादुर वली	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
५	श्री ज्ञानेन्द्रराज शर्मा	शान्तिनगर उद्योग वाणिज्य संघ	सदस्य
६	श्री धर्मेन्द्र बेलवासे	राजस्व शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

स्रोतः स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको बैठक पुस्तिका, २०७९

स्थानीय राजस्व परामर्श समितिले विभिन्न छलफल तथा बैठकहरू सम्पन्न गरि राजस्वका दररेटहरू तथा राजस्व सम्बन्धी नीतिगत निर्णयहरू गरि गाउँसभा समक्ष पेश गर्दै आएको छ ।

(ख) राजस्व प्रशासन र परिचालन

गाउँपालिकामा राजस्व सम्बन्धी काम गर्न राजस्व शाखा\उपशाखाको व्यवस्था गाउँपालिकाको संगठन संरचनामा देखिँदैन । तथापी गाउँकार्य पालिकाको कार्यालयमा तपशिल बमोजिमका कर्मचारीहरूको व्यवस्था गरिएको छ भने वडा तहमा वडा सचिवहरूलाई यसको जिम्मा दिईएको छ ।

तालिका १४: राजस्व सम्बन्धी कर्मचारीहरूको विवरण

क्र. सं.	नाम	पद\ तह	जिम्मेवारी पाएको अवधी	सम्पर्क फोन
१	धर्मेन्द्र बेलबासे	अधिकृत छैटौं	३ वर्ष	९८४४७४६३७७
२	पुष्पा शर्मा	पाचौं	१ वर्ष ६ महिना	९८४१८०४९०२

स्रोतः गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७९

४.५ आन्तरिक राजस्वका प्रमुख क्षेत्रहरूको कार्यान्वयन र सम्भावनाको अवस्था

गाउँपालिकाले प्रचलित कानून बमोजिम सङ्कलन गर्दै आएको आन्तरिक राजस्वको वर्तमान अवस्था र भविष्यमा सङ्कलन गर्न सकिने सम्भावित नयाँ राजस्वका क्षेत्रहरूको संक्षिप्त विश्लेषण यस शिर्षक अन्तर्गत गरिएको छ।

(१) कर राजस्व

(क) सम्पत्ति कर

हालको परिवेश:

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७९ ले सम्पत्ति करको सम्बन्धमा कुनै व्यवस्था गरेको छैन र यस सम्बन्धी अन्य कुनै पनि कानूनको व्यवस्था रहेको छैन। यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने शान्तिनगर गाउँपालिकामा हाल सम्म सम्पत्ति कर कार्यान्वयनमा आएको छैन। छलफलको क्रममा घर कर लिने गरेको बताईएता पनि यो कानून सम्मत नरहेको र प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वन गरेको पनि पाईएन।

सम्भावनाको अवस्था:

तुलसीपुर उपमहानगरपालिकासँग जोडिइएको र पक्की सडकहरू विस्तार हुँदै गएको तुलसीपुर, रगैजा हुँदै बबईको हापुरे जोड्ने सडक पनि यस गाउँपालिकामा रहेको र यस गाउँपालिकामा सहरीकरण बढ्दै गएको देखिन्छ। यहाँ पातेटाकुरा, चिराघाट, शिवसुन्दरपुर, रगैजा, जुम्लेकुला आदि स्थानहरूमा वस्तिविस्तार हुँदै गएको देखिन्छ। २०६८ को जनगणना अनुसार यहाँको घरधुरी ५३२८ रहेकोमा राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रतिवेदन अनुसार यस गाउँपालिकामा ६९१९ घरधुरी रहेका छन् र ति मध्ये ६७६० परिवार आफ्नै घरमा र १०० परिवार भाडाको घरमा बसोबास गर्दछन्। त्यसैगरी कार्यशालामा भएको छलफल अनुसार यस गाउँपालिका २० प्रतिशत अर्थात १३५२ परिवारहरु भूमिहिन रहेका छन् भन्ने मान्यताको आधारमा यहाँ सम्पत्ति करको गणना गरिएको छ। विद्यमान कानूनी व्यवस्थाले घर र घरले चर्चेको जग्गा र अधिकतम सो जग्गा बराबरको थप जग्गामा मात्र सम्पत्ति कर लाग्ने व्यवस्था रहेको छ। सो कानूनी प्रावधान अनुसार यस गाउँपालिकामा आफ्नै स्वामित्वको जग्गामा घर भएका परिवार संख्या ५४०८ मात्र सम्पत्ति करको लागि योग्य करदाता मानी सम्पत्ति करको गणना गरिएको छ। यस गाउँपालिकामा हाल सम्म सम्पत्ति कर अभ्यासमा नआएको हुनाले कार्यशालामा भएको छलफलको आधारमा सम्पत्ति सम्बन्धी करदाताहरूलाई विभिन्न ७ समूहमा विभाजन गरी छलफलबाट प्राप्त सुझाव अनुसारको करदाता संख्या र दरको आधारमा सम्पत्ति करको गणना र प्रक्षेपण गरिएको छ।

तालिका १५: सम्पत्ति करको गणना

क्र सं	विवरण	करको दर प्रतिलाख रू क	सम्भावित करदाता प्रतिशत	सम्पत्तिको सरदर मूल्य (रु.लाखमा) ख	करदाता संख्या ग	जम्मा सम्भाव्य सम्पत्ति कर रू क*ख*ग	प्रतिव्यक्ति सरदर सम्पत्ति कर
१	रु ५ लाख सम्म (एकमुष्ठ)	१००	१५		८११	८१,१२०	१००
२	५ लाख १ देखि १० लाख सम्म	३०	४०	८	२१६३	४८६,७२०	२२५
३	१० लाख १ देखि २५ लाख सम्म	३५	२५	१७	१३५२	८०४,४४०	५९५
४	२५ लाख १ देखि ५० लाख सम्म	४०	१२	३७	६४९	९६०,४६१	१४८०
५	५० लाख १ देखि ७५ लाख सम्म	४५	६	६२	३२४	९०५,२९९	२७९०

क्र सं	विवरण	करको दर प्रतिलाख रू क	सम्भावित करदाता प्रतिशत	सम्पत्तिको सरदर मूल्य (रु.लाखमा) ख	करदाता संख्या ग	जम्मा सम्भाव्य सम्पत्ति कर रू क*ख*ग	प्रतिव्यक्ति सरदर सम्पत्ति कर
६	७५ लाख १ देखि १ करोड सम्म	५०	१.५	८७.५	८१	३५४,९००	४३७५
७	१ करोड भन्दा	५५	०.५	१००	२७	१४८,७२०	५५००
	जम्मा		१००		**५४०८**	३,७४१,६६०	

स्रोतः गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय तथा छलफल, २०७९

तालिका १६: सम्पत्ति करको सम्भावना गणना

विवरण	कुल सम्भावित	आ. व. २०८०/८१	आ. व. २०८१/८२	आ. व. २०८२/८३
करको दायरामा ल्याउने प्रतिशत	१००	५०	६०	७०
प्राप्त हुने सम्पत्ति कर रु	३,७४१,६६०	२,६१९,१६२	२,९९३,३२८	३,३६७,४९४

स्रोतः गाउँपालिकास्तरीय छलफल, २०७९

सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू

- सम्पत्ति कर सम्बन्धी कानूनको निर्माण गर्नुपर्ने ।
- सम्पत्ति करको प्रयोजनको लागि सम्पत्ति मूल्यांकनको आधारहरू तयार गरी आगामी आर्थिक ऐनमा राखी सम्पत्ति कर संकलनको व्यवस्था मिलाउन पर्ने ।
- गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण सम्पत्ति करदाताहरूको भरपर्दो अभिलेख तयार पार्ने र कम्तिमा ३ वर्षमा अध्यावधिक गर्नुपर्ने ।
- यस गाउँपालिकामा सम्पत्ति कर पहिलो पटक लगाउने हुँदा समुदाय तहमा यस सम्बन्धी जानकारी गराउने ।

(ख) भूमिकर (मालपोत)

हालको अवस्था

शान्तिनगर गाउँपालिकाको आ.व. २०७९/८० को आर्थिक ऐन दफा २ मा गाउँपालिका क्षेत्र भित्र अनुसूची (१) बमोजिम भूमिकर (मालपोत) लगाईने र असुल उपर गरिने छ भन्ने उल्लेख गरिएको छ । भूमिकरको प्रयोजनको लागि उक्त अनुसूचिमा जग्गालाई पाखो र खेत गरी २ समूहमा वर्गीकरण गरी भूमि करको दर निर्धारण गरिएको भएता पनि दरमा भने खेत र पाखोमा कुनै भिन्नता देखिँदैन । खेत तथा पाखो दुबैलाई अब्बल, दोयम, सिम र चहार गरी चार समूह वर्गीकरण गरी हरेक किसिमको जग्गालाई फरक फरक दर तोकिएको छ । दर अब्बल, दोयम, सिम र चहारको लागि प्रतिकठ्ठा क्रमशः रू ३०, रू २५, रू २० र रू १५ निर्धारण गरिएको छ । तर १ विगाहा भन्दा बढि भएमा भने थप क्षेत्रफलमा प्रति कठ्ठ रू १० थप लाग्ने व्यवस्था रहेको छ । गत आर्थिक वर्षमा यस गाउँपालिकाले मालपोत वापत रू ६० लाख ६१ हजार ५८७ संकलन गरेको थियो भने यस चालु आर्थिक वर्षको लागि रु २३ लाख अनुमान गरिएको छ र चैत्र २५ गते सम्ममा १२ लाख ९३ हजार ३७० संकलन भएको अवस्था छ ।

सम्भाव्यताः

गाउँपालिकाको पार्श्व चित्रमा उपलब्ध विवरण अनुसार गाउँपालिकाको क्षेत्रफल ११६.०२ वर्ग कि.मि. रहेको छ। पार्श्व चित्रमा रहेको भू उपयोग विवरण अनुसार उपरोक्त क्षेत्रफल मध्ये ४७.८६ वर्ग कि.मि. जमीन खेति योग्य जमिन रहेको छ। उक्त क्षेत्रफलबाट गाउँपालिकामा रहेको बाटो, कुलो, सार्वजनिक जमिन १० प्रतिशत रहेको अनुमान गरी त्यसलाई घटाई खेतीयोग्य जमिनको परिमाण निकालिएको छ। यसरी निकालिइएको खेतियोग्य जमिन को परिमाण (४३.०४ व. कि.मी. अर्थात करिब १ लाख २७ हजार १०० कट्ठा हुन आउँदछ। उक्त क्षेत्रफलबाट ५४०८ घरधुरिहरूले सरदर १० धुरको दरले ओगट्ने जमिनको क्षेत्रफल २ हजार ७ सय ४ कट्ठा घटाउँदा आउने १ लाख २४ हजार ३९६ कट्ठा खुद मालपोत योग्य जमिन मानी त्यसै अनुसार मालपोतको गणना गरिएको छ। आर्थिक ऐनले व्यवस्था गरे बमोजिमको दरले हिसाब गरी आउने रकमलाई यस गाउँपालिकाको मालपोतको कुल सम्भाव्यताको रकम मानिएको छ। यहाँ कुल सम्भाव्य रकम गत आर्थिक वर्षहरूको यथार्थ आय भन्दा कम देखिन्छ। यस्तो हुनुको पछिका कारणहरूमा बक्यौता रकम उठ्नु, भूमि आयोगको लागि संकलित रकम यसै शीर्षकमा जम्मा गर्नु, अन्य शीर्षकहरूबाट प्राप्त रकम पनि यसै शीर्षक अन्तरगत जम्मा गर्नु आदि रहेका छन्।

तालिका १७: भूमिकर (मालपोत) राजस्व प्रक्षेपण

क्र सं	विवरण	दर रू क	जगाको किसिम अनुसारको प्रतिशत	वर्गीकरण अनुसारको क्षेत्रफल (कट्ठामा) ख	जम्मा सम्भाव्य राजस्व रू क*ख
१	अब्बल	३०	१३	१६,१७१	४८५,१४४
२	दोयम	२५	४२	५२,२४६	१,३०६,१५८
३	सिम	२०	३८	४७,२७०	९४५,४१०
४	चाहार	१५	८	८,७०८	१३०,६१६
	जम्मा			१२४,३९६	२,८६७,३२८

स्रोतः गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७५ र गाउँपालिकास्तरीय छलफल, २०७९

नोटः १ वर्ग कि.मि. २९५३.०६ कट्ठा

तालिका १८: भूमिकर (मालपोत) सम्भावना गणना

विवरण	कुल सम्भावित	आ. व. २०८०/८१	आ. व. २०८१/८२	आ. व. २०८२/८३
करको दायरामा ल्याइने प्रतिशत	१००	८०	८५	९०
प्रक्षेपित मालपोत रकम रु	२८६७३२८	२२९३८६२	२४३७२२९	२५८०५९५

स्रोतः गाउँपालिकास्तरीय छलफल, २०७९

सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू

- गाउँपालिकमा रहेका मालपोत वा भूमिकरका करदाताहरूको विवरण छिटो भन्दा छिटो तयार गर्नुपर्ने र डिजिटल प्रणालीमा प्रविष्ट गर्नुपर्ने।
- करदाताको अभिलेख नियमित रूपमा अध्यावधिक गर्नुपर्ने।
- अत्यावश्यक सेवा बाहेक अन्य प्रकारको सेवाको लागि सिफारिस लिंदा मालपोत तिरेको प्रमाण पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था मिलाउने।

(ग) घरजग्गा बहाल कर

हालको अवस्था

यस गाउँपालिकामा घरजग्गा बहाल कर पनि एउटा आन्तरिक स्रोतको रूपमा रहेको छ र यसको सम्भावना बढ्दै जाने देखिन्छ। यस गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयबाट गाउँपालिकामा कति जना घरजग्गा बहालकरका करदाता रहेको छन् विवरण प्राप्त हुन सकेको छैन्। यद्यपि गाउँपालिकाले उपलब्ध गराएको वित्तीय विवरण अनुसार यस गाउँपालिकाले आ.व. ०७८/७९ मा घरजग्गा वहाल कर वापत रु. ३ लाख १ हजार ५५१ सङ्कलन गरेको थियो। आगामी आ.व. २०७९/८० का लागि रु. ५ लाख अनुमान गरिएको मा चैत्र २५ गतेको सम्ममा ४ लाख ७ हजार ८४१ संकलन भै सकेको छ। यसबाट यस गाउँपालिकामा यो करको सम्भावना रहेको पुष्टी गर्दछ र यसको सम्भावना गणना निम्नानुसार गरिएको छ।

सम्भावनाको अवस्थाः

रगैजास्थित रहेको एक भवन

कार्यशालामा छलफलको क्रममा स्थानीय तहको एकल अधिकार क्षेत्रभित्र रहेको सबै घरजग्गा बहालका करदाताहरूको पहिचान गरी चालु आर्थिक वर्षको लागि प्रस्तावित दरले असुली गर्ने र सोही अनुसार राजस्व सङ्कलन गर्ने प्रस्ताव गरिएको छ। विस्तारै सहरीकरण तर्फ गएको यस गाउँपालिकामा विभिन्न उद्योग व्यवसायहरू बढ्ने क्रम रहेकाले घर जग्गा बहाल करको सम्भावना बढ्दै जाने देखिन्छ। कार्यशालाबाट प्राप्त विवरण अनुसार यहाँ कुल व्यवसाय मध्ये २५ प्रतिशत मात्रले भाडामा व्यवसाय सञ्चालन गर्दछन् भन्ने मान्यता र गाउँपालिकामा घर धुरी भन्दा बाहेकका १०० परिवार भाडामा बस्छन् भन्ने मान्यताको आधारमा यस गाउँपालिकाको घरबहाल करको कुल सम्भावना वार्षिक रु ४७ लाख ९० हजार अनुमान गरिएको छ। केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले सन २०१८ मा गरेको सर्वेक्षणको प्रतिवेदन अनुसार यस गाउँपालिकामा ४७४ उद्योग व्यवसायहरू रहेको र हाल सम्ममा सो संख्यामा कम्तिमा १० प्रतिशतले वृद्धि भएको मान्यता अनुसार हाल यस गाउँपालिकामा करिव ५२५ वटा उद्योग व्यवसायहरू रहेको यसमा वार्षिक ५ प्रतिशतले वृद्धि हुने मान्यताको आधारमा घरजग्गा बहाल कर र व्यवसाय करको गणना गरिएको छ।

तालिका १९: घरजग्गा बहाल करको सम्भावनाको गणना

विवरण	व्यवसाय संख्या	भाडामा जाने कोठा/सटरको संख्या	प्रतिकोठा मासिक भाडा रु (औसतमा)	वार्षिक भाडा रकम	कर दर प्रतिशतमा	कुल संभाव्य रकम रु
व्यवसायिक	१२५	२५०	२०००	६,०००,०००	१०	६००,०००
आवासीय	१००	१००	१०००	१,२००,०००	१०	१२०,०००
कुल जम्मा	२२५			७,२००,०००	१०	७२०,०००

स्रोतः गाउँपालिका स्तरीय छलफल, २०७९

तालिका २०: घरजग्गा बहाल करको प्रक्षेपण

व्यवसाय सम्वन्धी विवरण	आ.व. २०७९/८० को अनुमान	आ.व. २०८०/८१ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८१/ ८२ को प्रक्षेपण	आ.व.२०८२/८३ को प्रक्षेपण
संख्या	२२५	२३६	२४८	२६०
कूल सम्भाव्य राजस्व रु	७२०,०००	७५६,०००	७९३,८००	८३३,४९०

व्यवसाय सम्वन्धी विवरण	आ.व. २०७९/८० को अनुमान	आ.व. २०८०/८१ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८१/ ८२ को प्रक्षेपण	आ.व.२०८२/८३ को प्रक्षेपण
दायराको प्रतिशत		६०	७०	८०
प्रक्षेपित घरजग्गा वापतको प्रक्षेपित रकम रु		**४५३,६००**	**५५५,६६०**	**६६६,७९२**

स्रोतः गाउँपालिका स्तरीय छलफल, २०७९

सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू

- घरजग्गा बहाल सम्बन्धी आवश्यक कानून बनाउने ।
- एक पटक भाडामा लगाएपछि घरपरिवारको हकमा घरधनीले भाडामा नलागेको सूचना नदिएसम्म भाडामा लागे सरह मानी कर सङ्कलन गर्न सक्ने कानूनी व्यवस्था मिलाउने ।
- घरजग्गा बहाल कर कार्यन्वयनका सन्दर्भमा सरोकारवालाहरूसँग समय समयमा छलफल समन्वय गर्ने ।
- सबै भन्दा पहिला घरजग्गा बहाल कर तिर्ने प्राकृतिक करदातालाई सम्मान गर्ने ।
- कम्तिमा ३ महिनामा १ पटक स्थलगत अनुगमन गरी घरजग्गा भाडामा लगाउनेको विवरण अध्यावधिक गर्दै जाने ।
- यस गाउँपालिकामा व्यवसायको लागि जग्गा भाडामा दिने प्रचलन रहेकाले यस्ता जग्गाधनीहरूलाई करको दायरमा ल्याउनु पर्ने ।

(घ) व्यवसाय कर

हालको अवस्थाः

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७९/८० को दफा ४ ले गाउँपालिका क्षेत्र भित्र व्यापार, व्यवसाय, वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा अनुसूचि ३ बमोजिम कर लगाईने र असूल उपर गरिने छ भन्ने उल्लेख गरिएता पनि गाउँपालिकाले उपलब्ध गराएको चालु आर्थिक वर्षको विवरणमा व्यवसाय करको शीर्षक नै रहेको छैन । यसबाट के पुष्टी हुन्छ भने यस गाउँपालिकाम अझै पनि व्यवसाय कर कार्यान्वयनमा आएको देखिँदैन । आर्थिक ऐनको अनुसूचिमा व्यवसायहरूलाई विभिन्न १५ वटा समूह र अनेकौँ उपसमूहमा वर्गीकरण गरी व्यवसाय करको दर निर्धारण गरेको छ । सबैभन्दा बढि रू ८००० नेपाल सरकारको स्वामित्वमा रहेका बाहेक क वर्गका बैंकहरूलागी तोकिएको छ भने सबै भन्दा कम घुम्ति पसल र ठेला पसललाई प्रतिदिन रु ५ तोकिएको छ ।

सम्भावनाको अवस्थाः

यस गाउँपालिकामा उद्योग व्यवसाय बढ्ने क्रम विस्तारै जारी छ । यसबाट यहाँ भविष्यमा व्यवसाय करबाट राजस्व वृद्धि हुँदै जाने सम्भावना रहेको देखिन्छ । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले सन २०१८ मा गरेको सर्वेक्षणको प्रतिवेदन अनुसार यस गाउँपालिकामा ४७४ उद्योग व्यवसायहरू रहेको र हाल सम्ममा सो संख्यामा कम्तिमा १० प्रतिशतले वृद्धि भएको मान्यता अनुसार हाल यस गाउँपालिकामा करिव ५२५ वटा उद्योग व्यवसायहरू रहेको मान्यताको आधारमा घरजग्गा बहाल कर र व्यवसाय करको गणना गरिएको छ । व्यवसाय करको गणना गर्दा गाउँपालिकामा वार्षिक ५ प्रतिशतका दरले नयाँ उद्योग व्यवसायहरू दर्ता हुने अनुमान गरी राजस्वको प्रक्षेपण गरिएको छ ।

तालिका २१: वार्षिक व्यवसाय करको प्रक्षेपण (रकम रु.)

क्र. सं.	पूँजीको आधारमा व्यवसायको वर्गीकरण	व्यवसायको अनुमानित संख्या (क)	औषत दर रू (ख)	जम्मा रकम रू (क*ख)
१	० – २ लाख सम्म	२२५	२००	४५०००
२	२ लाख १ देखि ५ लाख सम्म	७५	५००	३७५००
३	५ लाख १ देखि १० लाख सम्म	६०	८००	४८०००
४	१० लाख १ देखि २० लाख सम्म	४०	१०००	४००००
५	२० लाख १ देखि ४० लाख सम्म	३५	१५००	५२५००
६	४० लाख १ देखि ६० लाख सम्म	३५	२०००	७००००
७	६० लाख १ देखि १ करोड सम्म	२०	३०००	६००००
८	१ करोड १ देखि १ करोड ५० लाख सम्म	१५	४०००	६००००
९	१ करोड ५० लाख १ देखि २ करोड सम्म	१२	५०००	६००००
१०	२ करोड १ देखि ५ करोड सम्म	५	६०००	३००००
११	५ करोड भन्दा माथि	३	८०००	२४०००
	जम्मा	**५२५**		५२७,०००

स्रोतःगाउँपालिकास्तरीय छलफल, २०७९

तालिका २२: वार्षिक व्यवसाय कर\नवीकरणको प्रक्षेपण (रकम रु.)

गाउँपालिकामा भएको व्यवसाय	आ.व. २०७९/८० को अनुमान	आ.व. २०८०/८१ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८१/ ८२ को प्रक्षेपण	आ.व.२०८२/८३ को प्रक्षेपण
संख्या	५२५	५५१	५७९	६०८
प्रतिव्यवसाय सरदर कर	१००४	१००४	१००४	१००४
कूल सम्भाव्य राजस्व	५२७,०००	५५३,४५५	५८१,१२८	६१०,१८४
दायरामा ल्याईने प्रतिशत		७०	८०	९०
प्रक्षेपित राजस्व		३८७,४१९	४६४,९०२	५४९,१६६

स्रोतः गाउँपालिकास्तरीय छलफल, २०७९

सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू:

- गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा वर्गीकरण गरिएअनुसारको व्यवसायहरूको तथ्याङ्क तयार गर्ने ।
- कम्तीमा ३ महिनमा १ पटक स्थलगत अनुगमन गरी आफ्नो क्षेत्रमा भएका व्यवसायहरूको विवरण आध्यावधिक गर्दै जाने ।
- व्यवसाय दर्ता कार्यलाई नियमित बनाउन व्यवसायिक संघ संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
- व्यवसाय कर सम्बन्धी आवश्यक नीतिहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्ने ।
- व्यवसाय कर सम्बन्धी कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था तर्जुमा गर्दा जस्तै करका दरहरू निर्धारण गर्दा व्यवसायीहरूसँग परामर्श गर्नु पर्ने ।

(च) सवारी साधन कर:

हालको अवस्था:

यस गाउँपालिकामा स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्र भित्र पर्ने थुप्रै ई-रिक्सा तथा अटो रिक्सा सञ्चालनमा आएको देखिन्छ तर गाउँपालिकाले यसलाई करको दायरामा ल्याउने र कर सङ्कलन गरेको गाउँपालिकाको अभिलेखले देखाउँदैन। यस गाउँपालिकाले उपलब्ध गराएको आ. व. २०७८/७९ वित्तीय विवरण अनुसार सो आर्थिक वर्षमा सवारी साधन कर वापत कुनै रकम सङ्कलन भएको देखिँदैन।

सम्भावनाको अवस्था:

साना सवारी साधन कति छन् भन्ने अभिलेख गाउँपालिकामा नरहेकाले यसबाट प्राप्त हुने आयको अनुमान गर्न कठिन छ। अटो रिक्सा तथा ई-रिक्सा यहाँ स्थानीयहरूको लागि एउटा सजिलो र पहुँचयोग्य सवारी साधनको रुपमा विकसित हुँदै गएको अवस्थालाई हेर्दा यसलाई करको दायरामा ल्याउने र नियमन गर्ने कार्य गरी आय आर्जन गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ। सडक विस्तारको अवस्थालाई हेर्दा साना सवारी साधनबाट राजस्व सङ्कलनको सम्भावना वृद्धि हुँदै जाने अनुमान गर्न सकिन्छ। तर लुम्बिनी प्रदेशको आर्थिक ऐन २०७९ को दफा ३ को उपदफा ५ मा प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि स्थानीय तहमा साधन, स्रोत, प्रवन्ध तथा जनशक्ति व्यवस्थापन नभएसम्म थ्री-ह्वीलर सवारी साधन (टेम्पो, अटोररक्सा, ई-ररक्सा जस्ता) मा प्रदेश सरकारले यस ऐन बमोजिम कर लगाउने र उठाउनेछ बाँडफाँट गर्ने उल्लेख भएको र सो अवस्थामा हाल परिवर्तन नहुने मान्यताको आधारमा यसको साना सवारी साधनको प्रक्षेपण गरिएको छैन।

सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू:

- साना सवारी साधनको दर्ता, नवीकरण तथा अनुगमन कार्यको लागि वडा समितिहरूलाई जिम्मेवारी दिने।
- साना सवारी साधन करलाई कार्यान्यनमा ल्याउन आवश्यक पूर्वाधार र जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने।
- यातायात व्यवस्था कार्यालयसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने।

(छ) विज्ञापन कर:

हालको अवस्था:

यस गाउँपालिकामा स्थानीय तहको अधिकारको रूपमा रहेको विज्ञापन कर कार्यान्वयनमा आएको देखिँदैन। विगत ३ आर्थिक वर्षको आन्तरिक राजस्व शाखाको विवरणले विज्ञापन कर कार्यान्वयन नभएको अवस्थालाई झल्काउँछ। आर्थिक ऐन २०७९ मा विज्ञापन करको दर सम्बन्धी व्यवस्था गरिएको छैन।

सम्भावनाको अवस्था:

उद्योग व्यवसायको बढ्दो क्रम र तुलसीपुर बबई सडक पनि यसमा रहेकोले यस गाउँपालिकामा विज्ञापन करको सम्भावना विस्तारै बढ्दै रहेको देखिन्छ। हाल सम्म विज्ञापन कर वापत आय आर्जन हुन नसकेता पनि यसलाई कार्यान्वयनमा ल्याउन सकेमा आम्दानी हुन सक्ने स्थानीय व्यवसायीहरू बताउँछन्। यसलाई आधार मानी यहाँ विज्ञापन करबाट प्राप्त हुनसक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गरिएको छ।

तालिका २३: विज्ञापन करको प्रक्षेपण

विवरण	आ. व. २०८०/८१	आ. व. २०८१/८२	आ. व. २०८२/८३
अनुमानित राजस्व रु	५०,०००	५०,०००	५०,०००
करको दायरमा ल्याउने प्रतिशत	१००	१००	१००
प्रक्षेपित रकम रु	५०,०००	५०,०००	५०,०००

स्रोतः गाउँपालिकास्तरीय छलफल, २०७९

सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू:

- विज्ञापन करको सम्भाव्यता बारे अध्ययन गर्ने।

- अध्यनको आधारमा ठेक्का प्रक्रिया अगाडि बढाउने।
- विज्ञापन करको प्रयोजनको लागि विशेषगरी वडा स्तरीय समिति परिचालन गर्ने।

(ज) जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर

हालको अवस्थाः

कार्यशालाको निश्कर्ष अनुसार यस गाउँपालिकामा स्थानीय तहको अधिकारको रूपमा रहेको जडिबुटी, कबाडी र जीवजन्तु कर मध्ये यस गाउँपालिकामा कवाडी कर मात्रको केहि सम्भावना देखिन्छ। यसको कार्यान्वयनको लागि ठेक्कामा लगाउनु सकिने देखिन्छ।

सम्भावनाको अवस्थाः

उद्योग व्यवसायको बढ्दो क्रमलाई हेर्दा र विभिन्न व्यक्तिहरूसँग भएको छलफलबाट प्राप्त सूचनाको आधारमा यस गाउँपालिकामा कबाडी करको केहि सम्भावना देखिन्छ। यसलाई आधार मानी यहाँ कबाडी करबाट प्राप्त हुनसक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गरिएको छ। शुरूवाति अवस्थामा परीक्षणको रुपमा वार्षिक २ लाख लाई आधार अंक मानी प्रक्षेपण गरिएको छ।

तालिका २४: कबाडी करको प्रक्षेपण

विवरण	आ. व. २०८०/८१	आ. व. २०८१/८२	आ. व. २०८२/८३
अनुमानित रकम रु	२००,०००	२००,०००	२००,०००
करको दायरमा ल्याउने प्रतिशत	१००	१००	१००
प्रक्षेपित रकम रु	२००,०००	२००,०००	२००,०००

स्रोतः गाउँपालिकास्तरीय छलफल, २०७९

सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूः

- कबाडी करको सम्भाव्यता बारे अध्ययन गर्ने।
- अध्यनको आधारमा ठेक्का प्रक्रिया अगाडि बढाउने।
- कबाडी करको सम्भाव्यता अध्ययनको प्रयोजनको लागि विशेषगरी वडा स्तरीय समिति र निजी क्षेत्रलाई परिचालन गर्ने।

(२) गैरकर राजस्व

(क) बहाल विटौरी शुल्क

हालको अवस्थाः

यस गाउँपालिकामा स्थानीय तहको अधिकारको रूपमा रहेको बहाल बिटौरीको कार्यान्वयनमा रहेको बताईएता पनि विगत ३ आर्थिक वर्षको आय विवरण हेर्दा यसको कार्यान्वयन भएको देखिँदैन। विगत ३ आर्थिक वर्षको आय विवरणमा यो शीर्षकबाट गत ३ आर्थिक वर्षमा सरदर ५ लाख ४२ हजार ३ सय ३३ आम्दानी भएको देखिन्छ। तर ३ वर्षको आम्दानीमा उतार चढाव देखिन्छ।

सम्भावनाको अवस्थाः

छलफल गर्दा र स्थलगत भ्रमणबाट यहाँ १ वटा सटर भाडामा गएको पाईएको छ। त्यसबाट केहि मात्रमा भए पनि बहाल बिटौरी बापत संकलन हुने सम्भावना देखिन्छ। गाउँपालिकामा भएका सार्वजनिक जमिनहरू पहिचान गरी सटरहरूको निर्माण गर्न सकेमा बहाल बिटौरीबाट प्राप्त हुने राजस्वको वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ। तर यस्तो सम्भावना हालको लागि

नभएकोले र विगत आम्दानी भरपर्दो नदेखिएकोले चालु वर्षको लागी गरिएको अनुमानलाई आधारमानी आगामी वर्षहरूको लागी प्रक्षेपण गरिएको छ।

तालिका २५: बहाल बिटौरीको प्रक्षेपण

राजस्वका स्रोतहरू	इकाई	चालु आ. व.को अनुमान	प्रक्षेपण		
			आ व २०८०/८१	आ.व. २०८१/८२	आ.व. २०८२/८३
सटर	वटा	५०,०००	५०,०००	५०,०००	५५,०००
अन्य	वटा				
जम्मा		५०,०००	५०,०००	५०,०००	५०,०००

स्रोतः गाउँपालिकास्तरीय छलफल, २०७९

नोटः २ वर्ष पछि १० प्रतिशतको दरले भाडा वृद्धि हुने मान्यताको आधारमा रकम प्रक्षेपण गरिएको छ।

सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू

- सार्वजनिक जमिन, भवनको खोजि गर्ने तथा अध्यावधिक गर्ने।
- आर्थिक हिसाबले लाभ हुने सम्भावना भएका ठाउँहरूमा सटर निर्माण गरी भाडामा लगाउने।
- भाडामा दिने प्रक्रियालाई सकेसम्म बढि पारदर्शि बनाउने।

(ख) स्थानीय पूर्वाधार उपयोग शुल्क

हालको अवस्थाः

गाउँपालिकाको विगत ३ आर्थिक वर्षको आन्तरिक राजस्व खाताको विवरण हेर्दा स्थानीय पूर्वाधार उपयोग शुल्कको कार्यान्वयन भएको देखिँदैन अर्थात यस गाउँपालिकामा स्थानीय पूर्वाधार उपायोग शुल्कको रूपमा राजस्व सङ्कलन गर्ने गरिएको छैन।

सम्भावनाको अवस्थाः

छलफलको क्रममा यस गाउँपालिकामा स्थानीय पूर्वाधारबाट राजस्व सङ्कलनको सम्भावना तत्कालको लागि नरहेको देखिन्छ। त्यसैले यहाँ यसको प्रक्षेपण गरिएको छैन्।

(घ) सिफारिस तथा अन्य वस्तुहरू

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ उपदफा २ घ (७) अनुसार गाउँपालिकाले विभिन्न प्रकारका सिफारिसहरू जस्तै नक्सापास, संघसंस्था दर्ता सिफारिस, इजाजत सिफारिस, नाता प्रमाणित, ठेगाना प्रमाणित, घरजग्गा नामसारी, घरबाटो सिफारिस, घरजग्गाको चारकिल्ला सिफारिस, वैदेशिक कामकाजको लागि सिफारिस लगायतका विभिन्न प्रकारका सिफारिसहरू प्रदान गर्दछन्। यी सिफारिसहरू गरेवापत लिईने दस्तुरहरू पनि यस गाउँपालिकाको एउटा प्रमुख आन्तरिक स्रोतको रुपमा रहेको छ। यस गाउँपालिकाको गाउँसभाबाट पारित आर्थिक ऐन अनुसार विभिन्न शीर्षकहरूबाट रकम समेत सङ्कलन गरिरहेको छ। यो एउटा निरन्तर चल्ने प्रक्रिया भएता पनि यति नै हुन्छ भनेर अनुमान गर्ने कुनै तथ्याङ्कीय आधार नहुने भएकाले यस्ता शीर्षकहरूको प्रक्षेपण विगत ३ आ. व.हरुको सरदर रकमलाई आधार मानी आगामी ३ आ. व.को लागी प्रक्षेपण गरिएको छ।

(ङ) नक्सापास दस्तुर

हालको अवस्था

यस गाउँपालिकामा नक्सापास गराउने र त्यस वापत राजस्व सङ्कलन गर्ने अभ्यास गर्दै आएको छ। नक्सापास तथा नक्सापास नियमित गर्ने काममा प्रभावकारिता वृद्धि गरी कार्यान्वयन गर्न सके गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्व वृद्धि गर्न सकिने

सम्भावना देखिन्छ । नक्सापास वापत आ. व. २०७८/७९ मा करिव रु १ लाख ६७ हजार राजस्व प्राप्त भएको थियो भने चालु आ.व. को लागि रु. ५ लाख अनुमान गरिएको छ ।

सम्भावनाको अवस्था

देश भरी नै भवन संहिता लागु भै सकेको अवस्था र विस्तारै सहरीकरणको क्रम बढ्दै गरेको हालको अवस्थामा नक्सापास दस्तुरबाट राजस्व सङ्कलन हुने सम्भावना उच्च रहेको छ । स्थलगत भ्रमण गर्दा नयाँ भवनहरूको निर्माणको क्रम पनि राम्रै देखिन्छ। जनगणना २०६८ को तुलनामा जनगणना २०७८ मा यहाँको जनसंख्या २४३८ र घर परिवार संख्या १५९१ ले बढेकोबाट यहाँ विस्तारै जनसंख्या वृद्धि भएको देखिन्छ । यसबाट यहाँ नयाँ घरहरू निर्माणको गतिविधि बढ्दै जाने अनुमान गर्न सकिन्छ । त्यसै गरी जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा ९ वटा आर. सि. सि. भवन रहेको मा २०७८ को जनगणना अनुसार यहाँ ७२७ वटा त्यस्ता घरहरू हुनुले नयाँ घर निर्माणको गतिलाई पुष्टि गर्दछ । यसले नक्सापासबाट राजस्व वृद्धि हुने सम्भावना रहेको देखिन्छ । गत ३ वर्षको सङ्कलन भएको राजस्वको आधारमा नक्सापास दस्तुर वापत प्राप्त हुने राजस्वको प्रक्षेपण गरिएको छ । प्रक्षेपण गर्दा ३ वर्षहरूमा प्राप्त औसत यथार्थ रकममा वार्षिक १० प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान गरी नक्सापास वापत प्राप्त हुने राजस्वको प्रक्षेपण गरिएको छ ।

एक निर्माणाधिन घर

सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू:

- गाउँवासीलाई भवन संहिता बारे थप जानकारी गराउने र नक्सापासका फाइदाबारे प्रचार प्रसार गर्ने ।
- भवनसंहिता अनुरुप नक्सा पासगरी भवन निर्माण भएको नभएको अनुगमन गर्ने ।
- भवन निर्माणको नक्सापासको कामलाई छिटो छरितो बनाउनको लागि आवश्यक प्राविधिक जनशक्तिको व्यवस्थापन तथा नमूना नक्साहरू समेत उपलव्ध गराउने ।

(च) ढुङ्गा गिटी बालुवा

हालको अवस्था

यस गाउँपालिकामा नदिजन्य पदार्थहरू (ढुङ्गा, गिटि, बालुवाको) को विक्रीबाट आय आर्जन गर्न सकिने अवस्था रहेको छ । यस गाउँपालिकाले प्रकाशित गरेको नदीजन्य पदार्थको दरभाउपत्र\आव्हान सम्बन्धी सूचना अनुसार यसगाउँपालिकाको बान्द्रे, च्याटी, केरघारी, बागर, बौलाह र बबई जस्ता नदि तथा खोलाहरूको १२ वटा घाटहरूबाट

बौलाह खोलाको एक दृष्य

ढुंगा, गिटी बालुवा उत्खनन् गरी विक्री गर्न प्रयास गरेको देखिन्छ। १२ वटा घाटको लागी सूचना निकालिएता पनि विभिन्न विवादको कारण केवल २ वाट घाटको मात्र ठेक्का लागेको अवस्था छ। आर्थिक वर्ष २०७८\७९ देखि यस शीर्षक अन्तरगत राजस्व संकलन हुँदै आएको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०७८\७९ मा ४७ लाख ४४ हजार १८१ प्राप्त भएकोमा यस आर्थिक वर्षको चैत्र २५ सम्ममा १५ लाख सङ्कलन भएको छ।

सम्भावनाको अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका बान्द्रे, च्याटी, केरघारी, बागर, बौलाह र बबई जस्ता खोला तथा नदिहरू रहेको र ति खोला नदिहरूबाट ढुंगा गिटी बालुवा उत्खनन् तथा विक्री गर्न सकिने सम्भावानको पुष्टी उक्त सूचनाले गर्दछ। तर यसको सम्भाव्यता पूर्णरुपमा उपयोग गर्न सकिएमा यि सबै घाटहरूबाट जम्मा रु १ करोड ६४ लाख ३४ हजार राजस्व संकलन हुन सक्ने देखिन्छ र त्यसैको आधारमा आगामी ३ आ. व.को लागी ढुंगा गिटी बालुवाको उत्खनन् तथा विक्रीबाट प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण निम्न अनुसार गरिएको छ।

तालिका २६: नदिजन्य पदार्थ (ढुंगा, गिटी बालुवाको) प्रक्षेपण

विवरण	आ. व. २०७९/८०	आ. व. २०८०/८१	आ. व. २०८१/८२	आ. व. २०८२/८३
अनुमान रु	५००,०००			
कुल सम्भावना रु	१६,४३४,०००	१६,४३४,०००	१६,४३४,०००	१६,४३४,०००
करको दायरमा ल्याउने प्रतिशत		६०	७०	८०
कबाडी करको प्रक्षेपित रकम रु		९८६०४००	११५०३८००	१३१४७२००

स्रोतः गाउँपालिकाबाट प्राप्त दस्तावेज, २०७९

सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू:

- विवाद रहेका ठाउँहरू सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरी विवादको निरुपण गर्ने।
- आई. ई. ई लाई विश्सनीय हुने गरी गराउने।
- ढुंगा, गिटी बालुवाको चुहावट रोक्नको लागी आम नागरिकहरूलाई सचेत गराउने।

४.६ अन्य सम्भावित स्रोतहरू (स्थानीय आर्थिक विकास लगायत)

प्रचलित कानूनअनुसार गाउँपालिकाले कर तथा गैर करका विभिन्न सम्भाव्य क्षेत्रहरूलाई पूर्णरुपमा परिचालन गर्न नसक्दा गाउँपालिकाले जनताको चाहना अनुसारको विकास निर्माणको काम गर्न आवश्यक स्रोत आन्तरिक स्रोतबाट जुटाउन कठिन भएको छ। सहरी पूर्वाधारको र अन्य सेवा सुविधाको बढ्दो मागले स्रोतको अभावलाई बढाउँदै लगेको छ। हालको कानूनी व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकाले ऋण, बोण्ड जारी तथा निजी क्षेत्रको सहभागिता मार्फत पूर्वाधार निर्माण गरी रोजगारी अभिवृद्धिका साथसाथै आन्तरिक आयमा समेत वृद्धि गर्न सक्दछ। तर गाउँपालिकाले हाल सम्म यसको प्रयोग गरेको छैन। राजस्व सुधारको लागि मुख्यतः दुई क्षेत्रहरूलाई जोड दिनु आवश्यक हुन्छ। पहिलो, राजस्व प्रशासनमा सुधार गर्नु हो। राजस्व प्रशासनलाई सुदृढीकरण गरी राजस्व सङ्कलन गर्नका लागि गाउँपालिकाले राजस्व प्रशासनमा आवश्यक कर्मचारीको व्यवस्था, सरोकारवालाहरूको सहभागिता, कर शिक्षा प्रणाली तथा अभिमुखीकरण, कर सचेतना सूचना सङ्कलन र अद्यावधिक, दण्ड तथा पुरस्कार आदिलाई प्राथमिकता दिनु पर्दछ। यी बाहेक उक्त कार्ययोजनामा स्थानीय आर्थिक विकासका अन्य क्षेत्रहरू जस्तैः पार्क निर्माण, गाउँपालिकाको आफ्नै अतिथिगृह सञ्चालन, अन्य पसल कवलहरू आदिको निर्माण कार्य गर्न सकिन्छ।

माथि उल्लेख भएका क्षेत्रहरू गाउँपालिकाको आर्थिक विकास, रोजगारीको सृजना तथा आन्तरिक स्रोत अभिवृद्धि गर्ने क्षेत्र भएकाले गाउँपालिकाले यस्तै प्रकारका थप सम्भाव्यता भएका क्षेत्रहरू खोजी गरी सम्भाव्यताको आधारमा लगानी गर्नु पर्दछ । यस्ता सम्भाव्य भएका क्षेत्रहरूको आयोजना बैंक तयार गरि आगामी ३ देखि ५ वर्ष भित्र सम्पन्न हुने गरि पूँजीगत लगानीको योजना तयार गर्नुपर्दछ । यसका लागि वित्तीय संस्थाहरूबाट ऋण, नीजि क्षेत्रको लगानी साथसाथै सहकारी र समुदायको सहभागिता मार्फत यस्तो आयोजनाहरूको कार्यान्वयन गर्न सकिएमा गाउँपालिका क्षेत्रमा रोजगारीको अवसर सृजना हुने र दीगो आन्तरिक स्रोतमार्फत गाउँपालिका आत्मनिर्भरतर्फ उन्मुख हुने र नागरिकलाई गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्न सकिन्छ । शान्तिनगर गाउँपालिका तुलसीपुरको जस्तो ठूलो सहर नजिक रहेकाले यसबाट गाउँपालिकाले आर्थिक रुपले के कसरी फाईदा लिन सक्दछ त्यसको सम्भाब्यताको अध्ययन गरि व्यवसायिक गतिविधिहरू सञ्चालन गरी आय आर्जन गर्न सकिने सम्भावना उच्च रहेको छ ।

४.७ प्रभावकारी राजस्व परिचालनका लागि गरिनुपर्ने कार्यहरू

कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था

नेपालको संविधान तथा संघीय कानून अनसार प्राप्त राजस्व अधिकारहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नको लागि आवश्यक ऐनहरू जस्तै गाउँपालिकाको कर तथा गैर कर राजस्व ऐन, (आर्थिक ऐन समेत), विषयगत कानून, नियमावली, कार्यविधिहरू समयमै तयार गरी गाउँसभाबाट पारित गराई कार्यान्वयन गर्न आवश्यक हुन्छ । गाउँपालिकाको मुख्य आन्तरिक स्रोतको रूपमा रहेको सम्पत्ति कर, मालपोत, घरजग्गा बहाल कर, व्यवसाय कर सम्बन्धी कानून बनाउने र सोको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक आधारहरू तयार गरी कर सङ्कलन कार्यलाई थप व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन अत्यन्त आवश्यक देखिन्छ ।

उपयुक्त संगठन निर्माण, क्षमता विकास र पूर्वाधारको व्यवस्था

राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानूनको प्रभावाकारी कार्यान्वयन गरी राजस्व वृद्धि गर्नको लागि एउटा पूर्वशर्त भनेको प्रभावकारी राजस्व प्रशासन हो । दक्ष र पर्याप्त कर्मचारीहरू, उपयुक्त कार्यस्थल, समयानुकुल उपकरणहरू (कम्प्युटर, सफ्टवेयर, आदि), समयानुकुल तालिम, अभिमुखीकरण र उत्प्रेरणा पाएका कर्मचारीहरू भएको राजस्व प्रशासनले मात्र प्रभावकारी ढंगले कार्य सम्पादन गरी राजस्वको लक्ष्य हासिल गर्न सकिन्छ । गाउँपालिकाले आफ्नो राजस्व अभिवृद्धिको लागि उपरोक्त कुराहरूमा ध्यान दिन आवश्यक देखिन्छ ।

तथ्याङ्कमा आधारित अभिलेख तथा स्रोतहरूको प्राथमिकीकरण

गाउँपालिकाले सङ्कलन गर्नसक्ने विभिन्न कर, सेवाशुल्क तथा दस्तुरका दायरा तथा दरहरू सम्बन्धी विवरण तयार गर्ने र आवधिकरुपमा अद्यावधिक गर्ने काम गर्दै जानुपर्दछ र यसका साथै राजस्वका विभिन्न नयाँ स्रोतहरूको पहिचान तथा राजस्व सङ्कलन हुँदै आएका विद्यमान स्रोतहरूको दायराको अभिलेख तयार पार्न अति आवश्यक देखिन्छ । शान्तिनगर गाउँपालिकाले पनि यसमा काम गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

आयमूलक कार्यक्रममा जोड

गाउँपालिकाले आफ्नो वार्षिक कार्यक्रममा स्थानीय आर्थिक विकासका लागि व्यवसायमूलक तथा आय आर्जनमा योगदान पुऱ्याउने खालका कार्यक्रमहरू समावेश गर्नुपर्दछ । यसबाट रोजगारी सिर्जना गर्नमा सहयोग पुग्ने र जनताको गाउँपालिका अर्थात जनप्रतिनिधिहरूप्रतिको धारणा सकारात्मक बन्दै जान्छ । यसो हुनसकेको खण्डमा राजस्वमा समेत सकारात्मक प्रभाव पर्न जान्छ ।

पारदर्शिता र जवाफदेहिता

राजस्व सङ्कलनको लागि नागरिकको मन जित्न आवश्यक हुन्छ। नागिरकको मन जित्नको लागि गाउँपालिकाले पारदर्शिता र नागरिकप्रति जवाफदेहीता बढाउन आबश्यक हुन्छ। साथै गाउँपालिकाले कर तथा गैर करका दर तथा दायरा निर्धारण गर्दा पारदर्शी ढंगले गर्न आवश्यक हुन्छ। कर तथा गैर करका स्रोतहरूबाट संकलन गरिएको रकम कसरी खर्च भएको छ भन्ने बारेमा जनतालाई जानकारी गराउनु आवश्यक हुन्छ। यदि जनताले उठेको राजस्व सहि ठाउँमा र सहि तरिकाले भएको छ भन्ने भएमा कर संकलन थप सहज बन्दै जान्छ।

परिच्छेद पाँचः राजस्व सुधार कार्ययोजना

यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाको विभिन्न शाखा\उपशाखा, मुख्य सूचनादाताहरूसँग गरिएको अन्तरवार्ता, गरिएको छलफल जस्ता सहभागितामूलक पद्धतिबाट प्राप्त सूचनाहरू एवं कार्यशालाबाट प्राप्त सुझाव\सूचनाको आधारमा यस गाउँपालिकाको लागि तयार पारिएको यो राजस्व सुधार कार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ। यस कार्ययोजनालाई गाउँपालिकाले स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्ने छ भन्ने आधारमा गाउँपालिकाको आगामी ३ आर्थिक वर्षको लागि गरिएको राजस्व प्रक्षेपणको विवरण पनि परिच्छेद पाँचमा प्रस्तुत गरिएको छ।

५.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना

यस अध्ययनको क्रममा विभिन्न माध्यमबाट सङ्कलन गरिएको सूचनाको आधारमा तयार गरिएको राजस्व सुधार कार्ययोजना देहाय बमोजिम रहेको छ।

तालिका २७: राजस्व सुधार कार्ययोजना

राजस्वका क्षेत्रहरू	सुधारका क्रियाकलापहरू	कहिले सम्म	आवश्यक बजेट रू	जिम्मवारी
१. कर राजस्व				
सम्पत्ति कर	जगाको मूल्यांकन निर्धारण	२०८१ असोज सम्म	५००००	राजस्व परामर्श समिति
	सम्पत्ति मूल्यांनको आधार सहितको सम्पत्ति कर सम्बन्धी कार्यविधि तयारी	२०८१ असोज सम्म	२५०००	राजस्व परामर्श समिति र गाउँ कार्यपालिका
	समुदायस्तरमा छलफलको आयोजना	२०८१ असोज सम्म	२५०००	राजस्व परामर्श समिति र गाउँ कार्यपालिका
भूमीकर(मालपोत)	भूमिकर (मालपोत) को प्रयोजनको लागि जगाको वर्गीकरण अनुसारको लगत तयारी	२०८२ असार सम्म	५००००	राजस्व परामर्श समिति र गाउँ कार्यपालिका
	भूमी कर (मालपोत) सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम	नियमित	५००००	राजस्व परामर्श समिति र राजस्व शाखा
घरजग्गा बहाल कर	घर जग्गा बहालमा लगाउने करदाताहरूको अभिलेख तयार गर्ने। वडाका जनप्रतिनिधिहरू मार्फत तथ्याङ्क सङ्कलन	नियमित	३५०००	राजस्व शाखा र वडा समिति
	घरजग्गा बहाल कर सम्बन्धी कानून निर्माण	२०८० पुष सम्म	२५०००	राजस्व परामर्श समिति र गाउँ कार्यपालिका
सवारी साधन कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा आदि)	लुम्बिनी प्रदेशमा हाल साना सवारी साधन करको कार्यान्वयन प्रदेश सरकारबाट हुँदै आएको हुँदा यसको सम्बन्धमा कार्यक्रम प्रस्ताव गरिएको छैन्।			
व्यवसाय कर	व्यवसाय सञ्चालन स्थलमै गई व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण गराउने अभियान सञ्चालन।	नियमित	५००००	राजस्व परामर्श समिति र गाउँ कार्यपालिका

राजस्वका क्षेत्रहरू	सुधारका क्रियाकलापहरू	कहिले सम्म	आवश्यक बजेट रू	जिम्मवारी
	व्यवसाय कर सम्बन्धी कार्यविधि निर्माण	२०८० पुष सम्म	२५०००	राजस्व परामर्श समिति र गाउँ कार्यपालिका
विज्ञापन कर	विज्ञापन कर सम्बन्धी कार्यविधि निर्माण	२०८० पुष सम्म	२५०००	राजस्व परामर्श समिति र गाउँ कार्यपालिका
मनोरञ्जन कर	मनोरञ्जन करको सम्भावना नभएकाले यस सम्बन्धमा कार्यक्रम प्रस्ताव गरिएको छैन।			
जडिबुटी जीवजन्तु कबाडी कर	जडिबुटी कबाडी सम्बन्धमा अध्ययन			
	कबाडी कर सम्बन्धी कार्यविधि बनाउने	२०८० पुष सम्म	२५०००	राजस्व परामर्श समिति र गाउँ कार्यपालिका
२. गैर कर राजस्व				
नक्सापास दस्तुर	नक्सा पास बिना निर्माण भएका संरचनाहरूको निश्चित मापदण्डको आधारमा अध्यावधीकरण	२०८१ असार सम्म	५००००	राजस्व परामर्श समिति, गाउँ कार्यपालिका र राजस्व शाखा
	नक्सापास सम्बन्धी निर्देशिका तयार गर्ने	२०८० पुष सम्म	२५०००	राजस्व परामर्श समिति, गाउँ कार्यपालिका र राजस्व शाखा
	नक्सापासको महत्व सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	नियमित	०	राजस्व परामर्श समिति, र राजस्व शाखा
प्रशासनिक सेवा शुल्क तथा दस्तुर	दरहरूको पुनरावलोकन	२०८० असार सम्म	०	गाउँ सभा, गाउँ कार्यपालिका, राजस्व परामर्श समिति र राजस्व शाखा
सरसफाई शुल्क	सरसफाई शुल्क सङ्कलन शुरू गर्ने र सेवा प्रवाहको अनुगमन गर्ने	२०८१ असार सम्म र नियमित	०	राजस्व परामर्श समिति, र राजस्व शाखा
बहाल बिटौरी	बहाल बिटौरी सङ्कलन गर्न सकिने स्रोतहरू सम्बन्धी अध्ययन	२०८१ असार सम्म	५००००	राजस्व परामर्श समिति, गाउँ कार्यपालिका र राजस्व शाखा
पार्किङ शुल्क	हाल यस गाउँपालिकामा पार्किङ शुल्क सम्भावना नभएकाले यस सम्बन्धमा कार्यक्रम प्रस्ताव गरिएको छैन।			
पूर्वाधार उपयोग शुल्क	हाल यस गाउँपालिकामा पूर्वाधार उपयोग शुल्क सम्भावना नभएकाले यस सम्बन्धमा कार्यक्रम प्रस्ताव गरिएको छैन।			
३. आर्थिक विकास र लगानी				
सम्भाव्य आय आर्जनका क्षेत्रको पहिचान, निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	आर्थिक संभाव्य देखिएका पूँजीगत लगानीका क्षेत्र पहिचान सम्बन्धी अध्ययन	२०८१ असार सम्म	५००००	राजस्व परामर्श समिति, गाउँ कार्यपालिका र राजस्व शाखा
	प्रदेश, संघीय सरकार, वित्तीय संस्था लगायत अन्य निकाय समक्ष प्रस्ताव पेश गर्ने	२०८१ असोज सम्म	५००००	राजस्व परामर्श समिति, गाउँ कार्यपालिका र राजस्व शाखा
४. राजस्व प्रशासन				

राजस्वका क्षेत्रहरू	सुधारका क्रियाकलापहरू	कहिले सम्म	आवश्यक बजेट रू	जिम्मवारी
तथ्याङ्क सङ्कलन तथा अभिलेखीकरण	गाउँपालिका भित्र रहेका विभिन्न प्रकारको कर दाताहरूको खण्डीकृत तथ्याङ्क तयारी	२०८० असोज सम्म	१०००००	राजस्व परामर्श समिति र राजस्व शाखा
	पावर ब्याकअप सहितको गुणस्तरीय ईन्टरनेटको व्यवस्था	तुरुन्त	५००००	राजस्व प्रमुख, प्रमुख प्रशसकीय अधिकृत
	राजस्व परामर्श समिति तथा व्यवसायीहरूको संयुक्त बैठकहरूको आयोजना	वर्षको २ पटक	५००००	राजस्व शाखा प्रमुख, राजस्व परामर्श समितिको संयोजक
सूचना तथा पारदर्शिता	अनलाईन भुक्तानी प्रणाली कार्यान्वयन	२०८० असोज सम्म	१०००००	राजस्व प्रमुख, प्रमुख प्रशसकीय अधिकृत
	जन स्तरमा कर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	नियमित	५००००	राजस्व शाखा प्रमुख, राजस्व परामर्श समितिको संयोजक
	गाउँपालिकाको कर तथा गैर कर ऐन निर्माण	२०८० असार सम्म	५००००	गाउँ सभा, गाउँकार्यपालिका
	वडा तहमा पनि व्यवसायीहरूसँग छलफल आयोजना	आवश्यकता अनुसार	२५०००	राजस्व प्रमुख, वड समिति
अनुगमन	घरजग्गा बहाल, बहाल विटौरी, र व्यवसाय कर आदिको स्थलगत अनुगमन	नियमित	५००००	राजस्व शाखा प्रमुख, राजस्व परामर्श समिति
प्रोत्साहन र दण्ड	धेरै, समयमै र नियमित कर तिर्ने करदातालाई सम्मान कार्यक्रम (जस्तै कदरपत्र प्रदान गर्ने)	वार्षिक रुपमा	५००००	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व शाखा प्रमुख, राजस्व परामर्श समितिको संयोजक
५. राजस्व सङ्कलन				
अन्य	अन्य यस्तै प्रकृतिका गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासन सम्बन्धी सिकाईको लागि राजस्व परामर्श समिति, राजस्व शाखा तथा वडा सचिवहरूको लागि अध्ययन भ्रमण आयोजना	वार्षिक रुपमा	५००००	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व शाखा प्रमुख, राजस्व परामर्श समितिको संयोजक
	राजस्व सम्बन्धी काम गर्ने वडा तहका कर्मचारीहरूको क्षमता विकास कार्यक्रमको आयोजना	वार्षिक रुपमा	५००००	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र राजस्व शाखा प्रमुख
	नीजि क्षेत्र, र अन्य सरोकारवालाहरूसँग बैठक\अन्तरक्रिया आयोजना	नियमित	२५०००	राजस्व शाखा प्रमुख, राजस्व परामर्श समितिको संयोजक
	राजस्व, लेखा र योजना शाखाका प्रमुखहरूलाई योजना तथा वित्त व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिमको व्यवस्था	वार्षिक रुपमा	२५०००	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत,लेखा प्रमुख र राजस्व शाखा प्रमुख
	वडा अध्यक्ष र सचिवहरूको लागि वडा तहको सेवा शुल्क तथा दस्तुर सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन	हरेक वर्ष श्रावण भित्र	२५०००	राजस्व शाखा प्रमुख, राजस्व परामर्श समितिको संयोजक

स्रोतः गाउँपालिकास्तरीय छलफल तथा कार्यशाला, २०७९

परिच्छेद छः आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण

करदाताको संख्या, वर्तमान करको दर, विगतको प्रवृत्ति आदिका आधारमा यस गाउँपालिकाको आगामी ३ आर्थिक वर्षको राजस्वको प्रक्षेपण यस परिच्छेदमा प्रस्तुत गरिएको छ। यो प्रक्षेपण गाउँपालिकाको पछिल्ला ३ आर्थिक वर्षको यथार्थ तथा चालु आ.व. मा प्रस्तावित राजस्व र प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजनालाई आधार मानी गरिएको हो।

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

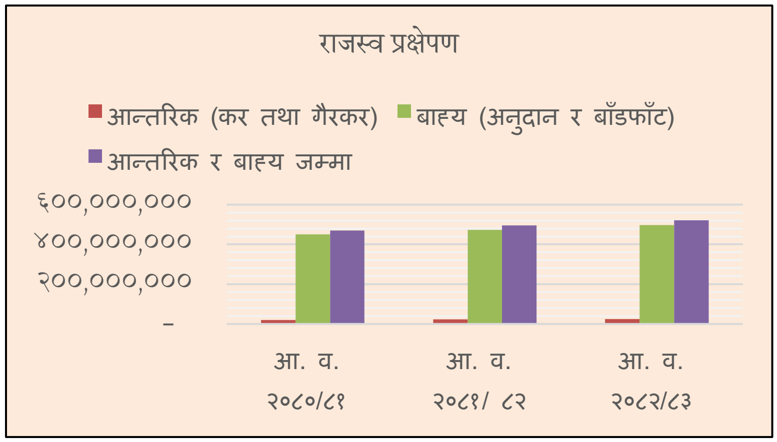

चित्र ३: राजस्व प्रक्षेपण

गाउँपालिकाको राजस्वको कुल सम्भाव्यता, विगत वर्षहरूमा भएको वार्षिक वृद्धिको प्रवृत्ति, कार्ययोजनाले औल्याएका सुधारका क्षेत्रहरूको कार्यान्वयन हुने मान्यता समेतको आधारमा देहाय अनुसार राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । शीर्षकगत रुपमा आन्तरिक राजस्व सम्भाव्यता विश्लेषणको आधारमा यो प्रक्षेपण प्रस्तुत गरिएको छ । यस शान्तिनगर गाउँपालिकाको आगामी ३ आर्थिक वर्षको लागि प्रक्षेपण गरिएको रकमको अवस्था हेर्दा आन्तरिक तर्फ आ. व. २०८०/८१, २०८१/८२ र २०८२/८३ को लागि क्रमशः १ करोड ९९ लाख ९० हजार ९ सय ६३, २ करोड २५ लाख २६ हजार १ सय ३४ र २ करोड ५० लाख ९९ हजार ४ सय ३ हुने प्रक्षेपण गरिएको छ। अनुदान र बाँटफाँट तर्फ भने आ. व. २०८०/८१, २०८१/८२ र २०८२/८३ को लागि क्रमशः ४५ करोड २ लाख २८ हजार ८ सय, ४७ करोड २७ लाख ४० हजार २ सय ४०, ४९ करोड ६३ लाख ७७ हजार २ सय ५२ हुने प्रक्षेपण गरिएको छ। आन्तरिक राजस्व प्रक्षेपणको आधारहरू सम्भावना विश्लेषण खण्डमा विस्तृत रूपमा गरिएको छ भने अनुदान र बाँटफाँटको प्रक्षेपण गर्दा आ.व. २०७८/७९ को यथार्थ रकमलाई आधार रेखा मानी हरेक वर्ष ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुने अनुमानका साथ त्यसमा ५ प्रतिशत थप गरी र त्यस पछिका वर्षहरूको लागि पनि ५ प्रतिशत थप गरी प्रक्षेपण गरिएको छ। तीन आ. व. २०८०/८१, २०८१/८२ र २०८२/८३ को प्रक्षेपणलाई संक्षिप्त रुपमा तालिका २८ र विस्तृत रुपमा तालिका २९ र ३० मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २८: प्रक्षेपणको सारांश

विवरण	आ. व. २०८०/८१	आ. व. २०८१/ ८२	आ. व. २०८२/८३	आगामी ३ वर्षको सरदर	अनुपात	
					कर र गैर कर	आन्तरिक र बाह्य
आन्तरिक (कर) रु	६,५०५,४७९	७,०९१,७८४	७,६८१,६९३	७,०९२,९८६	३१	
आन्तरिक (गैरकर) रु	१३,४८५,४८३	१५,४३४,३४९	१७,४१७,७०९	१५,४४५,८४७	६९	
आन्तरिक (कर तथा गैरकर) रु	१९,९९०,९६३	२२,५२६,१३४	२५,०९९,४०३	२२,५३८,८३३	१००	५
बाह्य (अनुदान र बाँडफाँट) रु	४५०,२२८,८००	४७२,७४०,२४०	४९६,३७७,२५२	४७३,११५,४३१		९५
आन्तरिक र बाह्य जम्मा रु	४७०,२१९,७६३	४९५,२६६,३७४	५२१,४७६,६५५	४९५,६५४,२६४		१००
प्रतिव्यक्ति आन्तरिक आय रु	७२३	८१५	९०८	८१५		

६.२ गाउँपालिकाको आगामी ३ आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण

तालिका २९: आन्तरिक राजस्व प्रक्षेपण

क्र.स.		राजस्व शीर्षकहरु	विगत तीन आर्थिक वर्षको औसत	आ. व. २०७९/८० को अनुमान	कुल सम्भाव्य राजस्व रु.	आ. व. २०८०/८१ को प्रक्षेपण	आ. व. २०८१/८२ को प्रक्षेपण	आ. व. २०८२/८३ को प्रक्षेपण	प्रक्षेपणको आधारहरु
क.		कर राजस्व							
१	११३१३	सम्पत्ति कर	०	-	३,७४१,६६०	२,६१९,१६२	२,९९३,३२८	३,३६७,४९४	तालिका नं. १५ र १६
२	११३१४	भूमिकर (मालपोत)	४,५९०,३३३	२,३००,०००	२,८६७,३२८	२,२९३,८६२	२,४३७,२२९	२,५८०,५९५	तालिका नं. १७ र १८
३	११३२१	घरजग्गा वहाल कर	१५२,६६७	५००,०००	७२०,०००	७५६,०००	७९३,८००	८३३,४९०	तालिका नं. १९ र २०
४	११४५१	सवारी साधन कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	-	-	-	-	-	-	प्रदेशले नै संकलन गर्ने भएकोले प्रक्षेपण नगरिएको
५	१४६११	व्यवसाय कर	१००,०००	३००,०००	५२७,०००	५५३,४५५	५८१,१२८	६१०,१८४	तालिका नं. २१ र २२
६	११४७२	विज्ञापन कर	०	-	५०,०००	५०,०००	५०,०००	५०,०००	छलफलको आधारमा अनुमान गरी सोहि अंकलाइ नै स्थिर राखी प्रक्षेपण गरिएको (तालिका २३)
७	११४७१	मनोरञ्जन कर	०	-	-	-	-	-	हाल सम्भावना नदेखिएकोले प्रक्षेपण नगरिएको
८	११६११	जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर (कबाडी मात्र)	०	-	२००,०००	२००,०००	२००,०००	२००,०००	छलफलको आधारमा अनुमान गरी सोहि अंकलाइ नै स्थिर राखी प्रक्षेपण गरिएको (तालिका २४)
९	११६९१	अन्य कर	३०६०००	३०,०००	३०,०००	३३,०००	३६,३००	३९,९३०	१० प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान
		जम्मा	**५,१४९,०००**	**३,१३०,०००**	**८,१३५,९८८**	**६,५०५,४७९**	**७,०९१,७८४**	**७,६८१,६९३**	
ख.		गैरकर							

क्र.स.		राजस्व शीर्षकहरु	विगत तीन आर्थिक वर्षको औसत	आ. व. २०७९/८० को अनुमान	कुल सम्भाव्य राजस्व रु.	आ. व. २०८०/८१ को प्रक्षेपण	आ. व. २०८१/८२ को प्रक्षेपण	आ. व. २०८२/८३ को प्रक्षेपण	प्रक्षेपणको आधारहरु
१	१४२५४	रेडियो एफ.एम.	-	-	-	-	-	-	सून्य प्रक्षेपण गरिएको
२	११३२२	वहाल विटौरी शुल्क	५४२,३३३	५०,०००	५०,०००	५०,०००	५०,०००	५५,०००	अनुमानित अंकलाइ आधार मानी प्रक्षेपण गरिएको
३		अन्य सेवा शुल्क तथा विक्री	-	-	-	-	-	-	सून्य प्रक्षेपण गरिएको
४	१४२२१	न्यायिक दस्तुर	-	-	-	-	-	-	सून्य प्रक्षेपण गरिएको
५	१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	२८५,०००	६००,०००	६००,०००	२९९,२५०	३१४,२१३	३२९,९२३	गत ३ आ.व.को सरदर यथार्थलाई आधार मानी प्रतिवर्ष ५ % वृद्धि हुनेगरी प्रक्षेपण गरिएको
६	१४२४२	नक्सापास दस्तुर	१०१,३३३	५००,०००	५००,०००	१२१,६००	१२७,६८०	१३४,०६४	गत ३ आ.व.को सरदर यथार्थलाई आधार मानी प्रतिवर्ष २०% वृद्धि हुनेगरी प्रक्षेपण गरिएको
७	१४२४३	सिफारिस दस्तुर	१,७६८,०००	२,०१०,०००	२,०००,०००	१,९४४,८००	२,१३९,२८०	२,३५३,२०८	गत ३ आ.व.को सरदर यथार्थलाई आधार मानी प्रतिवर्ष १०% वृद्धि हुनेगरी प्रक्षेपण गरिएको
८	१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क	१०१,३३३	१००,०००	१००,०००	१११,४६७	१२२,६१३	१३४,८७५	दुई आ.व.को सरदर यथार्थलाई आधार मानी प्रतिवर्ष १०% वृद्धि हुनेगरी प्रक्षेपण गरिएको
९	१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर	३७,०००	१५०,०००	१५०,०००	४०,७००	४४,७७०	४९,२४७	दुई आ.व.को सरदर यथार्थलाई आधार मानी प्रतिवर्ष १०% वृद्धि हुनेगरी प्रक्षेपण गरिएको
१०	१४२४९	अन्य दस्तुर	६२४,३३३	८००,०००	८००,०००	६८६,७६७	७५५,४४३	८३०,९८८	दुई आ.व.को सरदर यथार्थलाई आधार मानी प्रतिवर्ष १०% वृद्धि हुनेगरी प्रक्षेपण गरिएको

क्र.स.		राजस्व शीर्षकहरु	विगत तीन आर्थिक वर्षको औसत	आ. व. २०७९/८० को अनुमान	कुल सम्भाव्य राजस्व रु.	आ. व. २०८०/८१ को प्रक्षेपण	आ. व. २०८१/८२ को प्रक्षेपण	आ. व. २०८२/८३ को प्रक्षेपण	प्रक्षेपणको आधारहरु
११	१४३१२	प्रशासनिक दण्ड जरिवाना	-	-	१००,०००	१००,०००	१००,०००	१००,०००	छलफलको आधारमा अनुमान गरी सोहि अंकलाइ नै स्थिर राखी प्रक्षेपण गरिएको
१२	१४५२९	अन्य राजस्व	-	-	-	-	-	-	सून्य प्रक्षेपण गरिएको
१३	१४३११	न्यायिक दण्ड जरिवाना जफत	-	१०,०००	१०,०००	१०,०००	१०,०००	१०,०००	अनुमानित अंकलाइ नै स्थिर राखी प्रक्षेपण गरिएको
१४	**१४१५७**	नदिजन्य पदार्थ ढुंगा गिटी बालुवा	१,५८१,३९४	५,०००,०००	१६,४३४,०००	९,८६०,४००	११,५०३,८००	१३,१४७,२००	तालिका नं. २६
१५	१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क	-	-	-	-	-	-	सून्य प्रक्षेपण गरिएको
१६		सामुदायिक वनको विक्रीबाट प्राप्त आय	-	-	१००,०००	१००,०००	१००,०००	१००,०००	छलफलको आधारमा अनुमान गरी सोहि अंकलाइ नै स्थिर राखी प्रक्षेपण गरिएको
१७	**१४२२३**	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी	५५,०००	१५०,०००	१५०,०००	६०,५००	६६,५५०	७३,२०५	विगत ३ आ.व.को सरदर यथार्थलाई आधार मानी प्रतिवर्ष १०% वृद्धि हुनेगरी प्रक्षेपण गरिएको
१८	१४२२४	परीक्षा शुल्क	-	-	१००,०००	१००,०००	१००,०००	१००,०००	छलफलको आधारमा अनुमान गरी सोहि अंकलाइ नै स्थिर राखी प्रक्षेपण गरिएको
१९	१४२६५	अन्य क्षेत्रको आय	-	-	-	-	-	-	सून्य प्रक्षेपण गरिएको
		जम्मा	५,०९५,७२७	९,३७०,०००	२१,०९४,०००	१३,४८५,४८३	१५,४३४,३४९	१७,४१७,७०९	
	जम्मा कर तथा गैरकर		१०,२४४,७२७	१२,५००,०००	२९,२२९,९८८	१९,९९०,९६३	२२,५२६,१३४	२५,०९९,४०३	

स्रोतः गाउँपालिकास्तरीय छलफल, २०७९ र गाउँपालिकाबाट प्राप्त वित्तीय विवरण एवं अन्य दस्तावेजहरू

तालिका ३०: अनुदान र बाँडफाँटको प्रक्षेपण

क्र.स.	राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षकहरू	विगत तीन आ.व. को औसत आय	आ.व. २०७८/७९ को यथार्थ	प्रक्षेपण रू			प्रक्षेपणको आधारहरू
					आ.व. २०८०/८१	आ.व. २०८१/८२	आ.व. २०८२/८३	
क	**नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान**							
१	१३३११	समानीकरण अनुदान	१००,७३३,३३३	१०५,५००,०००	११०,७७५,०००	११६,३१३,७५०	१२२,१२९,४३८	२०७८/७९को यथार्थमा ५% थप गरी प्रक्षेपण गरिएको
२	१३३१२	सशर्त अनुदान	१८७,८६४,६६७	१९६,६४५,०००	२०६,४७७,२५०	२१६,८०१,११३	२२७,६४१,१६८	२०७८/७९को यथार्थमा ५% थप गरी प्रक्षेपण गरिएको
३	१३३१५	विशेष अनुदान	६,३३३,३३३	–	६,६५०,०००	६,९८२,५००	७,३३१,६२५	यो शीर्षकको हकमा ३ आ.व.को सरदर यथार्थलाई आधार मानिएको
४	१३३१६	समपुरक अनुदान	३,९६६,६६७	३,९००,०००	४,०९५,०००	४,२९९,७५०	४,५१४,७३८	२०७८\७९को यथार्थमा ५% थप गरी प्रक्षेपण गरिएको
		जम्मा	**२९८,८९८,०००**	**३०६,०४५,०००**	**३२७,९९७,२५०**	**३४४,३९७,११३**	**३६१,६१६,९६८**	
ख	**प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान**							
१	१३३११	समानीकरण अनुदान	४,८५४,६६७	४,९४६,०००	५,१९३,३००	५,४५२,९६५	५,७२५,६१३	२०७८/७९को यथार्थमा ५% थप गरी प्रक्षेपण गरिएको
२	१३३१३	सशर्त अनुदान	११,६२४,६६७	८,५४४,०००	८,९७१,२००	९,४१९,७६०	९,८९०,७४८	२०७८/७९को यथार्थमा ५% थप गरी प्रक्षेपण गरिएको
३	१३३१५	विशेष अनुदान	१३,७२१,३३३	११,९६४,०००	१२,५६२,२००	१३,१९०,३१०	१३,८४९,८२६	२०७८/७९को यथार्थमा ५% थप गरी प्रक्षेपण गरिएको
४	१३३१६	समपुरक अनुदान	१३,००८,०००	९,०३१,०००	९,४८२,५५०	९,९५६,६७८	१०,४५४,५११	२०७८/७९को यथार्थमा ५% थप गरी प्रक्षेपण गरिएको
		जम्मा	**४३,२०८,६६७**	**३४,४८५,०००**	**३६,२०९,२५०**	**३८,०१९,७१३**	**३९,९२०,६९८**	
		अनुदान जम्मा	**३४२,१०६,६६७**	**३४०,५३०,०००**	**३६४,२०६,५००**	**३८२,४१६,८२५**	**४०१,५३७,६६६**	
ग	**नेपाल सरकारबाट राजस्व बाँडफाँट**							
१	११४११ र ११४२१	बाँडफाँट भई प्राप्त हुने मूल्य अभिबृद्धि कर र अन्तः शुल्क	६३,२८९,३३३	७४,२७२,०००	७७,९८५,६००	८१,८८४,८८०	८५,९७९,१२४	२०७८/७९ को यथार्थमा ५% थप गरी प्रक्षेपण गरिएको
		जम्मा	**६३,२८९,३३३**	**७४,२७२,०००**	**७७,९८५,६००**	**८१,८८४,८८०**	**८५,९७९,१२४**	
घ	**प्रदेश सरकारसँग बाँडफाँट पछि प्राप्त राजस्व**							

क्र.स.	राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षकहरू	विगत तीन आ.व. को औसत आय	आ.व. २०७८/७९ को यथार्थ	प्रक्षेपण रू			प्रक्षेपणको आधारहरू
					आ.व. २०८०/८१	आ.व. २०८१/८२	आ.व. २०८२/८३	
१	११३१५	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क	०	३,०००,०००	३,१५०,०००	३,३०७,५००	३,४७२,८७५	२०७९/८० को अनुमानमा ५% थप गरी प्रक्षेपण गरिएको
२	११४५६	सवारी साधन कर	३,८९३,६६७	४,६५४,०००	४,८८६,७००	५,१३१,०३५	५,३८७,५८७	२०७८\७९को यथार्थमा ५% थप गरी प्रक्षेपण गरिएको
प्रदेशसँगको बाँडफाँट जम्मा			३,८९३,६६७	७,६५४,०००	८,०३६,७००	८,४३८,५३५	८,८६०,४६२	
बाँडफाँट जम्मा			६७,१८३,०००	८१,९२६,०००	८६,०२२,३००	९०,३२३,४१५	९४,८३९,५८६	
अनुदान र बाँडफाँटको कूल जम्मा			४०९,२८९,६६७	४२२,४५६,०००	४५०,२२८,८००	४७२,७४०,२४०	४९६,३७७,२५२	

स्रोतः गाउँपालिकाबाट प्राप्त वित्तीय विवरण

परिच्छेद सातः अपेक्षित नतिजा, रणनीति र कार्यनीति

७.१ अपेक्षित नतिजा

यस गाउँपालिकाको आ. व. २०७९\८० को वार्षिक बजेट, नीति तथा कार्यक्रममा गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत प्रभावकारी परिचालनको सम्बन्धमा प्रगतिशील कर प्रणालीको विकास गर्ने, कर प्रशासनको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, करको दायरा विस्तारमा जोड दिने र राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने रणनीतिहरू तय गरेको छ। यस गाउँपालिकामा हालसम्म राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा नगरिएता पनि राजस्व परामर्श समितिको सामान्य अध्ययन र सिफारिसका आधारमा कर तथा गैरकरको दर निर्धारण गरी राजस्व संकलन गर्दै आएको छ। आन्तरिक राजस्व सुधार तथा अभिवृद्धि कार्यक्रम वित्तीय स्रोत परिचालन तथा पूँजी निर्माण जस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा रहेका पाईदैन। यस परिवेशमा तयार गरिएको यस राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनबाट निम्न अनुसारको नतिजा हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ।

दीर्घकालिन नतिजा (प्रभाव)

शान्तिनगर गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वमा उल्लेख्य वृद्धि भएको हुनेछ।

मध्यमकालिन नतिजा (असर)

१. गाउँपालिकालाई प्राप्त संवैधानिक अधिकार तथा गाउँपालिकामा भएको सम्भाव्यता अनुसार सबै स्रोतहरूबाट राजस्व प्राप्त भएको हुनेछ।
२. सङ्कलन हुँदै आएको करको दायरा थप फराकिलो भएको हुनेछ।

तात्कालिक नतिजा (प्रतिफल)

१. राजस्व शाखा\राजस्व सङ्कलन कार्यमा सम्लग्न कर्मचारीहरूको कार्य सम्पादन क्षमतामा सुधार आएको हुनेछ।
२. राजस्व परामर्श समिति थप क्रियाशिल र प्रभावकारी भएको हुनेछ।
३. गाउँपालिका, अन्य सम्बन्धित निकायहरू र करदाताहरू बीचको समन्वय र सहकार्य वृद्धि भएको हुनेछ।

माथि उल्लेखित नतिजाहरू हासिल गर्नको लागि निम्न अनुसारका रणनीतिहरू तथा तदअनुरूपका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ।

७.२ रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयनको लागि निम्न अनुसारको रणनीति तथा कार्यनीतिहरू तय गरिएका छन्।

तालिका ३१: रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
१. कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थापन गर्ने।	सम्पत्ति कर, मालपोत, व्यवसाय कर, घरजग्गा बहाल कर जस्ता गाउँपालिकाको प्रमुख राजस्व स्रोतहरू सम्बन्धी कानूनहरू बनाईनेछ र कार्यान्वयन गरिनेछ।
	कर तथा गैर करको दर निर्धारण, सङ्कलन, छुट, त्यसको परिपालना आदिको लागि कार्यविधिहरू तयार गरिनेछ।

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
	व्यवसायीहरूलाई करको दायरामा ल्याउन निश्चित समयको लागि निश्चित प्रतिशत छुटको व्यवस्था मिलाईने छ।
	आन्तरिक राजस्व कार्यालय तथा घरेलु कार्यालयमा व्यवसाय दर्ता गर्दा गाउँपालिकाको सिफारिस आवश्यक पर्ने व्यवस्थाको मिलाईने छ यसको आधारमा व्यवसायहरूको विवरण तयार गर्दै लगिनेछ।
	गाउँपालिकाले लागु गरेका करहरूलाई गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने अत्यावश्यक बाहेकका सेवा सुविधासँग आवद्ध गरिनेछ।
	विषय/शीर्षक नखुलेका सेवा शुल्क तथा दस्तुरहरूको पहिचान गरिनेछ र त्यस सम्बन्धी आवश्यक कानूनी व्यवस्था व्यवस्था मिलाईनेछ।
	सम्पत्ति करको लागि आवश्यक मूल्यांकन निर्धारण गर्न विज्ञ सहितको एक मूल्यांकन समिति बनाईने छ।
	घर निर्माण गर्दा नक्सापासलाई अनिवार्य गरिनेछ।
२. प्रभावकारी राजस्व प्रशासनको व्यवस्था गर्ने।	जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूको लागि क्षमता विकासको अवसर र उपयुक्त पूर्वाधारको व्यवस्था गरिनेछ।
	राजस्व शाखाको लागि कम्प्युटर, सफ्टवेयर,र सूचना प्रणालीको आदिको समयानुकुल सुधार गर्दै लगिनेछ।
	वडा कार्यालयहरूमा समेत राजस्व सङ्कलन सहयोग पुग्ने गरी पूर्वाधार (कम्प्युटर, सफ्टवेयर,र सूचना प्रणाली) को सुधार गरिनेछ।
	व्यवसायहरूको पूँजिको आधारमा व्यवसायहरूको वर्गीकरण गरी दर्ता तथा नवीकरणको दर निर्धारण गरिनेछ।
	नक्सापास गरी घर बनाउन पर्ने कानूनी व्यवस्थालाई कडाईका साथ कार्यान्यिन गरिनेछ।
	सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि २०७४ लाई पूर्णरुपमा कार्यान्वियन ल्याउने।
३. करसँग सम्बन्धित तथ्याङ्काधार तयार गर्ने।	मालपोत, सम्पत्ति कर, घर जग्गा बहाल कर, व्यवसाय कर जस्ता गाउँपालिकाको प्रमुख राजस्व स्रोतको विश्वसनीय तथ्यांकीय आधार तयार गरिनेछ।
	सम्भावित विभिन्न कर, शुल्क तथा दस्तुरका दायरा तथा दरहरूको खण्डीकृत विवरण तयार गरी आवधिकरुपमा अद्यावधिक गरिनेछ।
	एउटा करदाताले तिर्नु पर्ने वा तिरेका सबै करहरूलाई एक ठाउँमा देखिने व्यवस्था मिलाउने गरी सफ्टवेरको स्तरोन्नती गरिनेछ।
	व्यवसायहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कार्यमा जनप्रतिनिधिहरू समेत परिचालन गरिनेछ।
	घर जग्गा बहालमा लगाउने करदाताहरूको अभिलेख तयार गर्न वडाका जनप्रतिनिधिहरू परिचालन गरिनेछ।
४. करदाताहरूलाई कर÷शुल्कको महत्वको बारेमा जानकारी गराउने।	गाउँपालिकाले लगाउने विभिन्न कर तथा गैर कर सम्बन्धमा जनचेतना अभवृद्धि गरिनेछ।
	मोबाइल एप, वेबसाइट आदिको माध्यमबाट कर व्यवस्था सम्बन्धी सूचना दिने प्रवन्ध गरिनेछ।
	व्यवसायीहरू\उद्योगीहरूसँग समय समयमा छलफल र अन्तरक्रिया गरिनेछ।
	नियमित रूपमा कर तिर्ने वा सबै भन्दा भढि कर तिर्ने करदातालाई सम्मान गरिनेछ।
	मालपोत तथा सम्पत्ति कर संकलन गर्ने उपयुक्त समय निर्धारण गरिनेछ। जस्तो कि मालपोत तथा सम्पत्ति कर संकलनको समय किसानहरुलाई उपयुक्त हुने समय उदाहरणको लागि खेतिपाती थन्क्याई सकेको महिना मंसिर\पौष हुन सक्दछ। मंसिर\पौषलाई मालपोत तथा सम्पत्ति कर अभियान महिनाको रुपमा मनाईनेछ।
५. सरल, चुस्त कर असुली प्रणालीको व्यवस्था गर्ने।	कतिपय करदाताहरूलाई स्वयम् कर घोषणाको सुविधा प्रदान गरिनेछ।
	समयमै कर तिर्नेलाई छुट र ढिलो गरिएमा गरिने जरिवानाको व्यवस्थालाई थप प्रभावकारी बनाईनेछ।
	राजस्व सङ्कलनको लागि विद्युतीय भुक्तानीको व्यवस्था मिलाईने छ।
	राजस्व क्षमताको आधारमा सबै भन्दा बढि राजस्व सङ्कलन गर्ने वडालाई पुरस्कृत गरिनेछ।

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
	सम्पत्ति कर, मालपोत, घरजग्गा बहालकर जस्ता करहरू गाउँपालिकाको कार्यालय तथा वडा कार्यालय दुबै ठाउँबाट तिर्न सकिने व्यवस्था मिलाईने छ।
	व्यवासाय स्थलमै गएर व्यवसाय करको दर्ता तथा नवीकरण गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ।
६. आन्तरिक राजस्व परिचालनको पारदर्शिता र जवाफदेहिता वृद्धि गर्ने	गाउँपालिकाले लगाउने करको दर तथा दायरा निर्धारण गर्दा मुख्य सरोकारवालाहरू तथा करदाताहरूसँग छलफल गरिनेछ।
	गाउँपालिकाको आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशन गरिनेछ।
	सङ्कलित राजस्व शीर्षकगत र वडागतरुपमा खण्डीकृत विवरण आवधिक रुपमा सार्वजनिक गरिनेछ।
	वडाको लागि बजेट विनियोजन गर्दा वडाको राजस्व सङ्कलनको प्रभावकारितालाई पनि एउटा आधार रहने गरी मापदण्ड बनाईने छ।
७. आयवृद्धि हुने खालका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	गाउँपालिकाले आफ्नो योजनाहरूमा स्थानीय आर्थिक विकासका लागि आयमूलक कार्यहरूमा योगदान पुर्याउने कार्यक्रमहरूलाई समावेश गरिनेछ र कार्यान्वयन गरिनेछ।
	सम्भाव्यताको आधारमा हाटबजार तथा थप सटरहरू निर्माण गरी सञ्चालन भाडामा दिईनेछ।
	मेला महोत्सव आयोजना गरिने/गराईने छ।
	अन्य सम्भाव्यताको बारे अध्ययन गरिनेछ।
	सम्भाव्य क्षेत्रमा लगानी गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरिनेछ।
	बजार क्षेत्र लगायत अन्य ठाउँहरूमा शुल्क सहितको फोहोर व्यस्थापन गरिनेछ।
८. राजस्व अनुगमनको व्यवस्था गर्ने	कार्ययोजनामा प्रस्ताव गरिए अनुसारको अनुगमन संयन्त्रहरूको गठन र परिचालन गरिनेछ।
	कर परीक्षणको संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ र कर परीक्षण गरिनेछ।
	राजस्व परिचालनको अवस्थाको नियमित (कम्तिमा ३ महिनामा १ पटक) समिक्षा गरिनेछ।
	व्यवसाय तथा घरजग्गा सम्बन्धी स्थलगत अनुगमन कार्यमा व्यवसायीहरूलाई समेत समाबेश गराईनेछ।
९. राजस्व परामर्श समितिलाई थप प्रभाकारी बनाउने	राजस्व परामर्श समितिको बैठक मासिक रूपमा आयोजना गरिनेछ।
	राजस्व परामर्श समितिको क्षमता विकास गरिनेछ।
१०. समन्वय र सहाकार्य वृद्धि गर्ने	व्यवसाय कर, घरजग्गा बहाल कर, विज्ञापन कर जस्ता व्यवसायीहरूसँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने विषयहरूमा व्यवसायिकहरूसँग समन्वय गरिनेछ।
	राजस्व प्रशासन, राजस्व परामर्श समिति तथा वडा सचिवहरूको क्षमता वृद्धिको लागि प्रदेश तथा संघीय सरकारका निकायहरूसँग समन्वय गरिनेछ।
	गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वमा योगदान पुऱ्याउन सक्ने परियोजनाहरूको पहिचान भएमा कार्यान्वयनको लागि प्रदेश तथा संघीय सरकार तथा दातृ निकायहरूसँग समन्वय गरिनेछ।

परिच्छेद आठः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

८.१ पृष्ठभूमि

कुनै पनि योजनाको सार्थकताको प्रमुख मानक भनेको त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन नै हो । योजना कार्यान्वयनको लागि प्रभावकारिताका, कार्यकुशलता, स्रोत साधनको उचित व्यवस्थापनको लागि उपयुक्त अनुगमन सम्बन्धी स्पष्ट विधि र संयन्त्र किटान हुनु जरुरी हुन्छ । अन्य योजनामा जस्तै राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समाबेश गरिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनको सुनिश्चितताका लागि यसको नियमित र भरपर्दो अनुगमनको आवश्यक हुन्छ ।

राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समावेश भएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन गरी अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्न सोको नियमित र भरपर्दो अनुगमनको प्रबन्ध गरिनु पर्ने हुन्छ । तसर्थ, यस कार्ययोजनामा अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्थालाई योजनाको अनिवार्य अंगका रुपमा समावेश गरिएको छ । यस परिच्छेदमा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनका क्रममा गर्नुपर्ने अनुगमन विधि र प्रक्रियाहरू समावेश गरिएको छ ।

८.२ अनुगमन

कुनै पनि योजना वा कार्यक्रम अपेक्षित गति, गुणस्तर र सही दिशामा अनुसार अघि बढि भइरहेको छ छैन भन्ने कुरा योजना वा कार्यक्रम कार्यान्वयन कै क्रममा थाहा पाउन आवश्यक हुन्छ । यस सम्बन्धी समयमै जानकारी हुन सकेमा योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गरी सही दिशा दिन सकिन्छ । गाउँपालिकाको आफ्नो राजस्व अभिवृद्धिको उद्देश्यले तयार गरिएको यस राजस्व सुधार कार्ययोजना तथा अन्य सुझावहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन मार्फत कार्ययोजनाले निर्दिष्ट गरेका लक्ष्य, उद्देश्य तथा अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउन यो अनुगमन ढाँचा तयार गरिएको हो ।

८.३ मूल्याङ्कन

मूल्याङ्कन कुनैपनि योजनाको चक्रको अन्तिम चरणमा गरिने क्रियाकलाप हो । यो योजना सम्पन्न भएको सामान्यतया दुई वर्षपछि गरिन्छ र योजनाको मध्य अवधिमा मध्यावधि मूल्याङ्कन गर्ने चलन पनि छ । यस्तो मूल्याङ्कनले सञ्चालित आयोजना तथा कार्यक्रमहरू समय सान्दर्भिक र औचित्यपूर्ण थिए वा थिएनन्, समयानुकूल थिए वा थिएनन् ती योजना कार्यक्रम आफैँमा आवश्यक थिए वा थिएनन् भन्ने विषयमा तथ्यमा आधारित रही जानकारी गराउँदछ । यसले मूलतः योजनाले राखेका अपेक्षित लक्ष्य, उद्देश्य तथा उपलब्धीहरू हासिल भए वा भएन ? नभएमा के कस्ता कमजोरी रहे भन्ने समेत देखाउँछ ।

८.४ अनुगमन योजना

राजस्व सुधार योजनाको नियमित अनुगमनको व्यवस्थासँगै कार्ययोजनालाई वार्षिक रुपमा परिमार्जन तथा अद्यावधिक गर्न आवश्यक हुन्छ ।.खासगरी योजनामा प्रक्षेपण गरिएको आयलाई विभिन्न बाह्य तत्वहरूले प्रभाव पार्ने हुँदा त्यस्ता परिवर्तनलाई वार्षिक रुपमा अध्यावधिक गर्न आवश्यक छ । कर तथा गैरकरका दरहरूमा आउने परिवर्तन र कतिपय राजस्वको स्रोत आधारमा आउने परिवर्तनले पनि प्रक्षेपित राजस्वमा प्रभाव पार्न सक्दछ ।.

कतिपय प्रस्तावित क्रियाकलापहरू सम्पन्न गर्न नसकिने र कतिपय क्रियाकलाप थप कार्यान्वयन गर्न सकिने अवस्था पनि उत्पन्न हुन सक्दछ । राजस्वका नयाँ स्रोत थप हुने वा भैरहेका क्षेत्रमा संघीय वा प्रदेश कानून वा नीतिको कारण स्थानीय

तहको राजस्व कानून, नीति र आधारहरूमा प्रभाव पर्ने अवस्थामा पनि राजस्व सुधार कार्ययोजनामा परिमार्जन जरुरी हुन सक्दछ । यी सबै विषयहरूलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनमा ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

८.५ अनुगमन विधि तथा प्रक्रियाहरू

राजस्व शाखाले यस राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समाबेश गरिएका क्रियाकलापहरूको विषयमा कम्तीमा त्रैमासिक रूपमा प्रगति विवरण तयार गरी अनुगमन तथा मूल्यांकन समितिको बैठकमा प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ । यसरी छलफल गरी समितिको तहबाटै समाधान हुने विषय तत्काल समाधान गर्ने र समितिको क्षेत्राधिकार भन्दा माथिका विषयहरूमा समितिको राय सहितको प्रतिवेदन स्थानीय राजस्व परामर्श मार्फत गाउँकार्यपालिकामा प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने र समाधानका उपायहरू खोजी गर्ने प्रकृयाको अवलम्बन गरिनेछ । साथै वडा तहको अनुगमन समितिले पनि त्रैमासिक रूपमा अनुगमन गरी उपप्रमुखको संयोजकत्वमा रहेको अनुगमन तथा मूल्यांकन समितिमा पेश गरिनेछ ।

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको नियमित अनुगमनको व्यवस्थासँगै कार्ययोजनालाई कार्यान्वयनको अनुभवको आधारमा वार्षिक रुपमा परिमार्जन तथा अद्यावधिक गरिनेछ । प्रतिवेदन कार्यान्वयनका चरणहरूमा यी सबै विषयहरूलाई ध्यान दिइनेछ ।

(क) अनुगमनको जिम्मेवारी र समस्याको समाधान

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमनमा स्थानीय राजस्व परामर्श समिति र कार्यपालिकाको मुख्य भूमिका हुन्छ । साथै, राजस्व शाखा/उपशाखा र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले प्रशासनिक रुपमा अनुगमन तथा मूल्यांकनको कार्यलाई सहयोग पुर्‍याउनु पर्दछ । राजस्व शाखाले कार्ययोजनामा समाबेश भएका कृयाकलापहरूको विषयमा कम्तीमा प्रत्येक त्रैमासिक अवधिमा लक्ष्य र प्रगतिको विबरण तयार गरी स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको बैठकमा प्रस्तुत गर्ने र छलफलका लागि सहयोग गर्न आवश्यक हुन्छ .। यसरी छलफल गर्दा समितिको तहबाटै समाधान हुने विषय तत्काल समाधान गर्ने र समाधान हुन नसकेका विषयहरूको प्रतिबेदन तत्काल बस्ने कार्यपालिकाको बैठकमा प्रस्तुत गरी समाधानका उपायहरू खोजी गरिनेछ ।

(ख) सिकाईलाई योजनामा समावेश गर्न आवधिक पुनरावलोकन र परिमार्जन

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको नियमित अनुगमनबाट प्राप्त सिकाई र देखिएका कमी कमजोरी र नयाँ उत्पन्न हुने विषयहरूलाई समावेश गरी वार्षिक रुपमा परिमार्जन एवं अद्यावधिक गरी योजनालाई अझ व्यवहारिक र कार्यान्वयन योग्य भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न सहज बनाईनेछ ।.

(ग) अनुगमनमा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरू

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमनबाट शान्तिनगर गाउँपालिकाले लिएको राजस्व सम्बन्धी नीति र योजनाको उचित रुपमा कार्यान्वयन भए नभएको, राजस्व असुलीको प्रवृत्ति लक्ष्य अनुरुप भए नभएको, राजस्व प्रशासनमा कुनै समस्या भए नभएको, सुधारका लागि गरिएका निर्णय कार्यान्वयन भए नभएको, अभिलेख दुरुस्त राखे नराखेको, निर्धारित अवधिमा राजस्वलाई गाउँपालिकाको सञ्चित कोषमा दाखिला गरे नगरेको जस्ता कुराहरूलाई हेरिनेछ । नियमित रुपमा गरिने अनुगमनबाट अद्यावधिक सूचना प्राप्त गर्ने र आवश्यकता अनुसार निर्णय तथा निर्देशनका लागि कार्यपालिकामा सिफारिस गरिनेछ ।

८.६ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन योजना

प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजनाको देहाय बमोजिम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछः

तालिका ३२: अनुगमन योजना

के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने ?
राजस्व असुली	राजस्व शाखा प्रमुख	दैनिक, मासिक, त्रैमासिक, र वार्षिक	• सफ्टवेयरबाट राजस्व असुलीको अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य तथा प्रगति अनुगमन गर्ने
राजस्व प्रशासन	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	मासिक, त्रैमासिक र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने
राजस्व सुधार कार्ययोजना	स्थानीय राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	त्रैमासिक र वार्षिक	• नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको लेखाजोखा गर्ने
समन्वय तथा सहकार्य	स्थानीय राजस्व परामर्श समिति, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व शाखा प्रमुख	मासिक, त्रैमासिक र वार्षिक	• समन्वय र सहजीकरण गर्ने • मार्गदर्शन तथा निर्देशन दिने • आइपरेका समस्याको यथाशिघ्र समाधान गर्ने
राजस्व नीति	गाउँसभा, कार्यपालिका, स्थानीय राजस्व परामर्श समिति, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	अर्ध वार्षिक र वार्षिक	• लिइएका राजस्व सम्बन्धी नीतिको पुनरावलोकन गरी आवश्यक परिमार्जन गर्ने, सिफारिस गर्ने। • राजस्वका प्रभावकारी सङ्कलन, परिचालनका लागि लिनु पर्ने नीतिगत व्यवस्था गर्न सहयोग गर्ने।
राजस्व सम्बन्धी प्रतिवेदन	गाउँसभा, कार्यपालिका, स्थानीय राजस्व परामर्श समिति, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, आन्तरिक लेखा परीक्षक/ राजस्व शाखा	त्रैमासिक र वार्षिक	• मासिक, त्रैमासिक तथा वार्षिक लक्ष्य र प्रगति प्रतिवेदनहरू सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गर्ने, • आवश्यक रणनीति तथा कार्यनीति सिफारिस गर्ने, • सुझाव तथा पृष्ठपोषण र निर्देशन प्रदान गर्ने
समिक्षा	स्थानीय राजस्व परामर्श समिति	त्रैमासिक र वार्षिक	• लक्ष्य र उपलब्धि सहित सिकाई र सवालहरूको प्रस्तुति र सुधारको पृष्ठपोषण प्राप्त गरी आगामी मार्गचित्र तयार गर्ने

नोटः राजस्वका स्रोत अनुसार अनुगमन गर्दा हेर्नुपर्ने कुराहरूको सूची फरक हुन सक्ने भएकाले आवश्यक पूर्व तयारी गरी अनुगमन गर्दा प्रभावकारी हुन्छ। साथै अनुगमनको प्रतिवेदन तयार गर्ने र अनुगमनबाट देखिएका कुराहरूलाई छलफल र कार्यान्वयन गर्ने पद्धति बसाल्न उपयुक्त हुन्छ।

८.७ अनुगमन संयन्त्र

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ६५ को प्रावधान अनुसार गठन भएको स्थानीय राजस्व परामर्श समिति जिम्मेवार हुनेछ। उक्त समितिलाई राजस्व शाखाले आवश्यक

समन्वय, सहयोग र सहजीकरण गर्नेछ । साथै, यसले राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समाबेश गरिएका क्रियाकलापहरूको विषयमा कम्तीमा त्रैमासिक रूपमा प्रगति विवरण तयार गरी अनुगमन तथा मूल्यांकन समितिको बैठकमा प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने व्यवस्था मिलाउने छ । यसरी छलफल गरी समितिको तहबाटै समाधान हुने विषय तत्काल समाधान गर्ने र समितिको क्षेत्राधिकार भन्दा माथिका विषयहरूमा समितिको राय सहितको प्रतिवेदन स्थानीय राजस्व परामर्श समिति मार्फत कार्यपालिकामा प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने र समाधानका उपायहरू खोजी गर्ने प्रकृयाको अवलम्बन गरिनेछ । साथै वडा तहको अनुगमन समितिले पनि त्रैमासिक रूपमा अनुगमन गरी उपप्रमुखको संयोजकत्वमा रहेको अनुगमन तथा मूल्यांकन समितिमा प्रतिवेदन पेश गर्नेछ ।

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको नियमित अनुगमनको व्यवस्थासँगै कार्ययोजनालाई कार्यान्वयनको अनुभवको आधारमा वार्षिक रुपमा परिमार्जन तथा अद्यावधिक गरिँदै लगिनेछ । प्रतिवेदन कार्यान्वयनका चरणहरूमा यी सबै विषयहरूलाई ध्यान दिइनेछ । गाउँपालिका र वडास्तरीय राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समितिको संरचना देहायबमोजिम हुनेछ ।

(१) अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति

(क) गाउँपालिकाको उपाध्यक्ष	: संयोजक
(ख) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	: सदस्य
(ग) कार्यपालिकाले तोकेको कार्यपालिकाका सदस्य मध्येबाट एकजना महिला सहित दुई जना सदस्य	: सदस्य
(घ) निजी क्षेत्रको उद्योग बाणिज्य सम्बन्धी मान्यता प्राप्त सस्थाको गाउँ तहको अध्यक्ष वा निजले तोकेको प्रतिनिधि	: सदस्य
(ङ) घरेलु तथा साना उद्योग सम्बन्धी मान्यताप्राप्त संस्थाको गाउँ तहको अध्यक्ष वा निजले तोकेको प्रतिनिधि	: सदस्य
(च) कार्यपालिकाको राजस्व शाखा प्रमुख	: सदस्य सचिव

(२) वडास्तरीय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति

क. वडा अध्यक्ष	: संयोजक
ख. वडा सदस्य मध्येबाट एकजना महिला सदस्य	: सदस्य
ग. वडा सचिव	: सदस्य सचिव

राजस्व सुधार कार्ययोजनाले निर्धारण गरेको अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्न कार्ययोजनामा तय गरिएका कार्यनीति र कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्थानीय राजस्व परामर्श समिति पूर्णरुपमा जिम्मेवार हुनेछ ।

८.८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समितिको जिम्मेवारी

माथि १ र २ मा उल्लेखित तहगत रुपमा गठन हुने अनुगमन तथा मूल्यांकन समितिले देहाय अनुसार जिम्मेवारी वहन गर्नेछ ।

- राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समाबेश भएका क्रियाकलापहरूका लागि आवश्यक पर्ने बजेटको व्यवस्थाका लागि वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गर्ने र सभाबाट पारित गराउने।
- सबै क्रियाकलापहरूलाई अलग अलग रुपमा बजेट विनियोजन गर्न सम्भव नभएको अवस्थामा कार्ययोजना कार्यान्वयनका लागि एकमुष्ठ बजेटको माग गर्ने।
- स्वीकृत कार्ययोजनामा समावेश भएका क्रियाकलाप छुट्याई जिम्मेवार सम्बद्ध शाखा/उपशाखाका कर्मचारीलाई जिम्मेवारी तोक्ने।
- जिम्मेवार शाखा वा कर्मचारीले आफुसँग सम्बन्धित कार्यजिम्मेवारी पुरा गरे नगरेको अनुगमन गर्ने।
- जिम्मेवार शाखा/उपशाखा वा पदाधिकारीहरूबाट उनीहरूको जिम्मेवारी भित्रका क्रियाकलापको प्रगति विवरण त्रैमासिक रुपमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतमार्फत सङ्कलन गरी समिक्षा गर्ने।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समितिबाट प्राप्त सुझावहरूलाई कार्यपालिकाको बैठकमा पेश गरी आवश्यक कार्वाही गराउने।
- राजस्व सुधार कार्ययोजनामा भएको क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनको अवस्थाको समिक्षा गरी आवश्यक परेमा क्रियाकलाप संशोधन वा थप गर्न तथा जिम्मेवारीहरूको हेरफेर गर्नको लागि कार्यपालिका समक्ष सिफारिस गर्ने।
- प्रक्षेपित राजस्व असुलीमा देखिएका समस्याहरूको समाधानका लागि आवश्यक कार्यका लागि कार्यपालिकामा प्रस्ताव पेश गर्ने आदि।

सन्दर्भ सामग्रीः

नेपालको संविधान, २०७२

नेपाल सरकार, कानून, न्याय संविधानसभा तथा संसदीय मामिमा मन्त्रालय, कानून किताब व्यवस्था समिति (२०७२), नेपालको संविधान, काठमाडौं, नेपाल।

नेपाल सरकार, कानून, न्याय तथा संसदीय मामिमा मन्त्रालय, कानून किताब व्यवस्था समिति (२०७४), स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, काठमाडौं, नेपाल।

नेपाल सरकार, कानून, न्याय तथा संसदीय मामिमा मन्त्रालय, कानून किताब व्यवस्था समिति (२०७४), अन्तर–सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, काठमाडौं, नेपाल।

नेपाल सरकार, कानून, न्याय तथा संसदीय मामिमा मन्त्रालय, कानून किताब व्यवस्था समिति (२०७४), राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४, काठमाडौं, नेपाल।

नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय (२०७७), ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा उत्खनन्, बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७, काठमाडौं, नेपाल।

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग (२०७८), राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको तेस्रो वार्षिक प्रतिवेदन, काठमाडौं, नेपाल।

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय (२०७६), गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, काठमाडौं, नेपाल।

शान्तिनगर गाउँपालिका, आर्थिक ऐन, २०७९

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, शान्तिनगर गाउँपालिकाको पार्श्व चित्र, २०७५

लुम्बिनी प्रदेश आर्थिक ऐन, २०७९

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त वित्तीय विवरणहरू

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, शान्तिनगर गाउँपालिकाको वार्षिक बजेट, नीति तथा कार्यक्रम २०७९\८०

National Economic Census 2018, CBS Nepal

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: तथ्याङ्क/सूचना संकलनका लागि प्रयोग गरिएको फारम तथा सूची

गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्थाः

- संक्षिप्त परिचय :
  - नामांकरण,
  - घरधुरी तथा जनसंख्या - क्षेत्रफल तथा वडा विभाजन - प्रशिद्ध स्थलहरु
- मुख्य पूर्वाधारको अवस्था
  - सडक, बाटो, पुल
  - बिजुली
  - खानेपानी तथा सिंचाई
  - सावर्जनिक भवन तथा पूर्वाधारहरु
  - फोहरमैला व्यवस्थापन (फोहरको परिमाण र व्यवस्थापनको अवस्था)
- आर्थिक अवस्था
  - उद्योग, व्यवसाय तथा कलकारखाना - मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरु
  - प्राकृतिक तथा पर्यटकिय सम्पदा

संगठन तथा राजस्व प्रशासन :

- हालको संगठन संरचना - कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	पद र तह	स्वीकृत दरवंदी	पदपूर्ति	
			स्थायी	करार

- भौतिक सुविधाहरु
  - कार्यालयका भवनहरु
  - सवारी साधन
  - फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर
- राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन
  - लिखित रुपमा कार्य विवरण छ छैन?
  - राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद/तह	जिम्मेवारी पाएको मिति	सम्पर्क फोन

  - कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्तता
  - फर्निचर, कम्प्यूटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरु
  - राजस्व सम्बन्धी डाटा वेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्फट्वेयर र त्यसको प्रयोग
  - कप्यूटर विलिङ्ग प्रणालीको प्रयोग
  - सकलन प्रक्रिया (वडासँगको समन्वय)

- राजस्व परामर्श समिति

गठन भएको मिति:

बार्षिक बैठक संख्या :

क्र.सं.	नाम थर	पद	प्रतिनिधित्व गर्ने संस्था	सम्पर्क फोन

आय (आन्तरिक तथा वाह्य) सम्बन्धी विवरण:

- निम्नानुसारको शीर्षकगत आय विवरण (आन्तरिक र वाह्य सबै) सङ्कलन गर्ने

राजस्व शीर्षकहरु	आ.व. २०७६/७७ को यथार्थ	आ.व. २०७७/७८ को यथार्थ	आ.व. २०७८/७९		प्रगति प्रतिशतमा	चालु आ.व. २०७९/८० को प्रस्तावित
			अनुमानित	यथार्थ		

- चालु आर्थिक वर्षका लागि गाउँ सभाले पारित गरेको आर्थिक ऐन (कर, शुल्क, दस्तुरका दरहरु) अन्य दस्तावेज तथा सूचनाहरु
- राजस्वसंग सम्बन्धित अन्य नीति तथा कार्यक्रमहरु
- राजस्व ठेक्का सम्वन्धी विवरण
- बस्तुस्थिति विवरण (राजस्व परिचालनका लागि भएका प्रभावकारी प्रयासहरु

तथ्याङ्क सङ्कलन फारम

१. आयका स्रोतहरू तथा हालको अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको	कैफियत
क.	**कर तर्फ**				
	भूमि कर (मालपोत)				
	सम्पत्ती कर				
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)				
	घर जग्गा बहाल कर				
	व्यवसाय कर				
	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर				
	विज्ञापन कर				
	मनोरन्जन कर				
ख.	**अन्य राजस्व**				

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको	कैफियत
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री				
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री				
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री बापतको आय				
	नक्सापास दस्तुर				
	ब्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क				
	वहाल विटौरी शुल्क				
	पार्किङ्ग शुल्क				
	अस्पताल संचालन				
	फोहरमैला ब्यवस्थापन शुल्क				
	स्थानीय खानेपानी महसुल				
	स्थानीय विद्युत महसुल				
	केवलकार, ट्रेकिङ्ग, क्यानोइङ्ग,कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जिपफ्लायर, प्यारा ग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्वन्धी सेवा तथा ब्यवसायमा सेवाशुल्क				
	निर्माण, संचालन र ब्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, ब्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविधाट, सडक, वसपार्क, पुलआदि				
	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क				
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म आदि)				
	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, स्लेट जस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क				
	वडा मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर				
	दण्ड जरिवाना				

२. स्वामित्व वा भोगचलनमा रहेका जग्गा

क्र.सं.	जग्गा रहेका स्थान	कि.न.	क्षेत्रफल	हालको उपयोगको अवस्था	भाडा वा बहाल रकम (यदी भएमा)
क	स्वामित्वमा रहेको जग्गा				
ख	भोगचलनमा रहेको जग्गा				

नोट : गाउँपालिकाको स्वामित्वमा भएको जग्गाको उपयोग सम्वन्धी योजना के छ ?

श्रोत :

३. स्वामित्वमा रहेका भवन तथा औजारहरु

क्र.सं.	स्थान	सम्पत्तिको विवरण	हालको उपभोगको अवस्था	भाडा वा बहाल रकम (यदी भएमा)
१.	भवन			
२	मेसीन औजार			

श्रोत :

४. करमा आधारित सूचनाहरु

क. सम्पत्ति कर सम्बन्धी विवरण

- कुल घर परिवार संख्या : ....
- करको दायरामा नआउने घरपरिवार संख्या : ....
- खुद करदाता (घरपरिवार संख्या): ....
- हालसम्म दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : ....
- गत आ.व. (२०७८/७९) मा कर तिर्ने करदाता संख्या : ....
- संकलित रकम रु.: ....

करदाता वर्गिकरण अनुसारको सम्भावित करदाताको संख्या

करदाता वर्गिकरण	संभावित करदाता प्रतिशत	संभावित करदाता संख्या	करको दर रु.	संभावित राजस्व रु.	कैफियत

ख. भवन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	घरको वर्गीकरण	अनुमानित संख्या	बहालमा भएको संख्या	औसत बहाल दर	संभावित राजस्व रु.
१	व्यापारीक प्रयोजनका लागि निर्मित भवन/घरहरु (नोटः व्यापारीक कम्प्लेक्स, पार्टी प्यालेस, अस्पताल, कोल्ड स्टोर, नीजि विद्यालय तथा क्याम्पस, वित्तीय संस्थाहरु आदि)				
२	औद्योगिक प्रयोजनका भवन/घरहरु				
३	आवासीय भवन/घरहरु				
३.१	कच्ची घरहरु (कच्चीजोडाई तथा छाना)				
३.२	अर्ध कच्ची घरहरु (माटोको जोडाई र कंक्रिट वा स्टिलको छाना भएका)				
३.३	पिलर सिस्टम नभएको पक्कि घर *(Without RCC Frame Structure)*				
३.४	पिलर सिस्टम भएको पक्कि घर *(With RCC Frame Structure)*				
जम्मा					

ग. मालपोत (भुमी कर) सम्बन्धी विवरण

दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : .... गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : .... संकलित रकम : ....

जग्गा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	जग्गाको किसिम	अनुमानित क्षेत्रफल	औसत मूल्याङ्कन दर (मालपोत कार्यालयको आधारमा)	कैफियत
१	शहरी क्षेत्र			
२	आवासिय क्षेत्र			
३	कृषि क्षेत्र			
४	वन तथा अन्य क्षेत्र			
जम्मा				

घ. सवारी साधन सम्बन्धी विवरण

दर्ता भएकाजम्मा करदाता संख्या : .... गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : .... संकलित रकम : ....

क्र.सं.	सवारी साधन	अनुमानित संख्या	कैफियत
१	अटो रिक्सा, ई रिक्सा		
२	ठेलागाडा, टाँगा, रिक्सा		
जम्मा			

नोटः आवश्यकता अनुसार यातायात कार्यालयबाट सूचना लिने ।

ङ. व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : .... गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : .... संकलित रकम : ....

क्र.सं.	संचालनमा रहेका व्यापार व्यवसायको विवरण	साना लगानी (संख्या)	मझौला लगानी (संख्या)	ठुला लगानी (संख्या)	कुल संख्या	करको दायरामा आएको संख्या/प्रतिशत	कैफियत
१	उद्योग						
२	वित्तिय संस्था (बैक, विकास बैक, सहकारी, विमा आदि)						
३	ब्यापारिक भवन, मल, निजी अस्पताल, संस्थागत कलेज विद्यालय						
४	डिलर तथा थोक विक्रेता						
५	अन्य व्यवसायहरु						

नोट : सम्बन्धित स्थानीय तहको आर्थिक ऐन, उद्योग बाणिज्य संघ र प्रोफाईल अनुसार परिमार्जन गरी सूचना सङ्कलन गर्ने ।

च. प्राकृतिक स्रोतजन्य वस्तु बिक्री

क्र.सं.	उत्पादन/उत्खनन स्थल	बस्तुहरु	कुल उत्खनन योग्य परिमाण (क्यूफिट)	बिक्री मुल्य	संभाव्य निकासी परिमाण
१		ढुङ्गा			
		गिट्टी			
		स्लेट			
		बालुवा			
		दहत्तर वह्त्तर			
		अन्य			
२		ढुङ्गा			
		गिट्टी			
		स्लेट			
		बालुवा			
		दहत्तर वह्त्तर			
		अन्य			

नोटः ठेक्का लागेको हकमा ठेक्का सम्झौता अध्ययन गरी राजस्व अनुमान गर्ने ।

छ. जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग

क्र.सं.	बस्तुहरु	इकाई	कुल सङ्कलन र व्यवसायिक उपयोग (परिमाण)	अनुमानित मुल्य
क.	जडिबुटी जन्य बस्तुहरु			
ख.	कवाडीजन्य बस्तुहरु			
ग.	जिवजन्तुको हाड, सिंग, खुर, प्वाँख			

ज. वहाल विटौरी सम्बन्धी विबरण

क.सं.	सम्पत्तिहरु	इकाई	परिमाण	दर रु.	कुल राजस्व रु.
क.	भवन तथा कोठाहरु				
ख.	सार्वजनिक जग्गा				

झ. निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना (छ/छैन)	हालको अवस्था (आय)
१	फोहरमैला व्यवस्थापन				
२	स्थानीय खानेपानी सेवा				
३	बिजुली				
४	धारा				
५	अतिथि गृह				
६	धर्मशाला				
७	पुस्तकालय				
८	सभागृह				
९	ढल निकास				
१०	सडक बत्ति				
११	सार्वजनीक शौचालय				
१२	पार्क				
१३	पौडी पोखरी				
१४	व्यायमशाला				
१५	पर्यटकिय स्थल				
१६	हाट बजार				
१७	पशु बधशाला				
१८	शवदाह गृह				
१९	बसपार्क				
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र				
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित				
२२	दर्ता, अनुमाति, नविकरण दस्तुर				
२३	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क				
२४	नक्सापास				
	अन्य				
जम्मा					

विषयगत विश्लेषणको नमूना फाराम

१. राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	सुधारको लागि सुझावहरु
क) संगठनात्मक ब्यवस्था		
राजस्व शाखाको ब्यवस्था संगठन संरचनामा छ छैन ?		
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरवंदी छन् ? र हालको पदपुर्तिको अवस्था कस्तो छ ?		
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागि कार्यविवरण छ कि छैन ?		
कर्मचारीहरुलाई उनीहरुको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रुपमा दिईएको छ छैन ?		
कर्मचारीहरुलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको ब्यवस्था कस्तो छ ?		
सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ ? (सफ्टवेयर, एसएमएस, इमेल, टेलिफोन आदि)		
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागि के गरिएको छ ?		
राजस्व परिचालनका लागि वडा लाई दिईएको जिम्मेवारी के छ ?		
ख) राजस्व प्रशासन संचालनको अवस्था		
करदाताहरुको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख ब्यवस्था कस्तो छ ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरु – सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, वहाल आदि		
गाउँ/नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरुको विवरण तथा सोको परिचालन कस्तो छ ?		
कर निर्धारणको लागि सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्याङ्कन कत्तिको सहि रुपमा भएको छ ? मूल्याङ्कन अनुसार कर निर्धारण भएको छ छैन ?		
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरु के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागि कस्तो नीति लिईएको छ ?		
ब्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको ब्यवस्था कस्तो छ ?		
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढीलो बुझाएमा जरीवाना लाग्ने ब्यवस्था सबै आय स्रोतहरुमा कसरी लागु गरिएको छ ?		
करदाताहरुलाई उनीहरुले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने ब्यवस्था के छ र कत्तिको प्रभावकारी छ ?		
गाँउ/नगरपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्नेसक्ने ब्यवस्था केकस्तो छ ?		
राजस्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावट नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष तथा असुली अवस्थाको अनुगनमनको ब्यवस्था के छ ?		
सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ ?		
ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरुलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ्ग वोर्ड, बेव साईट आदि)		
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकार पक्षहरुको सहभागीता कस्तो छ ?		

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	सुधारको लागि सुझावहरु
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरुको प्रभावकारीता कस्तो छ ? (बैठक संख्या, निर्णयहरु आदि)		
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरुको सकारात्मक सहभागीताको अवस्था कस्तो छ ?		
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ ?		
आयका स्रोतहरुको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ?		
गाँउ/नगरपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?		
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरको छ छैन ? छ भने आएका बेरुजुहरु कसरी संवोधन भएका छन् ?		

निश्कर्ष : गाँउपालिकाले राजस्व परिचालनको अवस्थामा सुधार ल्याउनको लागि लिन सक्ने नीतिगत व्यवस्था

क.

ख.

ग.

२. स्थानीय तहलाई प्राप्त आन्तरिक राजस्व अधिकार र परिचालनको अवस्था

क.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	सङ्कलन भएको/नभएको	दर निर्धारण भएको/नभएको
क.	कर तर्फ			
	भूमि कर (मालपोत)			
	सम्पीत्त कर			
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)			
	घर जग्गा बहाल कर			
	व्यवसाय कर			
	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर			
	विज्ञापन कर			
	मनोरन्जन कर			
ख.	अन्य राजस्व			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री			
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री			
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्रीबाट प्राप्त आय			
	नक्सापास दस्तुर			
	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क			
	वहाल विटौरी शुल्क			
	पार्किङ्ग शुल्क			

क.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	सङ्कलन भएको/नभएको	दर निर्धारण भएको/नभएको
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क			
	स्थानीय खानेपानी महसुल			
	स्थानीय विद्युत महसुल			
	मनोरंजन तथा साहसीक खेलकुद सम्वन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
	निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क			
	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म)			
	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर			
	दण्ड जरिवाना			

माथि उल्लेखित बाहेक कुनै थप आन्तरिक राजस्व उठाएको भएमा सोको विवरण :

क.

ख.

ग.

आन्तरिक आय उठाउन सक्ने तर हालसम्म नउठाएका आय शिर्षकहरु तथा सोको परिचालन गर्ने उपाय :

सम्भाब्य भए पनि हालसम्म नउठाएका आय शिर्षकहरु	लागु नहुनुको कारण	परिचालन गर्ने उपाय

कर तथा शुल्कको दरमा देखिएका कमी कमजोरी तथा सुधारको उपाय

दररेट निर्धारणमा कमी कमजोरी देखिएका आय शिर्षकहरु	कारण	सुधार गर्ने उपाय

वस्तुगत विश्लेषणको नमूना फाराम

आय शीर्षकहरू	आवश्यक सूचना	सूचनाको सम्भाव्य स्रोतहरु
भूमिकर (मालपोत)	जग्गाको क्षेत्रफल तथा उपयोग	मालपोत कार्यालय
सम्पत्ति कर	सम्पत्ति धनी तथा निजको नाममा रहेका जग्गाा तथा संरचना	स्थानीय तह, मालपोत कार्यालय, सर्भेक्षणहरु
व्यवसाय कर	उद्योग व्यवसायका संख्या प्रकृति सहित	स्थानीय तह, घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय, वाणिज्य कार्यालय, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, व्यवसायिक संघ संगठनहरु
सवारी कर (साना)	गाउँ/नगरक्षेत्रमा रहेका सवारी साधनहरु	यातायात व्यवस्था कार्यालय, सम्बन्धित स्थानीय तह
बहाल बिटौरी शुल्क	भाडामा दिएको जग्गाको क्षेत्रफल र भाडा दर	स्थानीय तह
घरजग्गा बहाल कर	भाडामा दिईएका घरहरु तथा प्रचलित दर	कर कार्यालय, जनगणना तथा सर्भेक्षणहरु
विज्ञापन कर	गाउँ/नगरक्षेत्रमा रहेका विज्ञापन पाटीहरु	स्थानीय तह
मनोरञ्जन कर	गाउँ/नगरक्षेत्रमा रहेका सिनेमा हलहरु	स्थानीय तह
सवारी पार्किङ्ग शुल्क	पार्किङ्ग क्षेत्रको क्षेत्रफल तथा सवारी प्रवेश संख्या	स्थानीय तह तथा स्थलगत सर्भेक्षण
खानेपानी महशुल	धारा संख्या तथा पानीको उपभोग	वितरण परिमाण, मिटर रिडिङ्ग
विद्युत महसुल	मिटर संख्या तथा विजुलीको उपभोग	वितरण परिमाण, मिटर रिडिङ्ग
फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	सेवा लिनेको संख्या	नगरपालिका, सेवा प्रदायक
ढल निकास सेवा शुल्क	सेवा लिनेको संख्या	नगरपालिका, सेवा प्रदायक
हाटबजार सेवा शुल्क	हाटबजार क्षेत्रको क्षेत्रफल	स्थलगत सर्भेक्षण
पशुवधशाला सेवा शुल्क	औषत पशु वध संख्या	स्थलगत सर्भेक्षण
सार्वजनिक संरचना मर्मत सम्भार शुल्क	प्रत्येक्ष सेवा लिनेको संख्या	स्थानीय तह
भाडा तथा वहाल	भाडा वा वहालमा दिएको पसल, घर तथा प्रचलित भाडा	स्थानीय तह
मेसिन तथा औजार भाडा	भाडामा दिएको मेसिन तथा औजार तथा प्रचलित भाडा	स्थानीय तह
ताल, पोखरी तथा जग्गा भाडा	ताल, पोखरी तथा जग्गाहरुको संख्या तथा क्षेत्रफल तथा प्रचलित भाडा	स्थानीय तह
प्राकृतिक स्रोत	निस्काशन परिमाण	इआईए प्रतिवेदन, स्थलगत सर्भेक्षण

कुल आय सम्भाव्यता पहिचान (शिर्षकगत रुपमा विश्लेषण गर्ने)

विवरण	संख्या	औषत कर वा शुल्कको दर	सम्भाव्य रकम
ठुला			
मझौला			
साना			
कुल आय सम्भाव्यता			

खुद आय संभाब्यता पहिचान

विवरण	रकम
कुल आय सम्भाव्यता	
खुद आय सम्भाब्यता:करको दायरामा ल्याउन सकिने (कुल सम्भाव्यताको .... प्रतिशतले हुने रकम)	

खुद आय संभाब्यता पहिचान (आय ठेक्का)

विवरण	रकम
कुल आय सम्भाव्यता	१०००००
करको दायरामा ल्याउन सकिने (कुल सम्भाव्यताको (अनुमान ९० प्रतिशत भएमा) हुने रकम)	९००००
घटाउने, ठेकेदारको ओभरहेड खर्च (आयको १५ प्रतिशतले हुने रकम)	१०८००
घटाउने, ठेकेदारको नाफा (आयको १० प्रतिशत)	७९२०
खुद आय सम्भाब्यता (प्रारम्भिक ठेक्का अंक)	७१२८०

निश्कर्ष :

सम्भाब्यता पहिचान पछि आय सङ्कलनमा ठुलो खाडल (GAP) देखिएका आय शिर्षकहरु	खाडल ठुलो हुनुको कारण	समाधानका उपायहरु

नोट : अनुमानित र यथार्थ बीचको अन्तराललाई समेत विश्लेषण गरी उल्लेख गर्ने ।

अनुसूची २: कार्यशाला सम्बन्धी विवरण

(क) अभिमुखीकरण कार्यशाला उपस्थिति विवरण

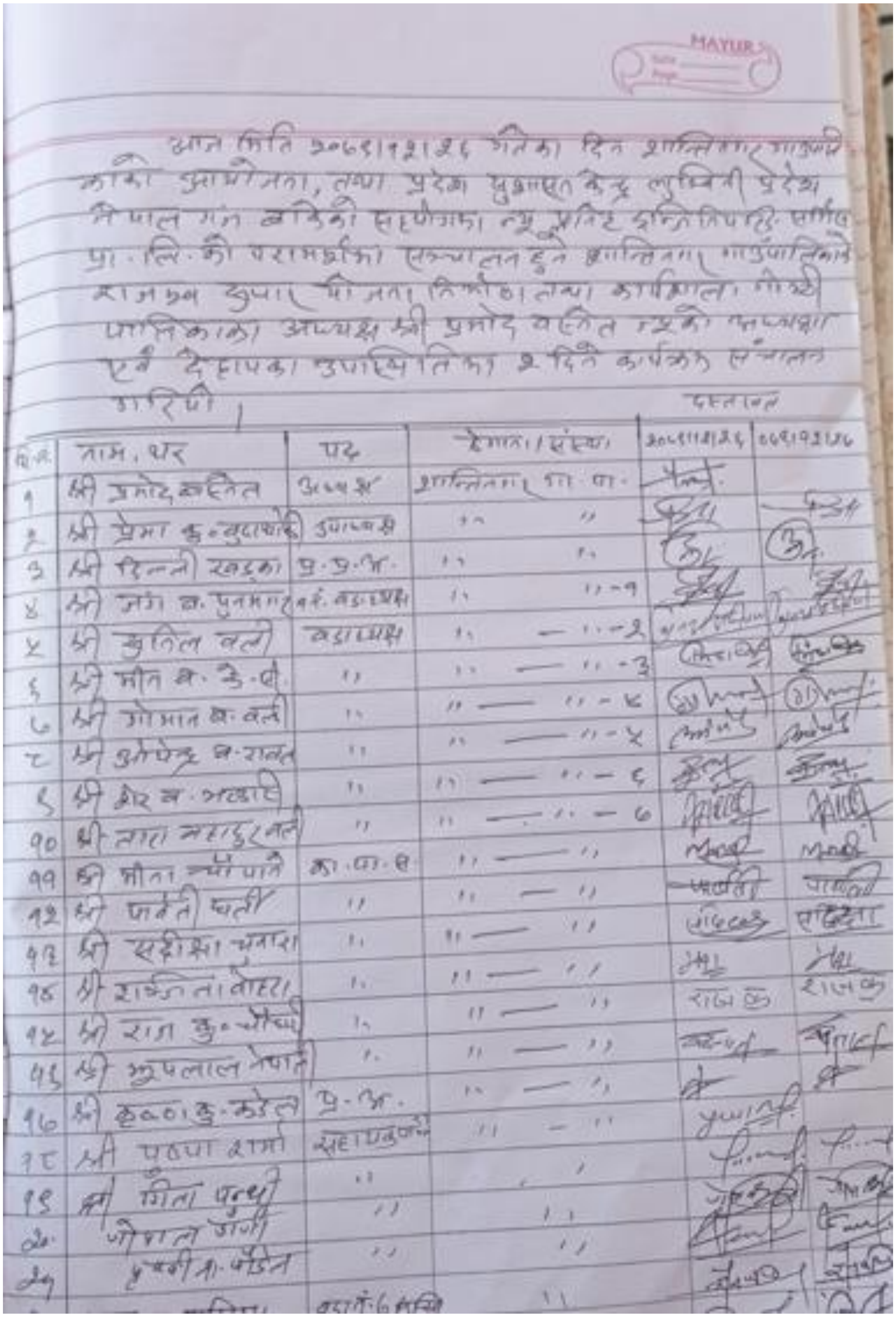

आज मिति २०८१।१२।२६ गतेका दिन शान्तिनगर गाउँपालिकाको आयोजना, तथा प्रदेश सुशासन केन्द्र लुम्बिनी प्रदेश नेपालगंज बाँकेको सहयोगमा न्यु प्रतिष्ठ इन्जिनियरिङ सर्भिस प्रा. लि. को परामर्शमा सञ्चालन हुने शान्तिनगर गाउँपालिकाको राजस्व सुधार योजना निर्माण तथा कार्यशाला गोष्ठी पालिकाको अध्यक्ष श्री प्रमोद वलित ज्यूको अध्यक्षता एवं देहायका उपस्थितिमा २ दिने कार्यक्रम सञ्चालन गरियो।

सि.नं.	नाम, थर	पद	ठेगाना / संस्था	हस्ताक्षर २०८१।१२।२६	०८१।१२।२७
१	श्री प्रमोद वलित	अध्यक्ष	शान्तिनगर गा.पा.		
२	श्री प्रेमा कु. बुढाथोकी	उपाध्यक्ष	,, ,,		
३	श्री दिल्ली खड्का	प्र.प्र.अ.	,, ,,		
४	श्री जंग ब. पुनमगर	वडा अध्यक्ष	,, ,,-१		
५	श्री सुनिल वली	वडाध्यक्ष	,, — ,,-२		
६	श्री मीत ब. के.सी.	,,	,, — ,,-३		
७	श्री ओमान ब. वली	,,	,, — ,,-४		
८	श्री उपेन्द्र ब. रावत	,,	,, — ,,-५		
९	श्री हीर ब. भण्डारी	,,	,, — ,,-६		
१०	श्री तारा बहादुर वली	,,	,, — ,,-७		
११	श्री सीता न्यौपाने	का.पा.स.	,, — ,,		
१२	श्री पार्वती घर्ती	,,	,, — ,,		
१३	श्री सहिसा चनारा	,,	,, — ,,		
१४	श्री राजिता बोहरा	,,	,, — ,,		
१५	श्री राम कु. चौधरी	,,	,, — ,,		
१६	श्री रूपलाल नेपाली	,,	,, — ,,		
१७	श्री कृष्ण कु. कडेल	प्र.अ.	,, — ,,		
१८	श्री पदम शर्मा	सहायक	,, — ,,		
१९	श्री गीता पुन	,,	,,		
२०	जोखलाल ओली	,,	,,		
२१	पुष्पा पौडेल	,,	,,		

क्र.सं.	नाम थर	पद	ठेगाना/ संस्था	२०८१।१२।२६	२०८१।१२।२६
३८	अनन्त प्रकाश पन्त	वडाध्यक्ष	शनिश्चरे - ६	[illegible]	[illegible]
३६	ज्ञानेन्द्र राजवंशी	अध्यक्ष	शनिश्चरे उ०म०वि - ५	[illegible]	[illegible]
३८	बोम बहादुर थापा	वडा सचिव	शनिश्चरे - ३	[illegible]	[illegible]
३९	दुर्गा बहादुर (खड्का)	सदस्य	शनिश्चरे कृ. सा.स.	[illegible]	[illegible]
३०	रुद्र प्रसाद तिवारी	सचिव	सार्वजनिक पुस्तकालय	[illegible]	[illegible]
~~४०~~	~~प्रताप ढकाल~~				
४०	प्रताप ढकाल	अध्यक्ष	पुस्तकालय बा.स.	[illegible]	[illegible]
४१	सुरेन्द्र शिवाकोटी	संचालक	शनिश्चरे	[illegible]	
४२	सुप्रिया पोखरेल	New Planet	काठमाडौं	[illegible]	[illegible]
४२	विष्णुप्रसाद नेपाल	New planet	″	[illegible]	[illegible]
४२	केशव के सि	प्र.अ.अ.	शनिश्चरे - ७	[illegible]	[illegible]
४२	प्रेम प्रसाद भण्डारी	वडासचिव	″ ३	[illegible]	[illegible]
४३	शिव प्रसाद ढकाल			[illegible]	[illegible]
४८	रमेश कुमार (श्रे)	का.स.	″	[illegible]	[illegible]
४५	विनोद चौधरी				

(ख) समूहकार्य सम्बन्धी विवरण

स्थानीय तहको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यशाला

सहभागीरूको समूह विभाजन

समूह १	समूह २	समूह ३	समूह ४
सम्पत्ति कर	व्यवसाय कर	नक्सापास दस्तुर	ढुङ्गा गिट्टी बालुवा
मालपोत	विज्ञापन कर	सिफारिस दस्तुर	दहत्तर बहत्तर
	मनोरञ्जन कर	सेव शुल्क	सामुदायिक वन
	घरजग्गा कर	पुर्वाधार सेवा शुल्क	जडिबुटी
		दण्ड जरिवाना	कबाडी
		पार्किङ शुल्क	जीवजन्तु
		फोहोरमैला व्यवस्थापन शुल्क	अन्य

समूह कार्यको ढाँचा

समूहकार्य अन्तरगत गरिने छलफलका विषयहरू

कर तथा गैर करहरूकोः

क) दर, दायरा र कार्यन्वयनको अवस्था

ख) सवाल तथा त्यसका समाधानका उपायहरू

ग) सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू (के, कति, कहिले, कसले, र अनुमानित खर्च सहित)

- दर दायराको सम्बन्धमा गर्नुपर्ने कार्यहरू
- नीतिगत वा कानूनी सुधारको लागि गर्नु पर्ने कार्य
- राजस्व प्रशासनमा सूधार गर्नु पर्ने कार्यहरू
- अनुगमन

समूह १

(सम्पत्ति र मालपोत)

संयोजकः जंगबहादुर पुन

(क) दर, दायरा र सवाल सम्बन्धी

क्र सं	विवरण	दर रू	सम्भावित करदाता प्रतिशत	सम्पत्तिको सरदर मूल्य (रु.लाखमा)	करदाता संख्या	जम्मा सम्भाव्य सम्पत्ति कर रू	प्रतिव्यक्ति सरदर सम्पत्ति कर
		क		ख	ग	क*ख*ग	
१	रु ५ लाख सम्म	१००	१५				
२	५ लाख १ देखि १० लाख सम्म	२००	४०				
३	१० लाख १ देखि २५ लाख सम्म	५००	२५				
४	२५ लाख १ देखि ५० लाख सम्म	१०००	१२				
५	५० लाख १ देखि ७५ लाख सम्म	१५००	६				
६	५० लाख १ देखि १ करोड सम्म	२०००	१.५				
७	१ करोड भन्दा	५०००	०.५				
	जम्मा		**१००**				

दोस्रो मोडेल

क्र सं	विवरण	करको दर प्रतिलाख रू	सम्भावित करदाता प्रतिशत	सम्पत्तिको सरदर मूल्य (रु.लाखमा)	करदाता संख्या	जम्मा सम्भाव्य सम्पत्ति कर रू	प्रतिव्यक्ति सरदर सम्पत्ति कर
		क		ख	ग	क*ख*ग	
१	रु ५ लाख सम्म (एकमुष्ठ)	१००	१५				
२	५ लाख १ देखि १० लाख सम्म	३०	४०				
३	१० लाख १ देखि २५ लाख सम्म	३५	२५				
४	२५ लाख १ देखि ५० लाख सम्म	४०	१२				
५	५० लाख १ देखि ७५ लाख सम्म	४५	६				
६	७५ लाख १ देखि १ करोड सम्म	५०	१.५				
७	१ करोड भन्दा	५५	०.५				
	जम्मा		**१००**				

नोटः २० प्रतिशत घरपरिवार जग्गाविहिन

मालपोत

क्र सं	विवरण	दर रू	सम्भावित क्षेत्रफल	जम्मा सम्भाव्य राजस्व रू
		क	ख	क*ख*ग
	पाखो तर्फ			
१	अब्बल	३०	१३	
२	दोयम	२५	४२	
३	सिम	२०	३८	
४	चाहार	१५	७	
	जम्मा			
	खेत तर्फ			
१	अब्बल	३०	१३	
२	दोयम	२५	४२	
३	सिम	२०	३८	
४	चाहार	१५	७	
	जम्मा			

मालपोत तथा सम्पत्ति कर दायरमा नआउनुको कारणहरू

- कर दाता शिक्षाको अभाव
- नागरिकमा कर तिर्ने क्षमता र उत्प्रेणाको कमी
- सम्पत्ति कर सम्बन्धमा घरको आकार प्रकार र मूल्यको सम्बन्धमा प्राविधिक मूल्याङ्कन नहनु
- राजस्व परामर्श र परिचालन सम्बन्धि ज्ञानको कमी
- सम्पत्ति कर सम्बन्धी कानूनको अभाव

समाधानको उपायहरू

- जनतामा कर सचेतना जगाउने खालका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- कर तिर्नको लागि उत्प्रेरणा जगाउने खालका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- सम्बन्धि आवश्यक कानूनहरूको निर्माण गर्ने
- स्थानीय राजस्व परामर्श समितिलाई थप सक्रिय बनाउने
- राजस्व सम्बन्धि कर्मचारीको क्षमता विकास सम्बन्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

- सम्पत्ति करको लागि प्राविधिक हरूबाट घरहरूको मूल्याङ्कन गराउने
- राजस्व प्रशासनको लागि सूचना प्रविधिहरूको प्रयोग बढाउने
- मालपोत तथा सम्पत्ति करको दायरा वृद्धि गर्ने
- राजस्व परिचालनको लागि विज्ञहरूसँग छलफल र अन्तरक्रिया कार्यक्रम आयोजना गर्ने

समूह २

संयोजकः सुनिल वली

घरजग्गा बहाल करको सम्भावनाको गणना

विवरण	व्यवसाय/ परिवारको संख्या	भाडामा जाने कोठा/सटर/गोदाम/ कट्ठाको संख्या	मासिक भाडा रु (औसतमा)	वार्षिक भाडा रकम	कर दर प्रतिशतमा	कुल संभाव्य रकम रु
व्यवसायिक	२५ प्रतिशत					
गोदाम	छैन					
आवासीय	छैन					
जग्गा भाडा (कठ्ठामा)	१ प्रतिशत					
कुल जम्मा						

व्यवसाय कर

- दर तोकिएको छ।
- दायरा कम छ र कार्यान्वयन अवस्था कमजोर छ।
- गापामा दर्ता नगरीकनै सञ्चालन भएको व्यवसायहरू रहेको।
- प्रदेश कानून अनुसार ५ लाख भन्दा कम पूँजी भएका व्यवसायहरू गापामा दर्ता गर्ने व्यवस्था रहेको।
- गापाले व्यवसाय कर सम्बन्धि आवश्यक कानूनको निर्माण गर्नुपर्ने।
- राजस्व परामर्श समितिको लागि क्षमता विकासका कार्यक्रम हरेक वर्ष सञ्चालन गर्नु पर्ने।
- दर १० प्रतिशत रहेको
- दर तोकिए पनि सबै करदाता करको दायरामा नआएको अर्थात कार्यान्वयन पक्ष कमजोर रहेको
- घर जग्गा बहालमा दिनेको पहिचान कठिन रहेको

समाधानको उपायहरू

- दायरामा ल्याउनको लागि केहि छुटको व्यवस्था गर्ने
- घर जग्गा बहाल दिएको विवरण वडामा बुझाउनु पर्ने व्यवस्था मिलाउने
- सो को अभिलेख गापामा राख्नुपर्ने
- राजस्व परामर्श समितिको लागि क्षमता विकासका कार्यक्रम हरेक वर्ष सञ्चालन गर्नु पर्ने

वार्षिक व्यवसायको कर सम्भावना गणना

क्र. सं.	पूँजीको आधारमा व्यवसायको वर्गीकरण	अनुमानित व्यवसायको संख्या (क)	औषत दर रू (ख)	जम्मा रकम रू (क*ख)
१	० – २ लाख सम्म	१५०		
२	२ लाख १ देखि ५ लाख सम्म	५०		
३	५ लाख १ देखि १० लाख सम्म	४०		
४	१० लाख १ देखि २० लाख सम्म	३०		
५	२० लाख १ देखि ४० लाख सम्म	२५		
६	४० लाख १ देखि ६० लाख सम्म	२५		
७	६० लाख १ देखि १ करोड सम्म	१५		
८	१ करोड १ देखि १ करोड ५० लाख सम्म	१०		
९	१ करोड ५० लाख १ देखि २ करोड सम्म	१०		
१०	२ करोड १ देखि ५ करोड सम्म	५		
	जम्मा	**३६०**		

समूह ३

समूहका सदस्यहरू

१. मिन केसी’ संयोजक
२. ताराबहादुर ओली सदस्य
३. झुपलाल नेपाली सदस्य
४. हेमप्रसाद भण्डारी, सदस्य
५. ज्ञान बहादुर परियार, सदस्य
६. पार्वती घर्ती, सदस्य

नक्सापास

- हालको दर ठीक रहेको।
- दर २५ भन्दा पनि कम रहेको।
- अनुगमनको कमि र मानिसहरूमा नक्सापास गर्दाका फाईदाबारे जानकारी नहनु।
- गापा कार्यालयबाट कर सम्बन्धी सूचना तथा अन्तरक्रिया नभएको।
- दर तथा दायरामा ल्याउन वडा तथा गापा तहमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने
- विपन्न वर्गको लागि नक्सापासमा छुटको व्यवस्था मिलाउनु पर्ने।
- लागत रू ५००००\-

सिफारिस दस्तुर

- सिफारिस दस्तुरको दर ठीक रहेको

सेवा शुल्क

- सेवा शुल्कको सम्भावना नभएको तर अमिन खटाउँदा १५०० लिन गरेको
- पूर्वाधार उपयोग शुल्कको सम्भावना नभएको
- दण्ड जरिवाना मालपोत समयमा नबुझाएमा लगाउने गरिएको
- न्यायिक दण्डजरिवाना अभ्यासमा रहेको र दर पनि ठीक रहेको।

पार्किंङ शुल्क

- सम्भावित क्षेत्रको अध्ययन गरी ऐन नियम बनाई बजार क्षेत्रमा कार्यान्वयन गर्न सकिने
- गापाबाट व्यवस्था हुनुपर्ने र सोको लागि जनशक्ति र पार्किङ क्षेत्र निर्धारण हुनु पर्ने
- अध्ययनमार्फत खर्चको निर्धारण गर्न सकिने

फोहोरमैला व्यवस्थापन

- सम्भावित क्षेत्रको अध्ययन गरी डम्पिङ साईट तयार गर्ने
- गापा तथा वडाको संयुक्त पहलमा जनशक्ति सहित आवश्यक गाडीहरूको व्यवस्था गर्ने
- सोको लागि आर्थिक व्यवस्था गापाबाट हुनुपर्ने
- उल्लेखित कामको लागि लागत खर्च अनुमान गर्न सकिने

समूह ४

संयोजकः गोमानबहादुर वली

ढुङ्गा गिटीबालुवा

- शान्तिनगर गापाले ढुङ्गा गिटी बालुवाको मात्र दर (प्रति घनफिट रू ८) तोकिएको तर यहाँ ढुङ्गा गिटी बालुवाको अतिरिक्त माटोको विक्रिको पनि सम्भावना रहेकाले यसको पनि दर तोकी दायरमा ल्याउनु पर्ने
- दहत्तर बहत्तर यस गाउँपालिकामा सम्भावना नरहेको

सामुदायिक वन

- सामुदायिक वनले गापालाई बुझाउनु पर्ने दर १० रहेको
- राजस्वको दायरामा नआएको
- सामुदायिक वनको कार्ययोजना गापामा बुझाउनु पर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने
- गापाले सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति र वन डिभिजन कार्यालयसँग निरन्तर समन्वय गर्ने

जडिबुटी

- शान्तिनगर गापामा सम्भावना रहेको तर हाल सम्म करको दायरामा नआएको
- सामुदायिक वनमा भएको जडिबुटीहरूको सम्भावना रहेको

कवाडी

- शान्तिनगर गापामा सम्भावना रहेको तर करको दायरामा नआएको
- करको दायरमा ल्याउनुपर्ने

जीवजन्तु

- शान्तिनगर गापामा सम्भावना नभएको

अनुसूची ३: कार्यक्रमका तस्विरहरू

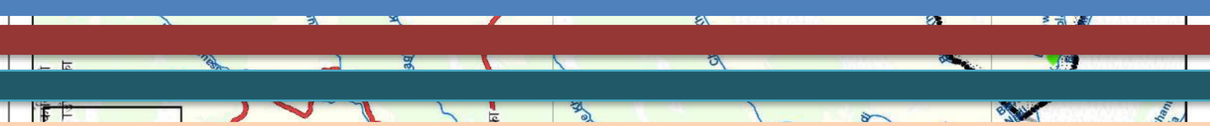

शान्तिनगर गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, चिराघाट

दाङ, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

सम्पर्क नं. ९८०६२३००६२, ९८५७८२४५५४

इमेलः shantinagargaupalika@gmail.com